

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Μετανάστευση, κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση & γονεϊκή
εμπλοκή**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Λαδά Ευφροσύνη

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή: Δέσποινα Καρακατσάνη, επιβλέπουσα καθηγήτρια

Παναγιώτα Παπαδιαμαντάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια

Μαρία Νικολακάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια

Κόρινθος, 2021

Copyright © 2021 Ευφροσύνη Λαδά

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, Δέσποινα Καρακατσάνη, για τον χρόνο, την καθοδήγηση και τις συμβουλές της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς και τα αδέρφια μου, για την κατανόηση και την συμπαράστασή τους, καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας.

Abstract

Nowadays, globalization and increasing migration flow to all countries of the world make imperative the reform of the system of each country in all sectors. Migration is a timeless and complex phenomenon, which affects both immigrants and natives of the host country.

Firstly, it is necessary to clarify the concept of immigrant by foreigner and refugee. The first stage of this study provides official data on the increasing trend of migration flows to Europe and thus to Greece. The causes that lead people to migration are being investigated, as well as the consequences for them and the host country. The settlement of a large number of refugees in Greece makes it necessary to formulate an educational policy according to specific models, with the aim of creating a multicultural society with cohesion.

The entry of immigrants into the country modifies the way of life and habits of the inhabitants. Their differences compared to indigenous people are perceived in all sectors, as immigrants lack assets and usually have different educational base. This way, social differences are developed, which have an impact on the educational lives of immigrants and their children. The adaptation of children and their school performance are studied in detail and correlated with the educational and social capital of immigrants.

Finally, this study mentions the parental involvement of immigrants in their children's educational process. The factors which are influencing their participation, their cooperation with the school and the school course of the children are analyzed in detail. The major importance of all those who are involved must be to create a multicultural, multilingual school that teaches respect for the diversity and uniqueness of each student.

Keywords: immigrant, social inequalities, education, school performance, parental involvement

Περίληψη

Στη σύγχρονη εποχή η παγκοσμιοποίηση και η αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς όλες τις χώρες του κόσμου, καθιστά επιτακτική την αναδιαμόρφωση του συστήματος κάθε χώρας σε όλους τους τομείς. Η μετανάστευση αποτελεί ένα διαχρονικό και πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει τόσο τους μετανάστες όσο και τους γηγενείς της χώρας υποδοχής.

Αρχικά, είναι απαραίτητη η αποσαφήνιση της έννοιας του μετανάστη από τον αλλοδαπό και τον πρόσφυγα. Στο πρώτο στάδιο της παρούσας μελέτης παρατίθενται επίσημα δεδομένα σχετικά με την αυξητική τάση των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη και κατ' επέκταση προς την Ελλάδα. Διερευνώνται οι αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση, καθώς επίσης οι συνέπειες που παρατηρούνται στους ίδιους και στη χώρα υποδοχής. Η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού προσφύγων στην Ελλάδα καθιστά απαραίτητη τη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής σύμφωνα με συγκεκριμένα μοντέλα, με στόχο την δημιουργία μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας με συνοχή.

Η είσοδος των μεταναστών στη χώρα τροποποιεί τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες των κατοίκων. Οι διαφορές τους συγκριτικά με τους γηγενείς γίνονται αντιληπτές σε όλους τους τομείς, καθώς οι μετανάστες έχουν έλλειψη από περιουσιακά στοιχεία και συνήθως διαθέτουν διαφορετικό μορφωτικό κεφάλαιο. Έτσι αναπτύσσονται κοινωνικές διαφορές, οι οποίες έχουν αντίκτυπο στην εκπαιδευτική ζωή των μεταναστών και των παιδιών τους. Η προσαρμογή των παιδιών και η σχολική τους επίδοση μελετώνται αναλυτικά και συσχετίζονται με το μορφωτικό και κοινωνικό κεφάλαιο των μεταναστών.

Τέλος, στην παρούσα μελέτη αναφέρεται η γονεϊκή εμπλοκή των μεταναστών στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή τους, η συνεργασία τους με το σχολείο και η σχολική πορεία των παιδιών αναλύονται διεξοδικά. Μείζονος σημασίας στόχος όλων των εμπλεκόμενων οφείλει να είναι η διαμόρφωση ενός πολυπολιτισμικού, πολύγλωσσου σχολείου που διδάσκει το σεβασμό στη διαφορετικότητα και την ετερότητα κάθε μαθητή.

Λέξεις-κλειδιά: μετανάστης, κοινωνικές ανισότητες, εκπαίδευση, σχολική επίδοση, γονεϊκή εμπλοκή

Περιεχόμενα

Abstract.....	- 4 -
Περίληψη	- 5 -
Εισαγωγή	- 8 -
Κεφάλαιο 1 ^ο : Εκπαιδευτική Πολιτική	- 10 -
1.1. Μετανάστευση: Εννοιολογική Προσέγγιση.....	- 10 -
1.1.1. Διαφοροποίηση των όρων του μετανάστη, του αλλοδαπού και του πρόσφυγα.....	- 11 -
1.2. Η Μετανάστευση στην Ευρώπη.....	- 13 -
1.3. Η Μετανάστευση στην Ελλάδα	- 17 -
1.3.1. Αίτια μετανάστευσης.....	- 17 -
1.3.2. Συνέπειες μετανάστευσης.....	- 19 -
1.3.3. Εκπαιδευτική πολιτική για τη μετανάστευση.....	- 21 -
Κεφάλαιο 2 ^ο : Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο	- 25 -
2.1. Κοινωνικές ανισότητες.....	- 25 -
2.2. Οι μετανάστες στην εκπαίδευση	- 27 -
2.2.1. Μορφωτικό και Κοινωνικό κεφάλαιο μεταναστών	- 29 -
2.2.2. Σχολική πορεία παιδιών των μεταναστών	- 31 -
2.2.3. Σχολική επίδοση μεταναστών.....	- 33 -
Κεφάλαιο 3 ^ο : Διγλωσσία.....	- 36 -
3.1. Ορισμοί για τη διγλωσσία	- 37 -
3.2. Κατηγορίες δίγλωσσων παιδιών	- 37 -
3.3. Πλεονεκτήματα & μειονεκτήματα διγλωσσίας.....	- 39 -
Κεφάλαιο 4 ^ο : Διαπολιτισμική εκπαίδευση	- 40 -
4.1. Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση	- 40 -
4.2. Γονείς μετανάστες στην εκπαίδευση.....	- 42 -

4.2.1. Γονεϊκή εμπλοκή στην εκπαίδευση/Τύποι γονεϊκής εμπλοκής	- 44 -
Κεφάλαιο 5ο: Μεθοδολογία της έρευνας	- 48 -
5.1. Είδος της έρευνας.....	- 48 -
5.2. Ερευνητικά ερωτήματα	- 49 -
5.3. Σκοπός της έρευνας.....	- 50 -
5.4. Μέθοδος/εργαλείο συνέντευξης.....	- 50 -
5.5. Δειγματοληψία	- 52 -
5.6. Τόπος-χρόνος διεξαγωγής συνέντευξης.....	- 53 -
5.7. Μέθοδος επεξεργασίας δεδομένων	- 53 -
5.8. Περιορισμοί και δυσκολίες έρευνας	- 54 -
Κεφάλαιο 6 ^ο : Ανάλυση συνεντεύξεων	- 54 -
6.1. Δημογραφικά στοιχεία	- 54 -
6.2. Οι λόγοι που οδηγούν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν.....	- 55 -
6.3. Η ενσωμάτωση και η ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής	- 57 -
6.4. Ο ρόλος των γλωσσικών δυσκολιών των παιδιών μεταναστών στις σχολικές επιδόσεις.....	- 59 -
6.5. Η σχέση του σχολείου και της οικογένειας μαθητών μεταναστών.....	- 62 -
6.6. Η γονεϊκή εμπλοκή των μεταναστών γονέων στην εκπαίδευση.....	- 64 -
Συμπεράσματα	- 67 -
Βιβλιογραφία	- 69 -

Εισαγωγή

Στην εποχή που οι χώρες τόσο εντός όσο και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπαθούν να καλλιεργήσουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης, η έννοια της μετανάστευσης αποκτά τεράστιες διαστάσεις. Εδώ και πολλές δεκαετίες το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει εκδηλωθεί σε σημαντικό βαθμό με τα αίτια να ποικίλλουν. Ένας γενικός ορισμός που θα μπορούσε να αποδώσει σε ικανοποιητικό βαθμό την έννοια του μετανάστη είναι πως κάθε άνθρωπος, ο οποίος εγκαταλείπει τον τόπο κατοικίας του με σκοπό την εύρεση καλύτερων συνθηκών ζωής για οποιονδήποτε λόγο, καλείται μετανάστης.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων έχει οδηγήσει στην αύξηση των μεταναστευτικών ροών τόσο εντός της Ευρώπης όσο και σε χώρες άλλων ηπείρων. Ο κορεσμός της αγοράς εργασίας, τα οικονομικά προβλήματα, η έλλειψη εκπαιδευτικών προσόντων και εξειδίκευσης είναι μερικοί από τους βασικούς λόγους εγκατάλειψης του τόπου ενός ατόμου και της εγκατάστασής του σε μία περιοχή με καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Η κατηγορία αυτών των μεταναστών κατατάσσεται ως οικονομική μετανάστευση. Εκτός, όμως, από τους οικονομικούς λόγους υπάρχουν και άλλοι, εξίσου σημαντικοί, που ωθούν τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν. Σε αρκετές χώρες του κόσμου κυριαρχούν οι ένοπλες πολεμικές συγκρούσεις, η πολιτική αντιπαράθεση και οι διωγμοί που αυτή επιφέρει, καθώς και οι τρομοκρατικές επιθέσεις. Έτσι, η μετανάστευση λειτουργεί ως μονόδρομος. Επιπλέον, δεν είναι σπάνιο οι θρησκευτικές αντιλήψεις και οι φυσικές καταστροφές να αποτελούν αιτίες μετανάστευσης.

Για οποιονδήποτε λόγο το άτομο επιλέγει αναγκαστικά ή εκούσια να αφήσει τον τόπο κατοικίας του υπόκειται παρόμοιες συνέπειες. Η εγκατάσταση σε νέο τόπο συνεπάγεται τη δημιουργία πολυάριθμων προβλημάτων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η εύρεση οικίας διαμονής, η δημιουργία περιουσίας, η αναζήτηση νέας θέσης εργασίας και η προσαρμογή στο νέο περιβάλλον. Επιπρόσθετα, ιδιαίτερα στην περίπτωση που οι θρησκευτικές αντιλήψεις και οι πολιτικές πεποιθήσεις των νέων συμπολιτών διαφέρουν από εκείνες των μεταναστών οδηγούνται στη βίωση του ρατσισμού και των στερεοτύπων. Αυτό δυσκολεύει την προσαρμογή και την ομαλή συμβίωση των μεταναστών, οι οποίοι συνήθως χρειάζονται υποστήριξη, αλληλεγγύη, ενθάρρυνση

και καθοδήγηση στον νέο τόπο κατοικίας τους, αφού ξεκινούν μία ζωή σε ένα εντελώς διαφορετικό και άγνωστο περιβάλλον.

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης επεκτείνονται σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας των ανθρώπων. Εκτός από τις οικονομικές δυσκολίες που καλούνται να αντιμετωπίσουν, είναι σημαντικό η προσαρμογή και η κατανόηση της λειτουργίας του συστήματος υγείας και της εκπαίδευσης. Στην περίπτωση που οι μετανάστες είναι γονείς με ανήλικα παιδιά καλούνται να βοηθήσουν στην ένταξη των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον. Είναι σύνηθες τα παιδιά των μεταναστών που προέρχονται από φτωχές χώρες με ελλιπές εκπαιδευτικό σύστημα να αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα στο σχολείο. Σε αυτό συνεισφέρουν και τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κάθε οικογένεια και διαφοροποιεί τις δυνατότητές τους σε σύγκριση με τα παιδιά των γηγενών. Για αυτό το λόγο τόσο οι αρμόδιοι της σχολικής μονάδας όσο και οι γονείς μετανάστες οφείλουν να συνεργαστούν μεταξύ τους, αλλά και με τα παιδιά προκειμένου να τα εξοπλίσουν με θάρρος, συμβουλές, στήριξη και να τα βοηθήσουν να προσπεράσουν οποιοδήποτε εμπόδιο. Με αυτόν τον τρόπο οι κοινωνικές ανισότητες που δημιουργούνται αναπόφευκτα από το φαινόμενο της μετανάστευσης θα μπορέσουν να προσπεραστούν και τα παιδιά των μεταναστών να έχουν ίσες ευκαιρίες και ίδιες δυνατότητες με τα υπόλοιπα παιδιά.

Η εκπαίδευση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον τομέα της εργασίας. Τα εκπαιδευτικά προσόντα, η παιδεία και οι αξίες που παρέχει το σχολείο στα παιδιά έχουν αντίκτυπο στην επαγγελματική τους πορεία. Μέσα από την επιτυχία στην εκπαίδευση μπορεί κάθε παιδί να επιτύχει στη μετέπειτα ζωή του είτε προέρχεται από γονείς μετανάστες ή γηγενείς.

Κεφάλαιο 1^ο: Εκπαιδευτική Πολιτική

1.1. Μετανάστευση: Εννοιολογική Προσέγγιση

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο, στο οποίο διακρίνονται πολλά επίπεδα και πολλές διαστάσεις. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που δεν είναι εύκολη η απόδοση μίας μόνο έννοιας της μετανάστευσης. Ωστόσο, κρίνεται εποικοδομητική η αναφορά μερικών ορισμών που έχουν δοθεί.

Αρχικά, η μετανάστευση σκιαγραφεί το φαινόμενο, το οποίο βασίζεται στον οικονομικό παράγοντα και έχει ως στόχο την προσπάθεια βελτίωσης της ζωής του ατόμου (Καρύδης, 1996). Ένας άλλος ορισμός ορίζει τη μετανάστευση ως τη μετακίνηση των ανθρώπων από την χώρα καταγωγής τους σε μια άλλη χώρα ή πόλη, δηλαδή τη μετάβαση από μια κοινωνία σε μια άλλη (Κόντης, 2000). Με βάση την Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, που εκπονήθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών, η μετανάστευση είναι η μόνιμη ή προσωρινή αλλαγή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μίας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Ως φαινόμενο δηλαδή, συνδέεται με τη μετακίνηση ενός ή πολλών ανθρώπων είτε στο εσωτερικό της χώρας διαμονής τους ή σε άλλη χώρα εξαιτίας πολυάριθμων αιτιών, όπως τα οικονομικά προβλήματα, καθώς και οι πολιτικές και πολεμικές συγκρούσεις (ΥΜΕΠΟ 2018). Επιπρόσθετα, ο ορισμός της μετανάστευσης που δόθηκε από τον Green, αναφέρεται στη διαδικασία, κατά την οποία οι άνθρωποι μετακινούνται εκτός διεθνών συνόρων ή εντός ενός κράτους. Σε αυτή τη διαδικασία, μπορεί να περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, πρόσφυγες, παλιννοστούντες, οικονομικοί μετανάστες, καθώς και πολιτικοί μετανάστες (Green, 2004).

Το φαινόμενο της μετανάστευσης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία της χώρας υποδοχής των μεταναστών και για αυτό το λόγο είναι σκόπιμη η απόδοση του ορισμού του μετανάστη από οικονομικής απόψεως. Ο οικονομολόγος Bohning όρισε ως μετανάστη «κάθε άτομο που μετακινείται από την περιοχή αναχώρησης στην περιοχή άφιξης με κίνητρο την παραγωγή εργασίας» (Τζωρτζοπούλου 2002). Μια διαφορετική προσέγγιση του ορισμού δίνεται από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης περιλαμβάνοντας την αλλαγή του τόπου διαμονής ενός ατόμου σε άλλο κράτος ή εντός του κράτους (διεθνής και εσωτερική μετανάστευση, αντίστοιχα),

για περισσότερο από ένα χρόνο, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι αιτίες της μετανάστευσης, αν η πράξη αυτή γίνεται εθελοντικά ή όχι και αν τα μέσα διέλευσης είναι νόμιμα ή παράτυπα (Γκέμη & Τριανταφυλλίδου 2015).

Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει πολλές διαστάσεις και για αυτό το λόγο διακρίνεται σε ποικίλες μορφές. Ο οικονομολόγος Richmond Mayo-Smith διαχώρισε την εσωτερική από την εξωτερική μετανάστευση με βάση την προέλευση και τον προορισμό του ατόμου. Η πρώτη αναφέρεται σε μετακίνηση της ίδιας χώρας, ενώ η δεύτερη αφορά την εγκατάσταση του ατόμου σε άλλη χώρα. Είναι γνωστή η διαφορά μεταξύ ηπειρωτικής και υπερπόντιας μετανάστευσης, καθώς στην πρώτη το άτομο μετακινείται ενός της ίδιας ηπείρου, ενώ στη δεύτερη ο τόπος προορισμού βρίσκεται σε διαφορετική ήπειρο. Επίσης, ο Robert Gordon Latham ως εθνολόγος διαχώρισε τη μετανάστευση με βάση τον τόπο εγκατάστασης. Σε περίπτωση που οι μετανάστες επιλέγουν να κατοικήσουν σε μη κατοικημένα εδάφη γίνεται αναφορά για πρωτογενή μετανάστευση. Σε αντίθετη περίπτωση πρόκειται για δευτερογενή. Τέλος, ο πρόεδρος Ανώτατου Δικαστηρίου Julius Isaac διαχώρισε την ακούσια από την εκούσια μετανάστευση. Βασικό κριτήριο αυτού του διαχωρισμού είναι η αναγκαστική ή κατ' επιλογή μετανάστευση του ατόμου, αντίστοιχα (Ψαράκη & Χατζηδάκη 2014).

1.1.1. Διαφοροποίηση των όρων του μετανάστη, του αλλοδαπού και του πρόσφυγα

Η εννοιολογική σημασία των όρων «μετανάστης» και «πρόσφυγας» κρίνεται σκόπιμο να αποσαφηνιστούν, ώστε να μην συγχέονται. Η αντιμετώπιση του καθενός είναι διαφορετική σε νομικό πλαίσιο, καθώς στην περίπτωση των προσφύγων δεν υφίστανται ποινικές κυρώσεις σχετικά με την παράνομη μετανάστευσή τους. Επιπλέον, λαμβάνουν διαφορετική αντιμετώπιση όσον αφορά στο άσυλο, αφού σύμφωνα με τις Συμβάσεις Γενεύης (1951) και Δουβλίνου (1990) αυτό το δικαίωμα έχουν μόνο οι αλλοδαποί, οι οποίοι μεταναστεύουν λόγω θρησκευτικών και φυλετικών διωγμών, οικογενειακών λόγων ή πολιτικών πεποιθήσεων (Παπαθεοδώρου, 2015).

Ως μετανάστης ορίζεται κάθε άνθρωπος, ο οποίος επιλέγει την μετακίνησή του σε μια άλλη χώρα εκτός της χώρας καταγωγής του ή/και σε μια χώρα της οποίας δε κατέχει την ιθαγένεια, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του σε οικονομικό,

κοινωνικό, ακόμα και εκπαιδευτικό επίπεδο. Απώτερος σκοπός της μετακίνησης του ίδιου ή και της οικογένειάς του είναι η εύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Ειδική κατηγορία μεταναστών αποτελούν τα άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα τους και μεταναστεύουν σε άλλη με στόχο τη βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης. Αυτοί οι άνθρωποι καλούνται οικονομικοί μετανάστες. Η μετακίνηση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί μόνιμη ή προσωρινή. Οι άνθρωποι που μεταναστεύουν έχουν τη δυνατότητα να μπορούν να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους, χωρίς κάποιο εμπόδιο, όντας προστατευόμενοι από την εκάστοτε κυβέρνηση. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο χαρακτηρισμός του μετανάστη επέρχεται μετά τη διαμονή του ατόμου μακριά από τον τόπο καταγωγής του ή σε χώρα της οποίας δεν έχει την ιθαγένεια για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών (Παπαθεοδώρου 2015, ΥΜΕΠΟ 2018).

Ένα άτομο μπορεί να χαρακτηριστεί μετανάστης χωρίς να είναι αλλοδαπός και το αντίστροφο. Παραδείγματα αποτελούν οι παλιννοστούντες και τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία γεννήθηκαν και μεγαλώνουν στη χώρα που μετανάστευσαν οι γονείς τους. Ως αλλοδαπός ορίζεται κάθε άτομο που δεν έχει την ιθαγένεια του τόπου όπου κατοικεί ή κάθε άτομο που είναι αν-ιθαγενής, δηλαδή δεν έχει την ιθαγένεια κανενός κράτους. Βέβαια, υπάρχουν άτομα με περισσότερες από μία ιθαγένειες (Γερμένη & Παληογιάννη 2016, Παπαθεοδώρου 2015, ΥΜΕΠΟ 2018).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως πρόσφυγας ορίζεται κάθε άτομο που αναζητά καταφύγιο, προστασία και παροχή βοήθειας λόγω ανθρωπιστικών λόγων. Η διεθνής νομοθεσία σχετικά με την προστασία σε διεθνές επίπεδο προσδιορίζει τους ανθρωπιστικούς λόγους και αποσκοπεί στην προστασία των προσφύγων καθιστώντας τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας (Eurostat 2020). Κάθε άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του, θέλοντας να ξεφύγει από πολέμους, βιαιότητες και διώξεις και δεν μπορεί να επιστρέψει σε αυτή λόγω αβεβαιότητας και φόβου θεωρείται πρόσφυγας. Το καθεστώς των προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 ορίζει ως πρόσφυγα το «πρόσωπο που από δικαιολογημένο φόβο δίωξης εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής του σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή των πολιτικών του πεποιθήσεων δεν μπορεί να επιστρέψει στη χώρα του» (Γκέμη & Τριανταφυλλίδου, 2015). Συνήθως οι άνθρωποι αυτοί προστατεύονται από το διεθνές δίκαιο και αντιμετωπίζονται ευνοϊκά (Παπαθεοδώρου, 2015).

1.2. Η Μετανάστευση στην Ευρώπη

Τα τελευταία χρόνια μεταναστεύουν στην Ευρώπη όλο και περισσότεροι άνθρωποι ζητώντας άσυλο και έχοντας την προσδοκία να διαμείνουν στον τόπο που μεταναστεύουν (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020β). Οι λόγοι μετανάστευσης είναι ποικίλοι και αφορούν κοινωνικοπολιτικά θέματα, οικονομικούς λόγους, καθώς και περιβαλλοντικά προβλήματα. Η θρησκεία, η φυλή, η εθνικότητα και οι πολιτικές πεποιθήσεις αποτελούν αιτίες μετανάστευσης μεγάλου μέρους των μεταναστών. Επίσης, η οικονομική ανάπτυξη και η ευημερία μίας χώρας μπορεί να αποτελέσει κίνητρο να μεταναστεύσουν οι άνθρωποι σε αυτήν, με σκοπό την βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Όσον αφορά στα περιβαλλοντικά προβλήματα, οι φυσικές καταστροφές και η κλιματική αλλαγή διαδραματίζουν σημαντικά αίτια μετανάστευσης (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020ε). Η Ευρώπη αποτελεί επιθυμητό προορισμό για μεγάλο μέρος των μεταναστών, καθώς προσφέρει ασφάλεια στους πολίτες και διασφαλίζει την παροχή των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε όλους. Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόζουν πολιτικές για την καταπολέμηση της φτώχειας και την προστασία του περιβάλλοντος, αποτρέποντας όσο το δυνατόν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Τα χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών χωρών σε συνδυασμό με τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών στον τόπο καταγωγής τους λόγω της αδυναμίας εύρεσης εργασίας ή ένοπλων πολεμικών συγκρούσεων εντείνουν το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ευρώπη (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020β).

Ο αριθμός των μεταναστών με προέλευση από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και προορισμό κάποιο κράτος-μέλος της ΕΕ ανήλθε σε 2,4 εκ. το 2018. Οι πιο δημοφιλείς χώρες είναι η Γερμανία, η Ισπανία, η Γαλλία και ακολουθεί η Ιταλία. Βέβαια, για τον απολογισμό της σημαντικότητας των μεταναστευτικών ροών σε κάθε χώρα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο πληθυσμός των γηγενών, προκειμένου να είναι εφικτή η συγκριτική τους αξιολόγηση. Έτσι, προκύπτει πως η Μάλτα, το Λουξεμβούργο και στη συνέχεια η Κύπρος είναι οι χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρές πληθυσμιακές δυσαναλογίες. Η Ελλάδα, ωστόσο, κατατάσσεται στο ίδιο επίπεδο με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ. Αποτέλεσμα των μεταναστευτικών ροών ήταν η διαμονή περίπου 21,8 εκ. μεταναστών το 2019 με χώρα προέλευσης εκτός ΕΕ σε ευρωπαϊκή χώρα. Συνεπώς, κρίνεται μείζονος σημασίας η λήψη μέτρων σχετικά

με τη μεταναστευτική πολιτική και την ορθή διαχείριση των μεταναστών (Eurostat, 2020).

Στον παρακάτω πίνακα (Πίν.1) παρουσιάζονται αναλυτικά οι αριθμοί μεταναστών που εισήλθαν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες το διάστημα 2011-2019 σύμφωνα με έρευνες της Eurostat.

Πίνακας 1: Αριθμός μεταναστών σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες τη χρονική περίοδο 2011-2019 σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πηγή: Eurostat, 2021)

Έτος/ Χώρα	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Βέλγιο	147.377	129.477	120.078	123.158	146.626	123.702	126.703	137.860	150.006
Εσθονία	3.709	2.639	4.109	3.904	15.413	14.822	17.616	17.547	18.259
Ιρλανδία	57.292	61.324	65.539	73.519	80.792	85.185	78.499	97.712	85.630
Ελλάδα	60.089	58.200	57.946	59.013	64.446	116.867	112.247	119.489	129.459
Ισπανία	371.331	304.053	280.772	305.454	342.114	414.746	532.132	643.684	750.480
Γαλλία	319.816	327.431	338.752	340.383	364.221	377.709	369.621	387.158	385.591
Κροατία	8.534	8.959	10.378	10.638	11.706	13.985	15.553	26.029	37.726
Κύπρος	23.037	17.476	13.149	9.212	15.183	17.391	21.306	23.442	26.170
Λετονία	10.234	13.303	8.299	10.365	9.479	8.345	9.916	10.909	11.223
Λιθουανία	15.685	19.843	22.011	24.294	22.130	20.162	20.368	28.914	40.067
Λουξεμβούργο	20.268	20.478	21.098	22.332	23.803	22.888	24.379	24.644	26.668
Ουγγαρία	28.018	33.702	38.968	54.581	58.344	53.618	68.070	82.937	88.581
Μάλτα	5.465	8.256	10.897	14.454	16.936	17.051	21.676	26.444	28.341
Ολλανδία	130.118	124.566	129.428	145.323	166.872	189.232	189.646	194.306	215.756

Αυστρία	82.230	91.557	101.866	116.262	166.323	129.509	111.801	105.633	109.167
Ρουμανία	147.685	167.266	153.646	136.035	132.795	137.455	177.435	172.578	202.422
Σλοβενία	14.083	15.022	13.871	13.846	15.420	16.623	18.808	28.455	31.319
Σλοβακία	4.829	5.419	5.149	5.357	6.997	7.686	7.188	7.253	7.016
Φιλανδία	29.481	31.278	31.941	31.507	28.746	34.905	31.797	31.106	32.758
Σουηδία	96.467	103.059	115.845	126.966	134.240	163.005	144.489	132.602	115.805
Ισλανδία	4.073	4.960	6.406	5.368	5.635	8.710	12.116	11.830	9.872
Νορβηγία	70.337	69.908	68.313	66.903	60.816	61.460	53.351	47.864	48.680
Σουηδία	148.799	149.051	160.157	156.282	153.627	149.305	143.377	144.857	145.129

Όπως είναι εμφανές, όλο και περισσότεροι άνθρωποι μεταναστεύουν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερα οι πληθυσμιακές ομάδες της Συρίας, του Αφγανιστάν και της Βενεζουέλας αναγκάζονται να μετακινηθούν εξαιτίας της εμπόλεμης ζώνης στην οποία βρίσκονται οι χώρες, των τρομοκρατικών επιθέσεων που δέχονται, καθώς και των διωγμών που υφίστανται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αιτούνται άσυλο της ΕΕ όλο και περισσότερα άτομα καθιστώντας φανερές τις ανεπάρκειες σχετικά με το σύστημα ασύλου. Προς τα τέλη του 2020 προτάθηκε ένα νέο σύμφωνο σχετικά με τη μετανάστευση και το άσυλο, προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαδικασίες και να αναθεωρηθούν οι υπάρχοντες κανονισμοί του Δουβλίνου (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020γ, Kokkali, 2011).

Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών υπέδειξε, επίσης, τις αδυναμίες και τα κενά της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά στη μετανάστευση και στα σύνορα του κάθε κράτους-μέλους της. Η συνεχής εισροή μεταναστών κατέστησε απαραίτητες ορισμένες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αποτελεσματική και ασφαλή διαφύλαξη των συνόρων, καθώς και στην κατανομή της ευθύνης και της αλληλεγγύης ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020β). Στα τέλη του 2020 συμφωνήθηκε η οικονομική ενίσχυση των κρατών-μελών για την εφαρμογή νέων μέτρων που ανέρχεται σε 22,7 δις και αφορά την χρονική περίοδο 2021-2027 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020δ).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί και προωθεί συνεχώς την κοινή μεταναστευτική πολιτική, η οποία αφορά τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών τόσο των παράνομων όσο και των νόμιμων. Κύριος στόχος είναι η δίκαιη μεταχείριση όλων των μεταναστών, η νόμιμη παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, η πρόληψη, καθώς και η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης. Έως και σήμερα, δεν είναι εφικτή μια ενιαία ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική, αλλά καταβάλλεται κάθε είδους προσπάθεια για τη στήριξη των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών. Ο προσδιορισμός των συνόρων και της νόμιμης διέλευσης των ανθρώπων σε ένα κράτος-μέλος πραγματοποιείται από την ΕΕ, ούτως ώστε να υπάρχει ισοκατανομή των μεταναστών και συνεργασία των χωρών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020β).

Κύριο μέλημα της Ευρώπης είναι ο περιορισμός της παράνομης μετακίνησης πληθυσμών και της απώλειας ανθρώπινων ζωών. Οι προσπάθειες έρευνας και διάσωσης των ανθρώπων, οι οποίοι προσπάθησαν να περάσουν από τα σύνορα μίας χώρας με ανεπιτυχές αποτέλεσμα, έχουν εντατικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Πολλά κράτη-μέλη της ΕΕ αξιοποιούν τον εξοπλισμό τους σε στεριά και θάλασσα, ώστε να συνεισφέρουν στη συλλογική προσπάθεια διάσωσης των μεταναστών σε συνεργασία με γειτονικές τους χώρες, όπως με τη διάθεση πλοίων και ελικοπτέρων. Πρόληψη της παράνομης μετακίνησης αποτελεί από την μία πλευρά η έξυπνη διαφύλαξη των συνόρων και από την άλλη μεριά, η εστίαση σε δίκτυα που εκμεταλλεύονται τους μετανάστες και η διάλυση αυτών. Η συλλογή πληροφοριών σε διεθνές επίπεδο και η αξιοποίησή τους για τον εντοπισμό των παράνομων διακινητών αποτελεί μείζονος σημασίας έργο της Ευρώπης, προκειμένου να αναχαιτιστεί το πρόβλημα της μετανάστευσης. Επιπλέον, έχει κριθεί ήδη από το 2015 απαραίτητη η αλληλεγγύη και η συνεργασία των κρατών-μελών της ΕΕ όσον αφορά στην κατανομή των μεταναστών, έτσι ώστε να μην υπάρχει υπερπληθυσμός σε καμία χώρα. Η προσφυγική κρίση την περίοδο 2015-2016 ανέδειξε την αδυναμία πολλών χωρών να αντιμετωπίσουν την μεγάλης κλίμακας άφιξη των μεταναστών και τη φύλαξη των εξωτερικών τους συνόρων. Σε πολλές χώρες παρατηρείται η υπερπλήρωση των κέντρων υποδοχής δημιουργώντας την ανάγκη για αναθεώρηση των πολιτικών της ΕΕ και την συνεργασία των κρατών-μελών της με τρίτες χώρες διασφαλίζοντας την αντιμετώπιση των μεταναστευτικών ροών. Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να στηρίξει οικονομικά κάθε κράτος-μέλος της που είναι αποδέκτης μεγάλου όγκου μεταναστών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015, No Author 2021).

1.3. Η Μετανάστευση στην Ελλάδα

Η έννοια της μετανάστευσης δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο για την Ελλάδα. Τις τελευταίες δεκαετίες αυξήθηκε κατά πολύ ο αριθμός μεταναστών που επέλεξαν την Ελλάδα ως «καταφύγιο» (Gropas & Triandafyllidou, 2005).

Το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί προορισμό χιλιάδων μεταναστών, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από Βαλκανικές χώρες, αποδίδεται σε αρκετούς λόγους, στους οποίους συγκαταλέγεται η γεωγραφική θέση της χώρας. Είναι σημαντικό ότι αποτελεί σταυροδρόμι τριών ηπείρων λόγω των πολλών νήσων και των ακτών, καθώς και βουνών, καθιστώντας την ιδανική ως τόπο εγκατάστασης. Η απεραντοσύνη των συνόρων της διευκολύνει την παράνομη διέλευση των συνόρων, αφού καθίσταται ανέφικτη η αποτελεσματική φύλαξη των συνόρων σε όλη την έκταση. Επίσης, η μορφολογία του εδάφους και το κλίμα που επικρατεί επιτρέπουν την καλλιέργεια τροφίμων, την αξιοποίηση της γης και την αρμονική διαβίωση των ατόμων, αφού οι φυσικές καταστροφές δεν είναι τόσο έντονες συγκριτικά με άλλες χώρες. Ιδιαίτερα για τους οικονομικούς μετανάστες, έχει μεγάλη σημασία πως η Ελλάδα είναι μία χώρα με ογκώδες μέγεθος παραοικονομίας. Αυτό δίνει τη δυνατότητα στους μετανάστες να εργαστούν άμεσα και κερδοφόρα, αν και παράνομα (Gropas & Triandafyllidou 2005, Ευθυμιάδου 2009, Τζωρτζοπούλου, 2002).

Πολλοί από τους ανθρώπους που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής διασχίζουν τα σύνορα της Ελλάδας, χωρίς όμως αυτή να αποτελεί τον τελικό προορισμό τους. Παρ' όλα αυτά, η διέλευσή τους σε άλλες χώρες συχνά παρεμποδίζεται, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να παραμείνουν στη χώρα. Σε αυτήν την περίπτωση οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται μετέωροι, χωρίς καμία βοήθεια και προστασία, με κάποια από τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπινου είδους να καταπατώνται και σε μία χώρα που δεν είναι προετοιμασμένη να δεχτεί τον τεράστιο όγκο των μεταναστών που υποδέχεται ετησίως (UNHCR χ.χ.).

1.3.1. Αίτια μετανάστευσης

Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι διαχρονικό, διεθνικό, πολύπλοκο και πολυδιάστατο. Για αυτό καθίσταται δύσκολη η ερμηνεία και η κατανόηση τόσο των αιτιών όσο και των συνεπειών του (Κοντογιαννάκης, 2017). Δεν αποτελεί παροδικό

φαινόμενο, καθώς στην ιστορία της ανθρωπότητας οι άνθρωποι μεταναστεύουν συνεχώς για διάφορους λόγους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Πέραν πάσης αμφιβολίας, οι άνθρωποι που επιλέγουν να εγκαταλείψουν τον τόπο διαμονής και καταγωγής τους αναζητώντας καταφύγιο σε άλλο τόπο για τον οποιονδήποτε λόγο έχουν σοβαρά και σημαντικά κίνητρα.

Τα αίτια της μετανάστευσης είναι ποικίλα και πολυάριθμα. Οι μετανάστες συνηθίζουν να αναζητούν νέο τόπο κατοικίας με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους και των συνθηκών διαβίωσής τους. Η δυσκολία εύρεσης εργασίας στον τόπο τους, η πιθανώς ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη χώρα προέλευσης αποτελούν βασικά κίνητρα μετανάστευσης. Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η συνεχής αύξηση της ανεργίας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην απόφαση της μετανάστευσης. Η εξέλιξη της τεχνολογίας διευκολύνει τόσο την απόφασή τους όσο και την επιλογή της χώρας υποδοχής. Επιπλέον, μεγάλο μέρος των μεταναστών επιλέγει να εγκαταλείψει τον τόπο του εξαιτίας φυσικών καταστροφών, όπως οι πλημμύρες, οι σεισμοί και η ξηρασία, που πιθανώς οδηγούν στην καταστροφή της καλλιεργήσιμης γης των ατόμων. Μερικές φορές παρατηρείται πως οι λόγοι μετακίνησης των ανθρώπων έχουν τις ρίζες τους στις θρησκευτικές αντιλήψεις και στις πολιτικές πεποιθήσεις των ιδίων ή των συμπολιτών τους. Οι διώξεις που βιώνουν και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πολλών πολιτών τους ωθούν στη μετακίνησή τους σε άλλο τόπο. Το αίσθημα της ανασφάλειας και του φόβου επηρεάζουν άμεσα την απόφαση των ατόμων να εγκαταλείψουν τον τόπο τους (Ευθυμιάδου, 2009).

Εκτός από τους παράγοντες απώθησης, δηλαδή τους λόγους που οδηγούν ένα άτομο να εγκαταλείψει τον τόπο καταγωγής του, σημαντικό ρόλο στο φαινόμενο της μετανάστευσης διαδραματίζουν και οι παράγοντες έλξης των μεταναστών. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται όλες οι παράμετροι που αποτελούν κίνητρο για τους μετανάστες όσον αφορά στη χώρα υποδοχής τους. Η εργασιακή απασχόληση σε συνδυασμό με την υψηλή αμοιβή αποτελούν συχνά αιτία μετανάστευσης σε μία χώρα με υψηλότερους μισθούς και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Πολλές φορές οι θέσεις εργασίας που καταλαμβάνουν οι μετανάστες έχουν προηγουμένως απορριφθεί από τους γηγενείς, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τη ζήτηση εργασίας. Επιπλέον, η σχετικά φθηνή και ανασφάλιστη εργασία που προσφέρουν οι εργοδότες της χώρας

υποδοχής συνηθίζεται να γίνονται δεκτά από τους μετανάστες, διότι έχουν ανάγκη να εργαστούν για να επιβιώσουν (Γερμένη & Παληογιάννη 2016, Eurostat 2020).

Άρρηκτα συνδεδεμένη με την εργασία είναι η εκπαίδευση, καθώς οι γνώσεις, οι δεξιότητες και τα προσόντα που παρέχει στο άτομο μπορούν να καθορίσουν την επαγγελματική του εξέλιξη. Μερικοί επιλέγουν τη μετανάστευση ως μέσο απόκτησης γνώσεων και εκπαιδευτικών προσόντων στη χώρα υποδοχής. Συχνά, άτομα που θέλουν να σπουδάσουν επιλέγουν να μεταναστεύσουν, προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους (Γερμένη & Παληογιάννη 2016, Eurostat 2020). Συνεπώς, τα αίτια της μετανάστευσης δεν είναι σε καμία περίπτωση ίδια για όλους και αρκετές φορές αποτελούν έναν συνδυασμό των όσων αναφέρθηκαν.

1.3.2. Συνέπειες μετανάστευσης

Ο αποχωρισμός της πατρίδας, χωρίς δεύτερη σκέψη είναι μια δύσκολη κατάσταση και συνθήκη, στην οποία υποβάλλονται οι άνθρωποι που αποφασίζουν να μεταναστεύσουν (Δασκαλάκης, 2014). Σε οποιονδήποτε τόπο εγκατασταθούν θα υπάρχουν συνέπειες τόσο για την κοινωνία στην οποία καλούνται να προσαρμοστούν όσο και για τους ίδιους τους μετανάστες, καθώς και συνολικά για την εκάστοτε χώρα προέλευσης και υποδοχής.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι άνθρωποι που μεταναστεύουν είναι πρόθυμοι να εργαστούν στη χώρα ακόμη και σε χαμηλόμισθες θέσεις. Έτσι, το κόστος παραγωγής μειώνεται και κατ' επέκταση οι τιμές των τελικών προϊόντων είναι χαμηλές. Επιπλέον, οι μετανάστες εκτός από το να εργάζονται και να κερδίζουν κάποιο χρηματικό ποσό συνεισφέρουν στην οικονομία της χώρας καταναλώνοντας ένα μέρος του για τις καθημερινές τους ανάγκες. Με αυτόν τον τρόπο συμμετέχουν ενεργά στα έσοδα του κράτους μέσω των αγορών τους. Σε περίπτωση που έχουν εισέλθει στη χώρα με νόμιμο τρόπο είναι, επίσης, υποχρεωμένοι να καταβάλουν φόρους και να καλύπτουν μέρος των εξόδων τους σε ό,τι αφορά στον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης, των υπηρεσιών πρόνοιας (Κοντογιαννάκης, 2017).

Ωστόσο, οι αρνητικές συνέπειες του φαινομένου είναι προφανείς και δεν γίνεται να παραλειφθούν. Η μετανάστευση, όταν πρόκειται για ανειδίκευτους εργαζόμενους, υποβαθμίζει την ποιότητα εργασίας στον τόπο υποδοχής. Η ενσωμάτωση μεγάλου

αριθμού εργατών, οι οποίοι δεν έχουν επαρκείς γνώσεις και εμπειρίες, οδηγεί αναπόφευκτα στον κορεσμό της αγοράς εργασίας ελαττώνοντας τις θέσεις απασχόλησης και συνεισφέροντας στην τεχνολογική στασιμότητα σε όλους τους τομείς ενασχόλησης των μεταναστών. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση δημιουργεί ένα κλίμα ρατσισμού, ανταγωνισμού και αντιπάθειας μεταξύ των γηγενών που προσπαθούν να επιβιώσουν και των μεταναστών που προσπαθούν να αρχίσουν τη ζωή τους από το μηδέν. Συνεπώς, η υπερπροσφορά εργατικού δυναμικού συνεπάγεται τη μείωση των μισθών και των θέσεων εργασίας (Πουλοπούλου- Έμκε, 2007).

Όσον αφορά στον πληθυσμό των μεταναστών που μένουν σε μία χώρα υποδοχής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι άνθρωποι που εισήλθαν παράνομα και παρόλα αυτά μένουν και εργάζονται ανεπίσημα. Με αυτόν τον τρόπο η παραοικονομία αυξάνεται και οι εισφορές του κράτους υποδοχής μειώνονται, καθώς τα κρατικά έσοδα και οι φόροι δεν συμπεριλαμβάνουν αυτή τη μερίδα πληθυσμού (Ψαράκη & Χατζηδάκη, 2014). Επιπλέον, είναι σύνηθες οι συνθήκες εργασίας των μεταναστών να είναι κάκιστες και οι μισθοί να κυμαίνονται σε χαμηλό επίπεδο. Καλύπτουν κυρίως θέσεις στην παραγωγική διαδικασία, οι οποίες απορρίπτονται από τους γηγενείς (Κοντογιαννάκης, 2017).

Πέρα των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, πρωταρχικής σημασίας αποτελούν τα κοινωνικά ζητήματα που αναδύονται μέσω του φαινομένου της μετανάστευσης. Η διαφορετικότητα είναι κάτι που φοβίζει όλους τους ανθρώπους που δεν έχουν μάθει να τη σέβονται και να τη διαχειρίζονται σωστά. Οι μετανάστες όντας σε ένα νέο και εντελώς άγνωστο περιβάλλον βιώνουν τον ρατσισμό, τα στερεότυπα και την ξενοφοβία που έχουν δημιουργηθεί στη χώρα υποδοχής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και την απομόνωση των μεταναστών από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο λειτουργώντας ανασταλτικά στην προσαρμογή τους. Οι δυσκολίες στο θέμα της γλώσσας και κατ' επέκταση της επικοινωνίας αποτελούν ένα από τα σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία χωρίς υποστήριξη από το κράτος είναι δύσκολο να επιλυθούν και να προσπεραστούν (Ευθυμιάδου, 2009).

Η αδυναμία ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία οδηγεί στη δημιουργία διακρίσεων ανάμεσα σε εκείνους και τους γηγενείς, καθώς και το αίσθημα της

ανασφάλειας και της απογοήτευσης. Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα διαμορφώνει μία πολύγλωσση και πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία, η οποία επηρεάζεται σε όλους τους τομείς (Κοντογιαννάκης 2017). Το κλίμα ξενοφοβίας και ρατσισμού που δημιουργείται οδηγεί συνήθως στον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών, ο οποίος είναι πολυδιάστατος και έχει πολλά επίπεδα. Τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στον νομικό οι μετανάστες περιθωριοποιούνται. Αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα λόγω μη κατοχής περιουσίας και πλούτου και συνήθως δεν έχουν το δικαίωμα της νομικής προστασίας τους. Επιπλέον, ο κοινωνικός αποκλεισμός τους είναι στενά συνδεδεμένος με τη φτώχεια, η οποία διαιώνίζεται όσο δεν αλλάζουν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις της νέας κοινωνίας στην οποία εντάσσονται οι μετανάστες. Στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού συμβάλλουν και οι πολιτιστικές διαφορές και οι θρησκευτικές αντιλήψεις που υπάρχουν μεταξύ των γηγενών και των μεταναστών (Καρρά, 2015).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση τόσο του φαινομένου της μετανάστευσης όσο και του κοινωνικού αποκλεισμού περιλαμβάνει τον σεβασμό στη διαφορετικότητα του ατόμου και την αρμονική συμβίωση των ανθρώπων ανεξαρτήτως καταγωγής, γλώσσας, οικονομικού πλούτου, εργασιακής θέσης, θρησκείας και πολιτικών πεποιθήσεων. Το κράτος είναι υπεύθυνο για τη διαμόρφωση της αποτελεσματικής εκπαιδευτικής πολιτικής και μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις (Κεσίδου, Ανδρούσου & Τσάφος, 2010).

1.3.3. Εκπαιδευτική πολιτική για τη μετανάστευση

Η πολιτική κάθε κράτους που λειτουργεί ως χώρα υποδοχής των μεταναστών, αλλά και άλλων μειονοτικών ομάδων, οφείλει να αναγνωρίζει την πολιτισμική διαφορά που δημιουργείται ως μέσο ενδυνάμωσης της κοινωνίας. Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην νέα κοινωνία, στην οποία καλούνται να προσαρμοστούν και να συνυπάρξουν, προϋποθέτει την αναγνώριση και το σεβασμό στο διαφορετικό. Η αποτελεσματική ένταξή τους στη χώρα υποδοχής είναι συνάρτηση της συμπεριφοράς τόσο των ίδιων όσο και των γηγενών. Η είσοδος των ατόμων με διαφορετική εθνικότητα, κουλτούρα, παράδοση και διαφορετικές αντιλήψεις οδηγεί στη δημιουργία της πολυπολιτισμικότητας. Αυτό παρατηρείται σε όλους τους τομείς, όπως η εργασία και η εκπαίδευση. Σταδιακά, με την αύξηση των μεταναστευτικών

ροών προς την Ελλάδα το διάστημα 2000-2015 η πολυπολιτισμικότητα αποτέλεσε χαρακτηριστικό της ελληνικής κοινωνίας, επηρεάζοντας κατ' επέκταση και το σχολείο. Για αυτό το λόγο είναι απαραίτητη η λήψη μέτρων και οι μεταρρυθμίσεις των θεσμικών πολιτικών του κράτους, έτσι ώστε να συνυπάρχουν αρμονικά όλες οι πληθυσμιακές ομάδες της χώρας (Βεΐκου & Λαλαγιάννη 2015, Καραμητόπουλος χ.χ.).

Η Ελλάδα έχει προβλέψει μέσω νόμων και υπουργικών αποφάσεων τη διαχείριση και την προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Η ύπαρξη ενός ποιοτικού εκπαιδευτικού συστήματος δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ενσωμάτωση των μεταναστών. Είναι σημαντική η δημιουργία αποτελεσματικών σχολείων και η προσφορά ποιοτικής εκπαίδευσης με στόχο τη διαμόρφωση της μελλοντικής εξέλιξης των μεταναστών και των παιδιών τους, αλλά και συνολικά της κοινωνίας, η οποία οφείλει να αποδεχτεί και να συνυπάρχει μαζί τους. Η έννοια της ισοτιμίας και του δικαίου πρέπει να κυριαρχούν στο σχολείο δίνοντας ίσες ευκαιρίες σε όλα τα άτομα, αποφεύγοντας τις διακρίσεις μεταξύ των μαθητών. Η στάση των εκπαιδευτικών απαιτείται να είναι δίκαιη προς όλους, υποστηρικτική και βοηθητική προς τα παιδιά που το έχουν ανάγκη (Καραμητόπουλος χ.χ., Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

Ωστόσο, το νομοθετικό πλαίσιο δεν επαρκεί για την βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος σχετικά με το θέμα της διαπολιτισμικότητας. Είναι απαραίτητη η βελτίωση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος και η προσαρμογή των συνηθειών των μεταναστών στο σχολείο. Το ελληνικό σχολείο συνεχίζει να είναι μονόγλωσσο και μονοπολιτισμικό, γεγονός που καθιστά δύσκολη την προσαρμογή των παιδιών των μεταναστών. Στόχος του εκπαιδευτικού συστήματος σε ένα πολύγλωσσο σχολείο οφείλει να είναι μεταξύ άλλων η ποιότητα, η ελευθερία λόγου και έκφρασης, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και οι ίσες ευκαιρίες ξεπερνώντας οποιουδήποτε είδους διάκριση μεταξύ των παιδιών (Καραμητόπουλος χ.χ.).

Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μειονοτικών πληθυσμών και η διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής και ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής πολιτικής προϋποθέτει την ενεργή δράση της πολιτείας. Σύμφωνα με τον Α. Φερόνα «ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, με ποικίλες πτυχές». Ο

κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια ‘σύνθετη ανισότητα’, που μπορεί να πάρει διάφορες και διαφορετικές διαστάσεις, όπως οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική, πολιτική. Σύμφωνα με τον Kroppauer, όπως αναφέρεται στο Φερόνα (2019, σ. 56,57), διακρίνονται έξι τύποι κοινωνικού αποκλεισμού: 1) τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (μακροχρόνια άνεργοι), 2) τον οικονομικό αποκλεισμό (με την γενικότερη έννοια και την διαβίωση), 3) τον πολιτισμικό αποκλεισμό (μέσα από διακρίσεις και απομόνωση στα διαφορετικά πολιτισμικά πρότυπα, 4) την κοινωνική απομόνωση (έλλειψη κοινωνικών σχέσεων), 5) τον χωρικό αποκλεισμό (απομόνωση σε συγκεκριμένες γειτονίες, πόλεις, περιοχές), 6) τον θεσμικό αποκλεισμό (εμπόδια στα δικαιώματα, στους δημόσιους θεσμούς), (Φερόνας, 2019).

Η ανίχνευση των λανθασμένων χειρισμών και η πρόληψη των καταστάσεων είναι τα σημαντικότερα μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της μετανάστευσης και των προβλημάτων που επιφέρει στον εκπαιδευτικό τομέα. Η πολιτεία έχει χρέος να προσπαθεί συστηματικά για την βελτίωση της ελληνικής εκπαίδευσης, έχοντας υπόψη τις διαφορές των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον, αναλαμβάνοντας τις ευθύνες της και υιοθετώντας τη λογική της αφομοίωσης των μεταναστών. Τα παιδιά των μεταναστών οφείλουν να λαμβάνουν υποστήριξη ως προς τη γλωσσική τους ανεπάρκεια, καθώς δεν γνωρίζουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής τους. Οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να προσφέρουν ποιοτική και ισότιμη εκπαίδευση στους μαθητές καλλιεργώντας ένα κλίμα συνεργασίας και δικαιοσύνης. Έτσι, οι διακρίσεις και ο ρατσισμός θα μπορέσουν να εξαλειφθούν. Καθοριστικό ρόλο σε αυτήν την προσπάθεια έχουν οι γονείς των μεταναστών, οι οποίοι κρίνεται σκόπιμο να επικοινωνούν και να συνεργάζονται με την κοινότητα και το σχολείο για την επίλυση κάθε προβλήματος. Απώτερος και κύριος στόχος όλων των εμπλεκόμενων είναι η απόκτηση ισότιμης εκπαίδευσης σε μία κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς (Κεσίδου κ.α., 2010).

Στα πλαίσια διαμόρφωσης μίας πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης χωρίς διακρίσεις και περιθωριοποιημένες μαθητικές ομάδες έχουν αναπτυχθεί μοντέλα εκπαιδευτικής πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά των μεταναστών έχουν τη δυνατότητα να προσαρμοστούν και να ανταπεξέλθουν στο νέο εκπαιδευτικό περιβάλλον που εντάσσονται και στη συνέχεια στη μετέπειτα πορεία τους. Τα μοντέλα εκπαιδευτικής πολιτικής που εφαρμόζονται είναι τα εξής:

1. Το αφομοιωτικό μοντέλο
2. Το μοντέλο ενσωμάτωσης
3. Το πολυπολιτισμικό μοντέλο
4. Το αντιρατσιστικό μοντέλο
5. Το διαπολιτισμικό μοντέλο

Όσον αφορά στο αφομοιωτικό μοντέλο, υποστηρίζει πως οι διαφορές των μεταναστευτικών ομάδων πρέπει να απορροφηθούν από τους γηγενείς, προκειμένου να συμμετέχουν στο κοινωνικό σύνολο και τις δραστηριότητές του. Η ενσωμάτωση των μεταναστών, σύμφωνα με το αφομοιωτικό μοντέλο, συνεπάγεται την εν μέρει απόρριψη των δικών τους εθνικών και πολιτιστικών δεσμών και κατ' επέκταση οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό τους. Στον εκπαιδευτικό τομέα τα παιδιά πρέπει να μάθουν και να χρησιμοποιούν αποκλειστικά τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, καθώς και τον πολιτισμό της (Σταματοπούλου 2007, Τζωρτζοπούλου & Κοτζαμάνη 2008). Έτσι, το αφομοιωτικό μοντέλο υποστηρίζει την εξάλειψη κάθε ιδιαιτερότητας σε μία κοινωνία συνοχής (Χρήστος, 2012).

Το μοντέλο ενσωμάτωσης προωθεί τον πολιτισμό και τις γλωσσικές διαφορές των μεταναστών στα παιδιά των γηγενών. Η ανάπτυξη κατάλληλου αναλυτικού προγράμματος συμβάλλει καθοριστικά στην ενσωμάτωση. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά των μεταναστών εντάσσονται στο κοινωνικό σύνολο, προσθέτουν στοιχεία της ταυτότητάς τους και ενσωματώνονται χωρίς διακρίσεις. Έτσι, η ισονομία και η ισότητα αποτελούν βασικές αρχές του μοντέλου ενσωμάτωσης (Σταματοπούλου 2007, Τζωρτζοπούλου & Κοτζαμάνη, 2008).

Το πολυπολιτισμικό μοντέλο στα πλαίσια της εκπαιδευτικής πολιτικής διδάσκει το σεβασμό και την ανοχή σε πολιτισμικές διαφορές των μαθητών. Οι ιδιαιτερότητες της κάθε ομάδας οφείλουν να διατηρούνται και διαμορφώνεται μία κοινωνία με ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες και δίκαιη. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, με βάση το πολυπολιτισμικό μοντέλο, λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές των παιδιών των μεταναστών και τα βοηθούν να βελτιωθούν στην επίδοσή τους.

Όσον αφορά στο αντιρατσιστικό μοντέλο, κύριος στόχος της εφαρμογής του είναι οι ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση, η επικράτηση της δικαιοσύνης και η εξάλειψη των

διακρίσεων, καθώς και των ρατσιστικών αντιλήψεων (Τζωρτζοπούλου & Κοτζαμάνη, 2008).

Τέλος, το διαπολιτισμικό μοντέλο αποτελεί το πιο πρόσφατο μοντέλο εκπαιδευτικής πολιτικής και υποστηρίζει πως τα παιδιά των μεταναστών κατά την εκπαίδευσή τους είναι χρήσιμο να μαθαίνουν για τις αξίες της συναίσθησης και της αλληλεγγύης, καθώς και για τον σεβασμό στη διαφορετικότητα των πολιτισμών και την αποφυγή του εθνικιστικού πνεύματος (Τζωρτζοπούλου & Κοτζαμάνη, 2008). Απώτερος στόχος του μοντέλου είναι η συλλογική συνείδηση, ο σεβασμός στην κάθε ιδιαιτερότητα άλλων ομάδων, καθώς και η εξάλειψη των στερεοτύπων και του εθνοκεντρισμού (Σταματοπούλου, 2007, Χρήστος, 2012).

Κεφάλαιο 2^ο: Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο

2.1. Κοινωνικές ανισότητες

Οι κοινωνικές ανισότητες που παρατηρούνται ανάμεσα στους μετανάστες και τους γηγενείς είναι εμφανείς σε όλους τους τομείς. Ειδικότερα στον εκπαιδευτικό τομέα, όπου η έλλειψη δίκαιης και ισότιμης κατανομής των πόρων του σχολείου, καθώς και η έντονη παρουσία διακρίσεων συνεισφέρουν στη διαίωνιση του κοινωνικού αποκλεισμού, των στερεοτύπων και της στασιμότητας των παιδιών των μεταναστών σε ό,τι αφορά στην εκπαιδευτική τους πορεία (Binelli, Loveless & Whitefield 2015, Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014). Επιπλέον, ο κοινωνικός μετασχηματισμός που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια εντείνει τις κοινωνικές διακρίσεις, καθιστώντας τα οικονομικά προβλήματα της κάθε οικογένειας πηγή άνισης μεταχείρισης των παιδιών.

Το κάθε παιδί, όπως και ο κάθε άνθρωπος είναι διαφορετικός και μοναδικός. Παρουσιάζονται από πολύ μικρή ηλικία ατομικές διαφορές, σε όλα τα επίπεδα. Οι διαφορές αυτές, μπορούν να μεταφραστούν ως η αλληλεπίδραση και η αλληλοσυμπλήρωση των γενετικών και των περιβαλλοντικών παραγόντων. Η μοναδικότητα που προκύπτει από αυτήν την αλληλεπίδραση, πριν από όλα, έχει

δημιουργηθεί από το οικογενειακό περιβάλλον, μέσα στο οποίο έχει αναπτυχθεί το παιδί και την επίδραση που έχει ασκήσει η οικογένεια. Σημαντικά κριτήρια για την ανάπτυξη του παιδιού θεωρούνται ο μορφωτικός και ο οικονομικός χαρακτήρας της κάθε οικογένειας, εκ του οποίου προκύπτει η θέση που κατέχει η οικογένεια στην κοινωνία. Αυτή, λοιπόν η άτυπη, πολλές φορές, ιεραρχία που δημιουργείται, είτε από οικονομικής, είτε από μορφωτικής άποψης, ενισχύεται και από το σχολείο (Ασκούνη, 2007).

Επίσης, η εξέλιξη της τεχνολογίας και η συνεχής παραγωγή τεχνολογικών μέσων οδηγεί στη διαίωιση των κοινωνικών ανισοτήτων (Κλάδη-Κοκκίνου & Τσικαλάκη, 2016). Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την Ελλάδα σχεδόν από το 2010, με αποτέλεσμα να αυξάνονται συνεχώς τα ποσοστά ανεργίας και να μειώνεται το εισόδημα των γονέων κάθε μαθητή. Οι χρηματοδοτήσεις στον τομέα της εκπαίδευσης μειώνονται συνεχώς σε σημαντικό βαθμό και έτσι εντείνεται το φαινόμενο της φτώχειας. Αυτό έχει ως συνέπεια τη συγχώνευση σχολικών μονάδων, την υποβάθμιση του επαγγέλματος του δασκάλου και τη μείωση των χρηματικών αποδοχών, τον μεγάλο αριθμό μαθητών ανά τάξη και την σοβαρή έλλειψη βοηθητικών υπηρεσιών και υλικών αγαθών (Anon 2010, Kakana et al. 2017, OECD 2019).

Η επένδυση χρημάτων στην απόκτηση γνώσεων του παιδιού δεν είναι πολυτέλεια και εφικτή πράξη για όλες τις οικογένειες. Έτσι, τα παιδιά μειονοτικών ομάδων έχουν όλο και λιγότερη υποστήριξη, τόσο οικονομική όσο και ψυχολογική, με συνέπειες στην σχολική τους επίδοση (Anon 2010, Kakana et al. 2017, OECD 2019). Επίσης, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που διαιώνίζονται και κληροδοτούνται από τους ενήλικες στα παιδιά συμβάλλουν στις διακρίσεις και στην περιθωριοποίηση ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων ανάλογα με τον τόπο προέλευσης, τον τόπο κατοικίας, τη θρησκεία ή ακόμα και τις πολιτικές πεποιθήσεις.

Συνεπώς, το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο του μαθητή συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την εκπαιδευτική του πορεία. Έτσι, οι κοινωνικές ανισότητες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις εκπαιδευτικές ανισότητες και επηρεάζουν το κλίμα στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και την επίδοση των μαθητών (Κλάδη-Κοκκίνου & Τσικαλάκη 2016).

Σύμφωνα με έρευνες, ο αριθμός των μειονοτικών πληθυσμιακών ομάδων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα μειώνεται συνεχώς. Τα παιδιά που προέρχονται από αδύναμα οικονομικά στρώματα, συμπεριλαμβανομένου τα παιδιά των μεταναστών, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ένταξη και στην πρόσβαση σε αυτή τη βαθμίδα εκπαίδευσης (Παϊζης, Καραθανάση & Μαμούχα, 2008). Η απουσία ενός οργανωμένου συγκροτήματος πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και η έλλειψη ποιοτικής εκπαίδευσης σε συνδυασμό με την συνεχή αύξηση των ιδιωτικών δαπανών, οι οποίες αφορούν σε δίδακτρα φροντιστηρίων, εκμάθηση ξένων γλωσσών, επιμορφωτικά σεμινάρια, δυσχεραίνουν την κατάσταση (Giousmpasoglou, Marinakou & Paliktzoglou 2016). Με αυτόν τον τρόπο οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες έχουν αντίκτυπο στην εκπαίδευση δημιουργώντας ένα κλίμα ανισότητας και ανισοτιμίας. Σε αυτό συμβάλει η διαχείριση των πόρων που αφορούν το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς δεν διανέμονται ισάξια στις πληθυσμιακές ομάδες.

Η βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και η εξάλειψη των διακρίσεων και των ανισοτήτων μπορεί να γίνει εφικτή με την οικονομική ενίσχυση των περιοχών με χαμηλό εκπαιδευτικό δείκτη. Η αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών, οι εμπειρίες τους, η βελτίωση των υποδομών των εκπαιδευτικών μονάδων και η αύξηση του βοηθητικού προσωπικού για την βοήθεια όλων των παιδιών είναι κάποια από τα οικονομικά μέτρα ενίσχυσης που μπορούν να συντελέσουν στην εξάλειψη των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων (Παϊζης κ.α., 2008).

2.2. Οι μετανάστες στην εκπαίδευση

Η εγκατάλειψη του τόπου κατοικίας και η εγκατάσταση σε νέο τόπο προκαλεί ριζικές αλλαγές τόσο στη ζωή των μεταναστών όσο και των παιδιών τους. Τα ανήλικα παιδιά αλλάζουν σχολικό περιβάλλον, το οποίο καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της μέρας τους και αναπόφευκτα διαμορφώνει μέρος του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς τους (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

Ρόλος των αρμόδιων στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι η προώθηση της ισοτιμίας, της δικαιοσύνης, της ισότητας και της συνεργασίας. Ωστόσο, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δε λαμβάνει υπόψη τις διαφορές που έχουν οι μετανάστες μαθητές τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο με τους γηγενείς. Συνεπώς, ο τρόπος διδασκαλίας προωθεί την ετερότητα και τις διακρίσεις με αποτέλεσμα τα παιδιά των

μεταναστών να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα όσον αφορά στην σχολική επίδοση, την παρακολούθηση των μαθημάτων και την αρμονική συμβίωση με τους συμμαθητές τους. Η αδυναμία ουσιαστικής επικοινωνίας εξαιτίας της γλωσσικής ανεπάρκειας των παιδιών, ειδικά στο αρχικό στάδιο της εγκατάστασής τους, δυσχεραίνει την κατάσταση και συνήθως οδηγεί στη σχολική αποτυχία τους. Το ίδιο πρόβλημα αντιμετωπίζουν και οι γονείς αυτών των παιδιών, καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαίδευση των παιδιών τους, να συνομιλήσουν με τους εκπαιδευτικούς, να εκφράσουν τις απόψεις τους και να βοηθήσουν στην εξελικτική τους πορεία. Οι γλωσσικές διαφορές σε συνδυασμό με τις διαφορές στη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος αναδύουν εμπόδια στη συμμετοχή των γονέων των μεταναστών. Ο βαθμός προσαρμογής του κάθε παιδιού σε ένα νέο σχολικό περιβάλλον εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα βιώματα και τα ερεθίσματά του καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Οι κακουχίες και ο δύσκολος τρόπος ζωής που παρατηρείται στην πλειονότητα των μεταναστών δημιουργούν μία αμυντική στάση εκ μέρους του μετανάστη μαθητή. Η αποδοχή από τους συμμαθητές τους, ο νέος τρόπος διδασκαλίας, η άγνωστη νέα γλώσσα διδασκαλίας, ο τρόπος επικοινωνίας, οι ικανότητες που πρέπει να επιδείξει και οι απαιτήσεις στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί σχηματίζουν συνήθως ένα δυσμενές σχολικό περιβάλλον. Επιπλέον, οι πολιτισμικές διαφορές που πιθανώς έχει με τους γηγενείς μαθητές προκαλούν απαξίωση προς το άτομό του σε ένα σχολείο που δε διδάσκεται ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η σημασία της πολυπολιτισμικότητας. Η κοινωνικοπολιτισμική προέλευση του κάθε μαθητή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή του και η άγνοια, καθώς και η έλλειψη σεβασμού από όλους προς αυτήν δημιουργεί συνεχώς προβλήματα (Hart 2019, Γερμένη & Παληογιάννη, 2016).

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες που υπάρχουν στις σύγχρονες κοινωνίες και ιδιαίτερα στις χώρες με μεγάλη μεταναστευτική ροή δημιουργούν αρκετά προβλήματα. Τα παιδιά των μεταναστών στερούνται της δυνατότητας να ενσωματωθούν ομαλά στο κοινωνικό σύνολο και βρίσκονται σε υποβαθμισμένη θέση. Δεν μπορούν να έχουν συνήθως πρόσβαση στα τεχνολογικά μέσα και με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται άνισες ευκαιρίες στην εκπαίδευση (Κλάδη-Κοκκίνου & Τσικαλάκη, 2016).

Όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων ανεξαρτήτως προέλευσης, θρησκείας ή οποιασδήποτε διαφορετικότητας. Σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά των μεταναστών αποτελούσαν σχεδόν το 9% του συνολικού μαθητικού

πληθυσμού στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2009. Ωστόσο, ο αριθμός των παιδιών που εγκαταλείπουν το σχολείο πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι υψηλός. Οι λόγοι πρόωρης εγκατάλειψης είναι ποικίλοι και συμπεριλαμβάνουν την αδυναμία ενσωμάτωσής τους στο κοινωνικό σύνολο, την παρουσία προκαταλήψεων και στερεοτύπων τόσο προς τα παιδιά των μεταναστών όσο και προς τους γονείς τους, καθώς και την έλλειψη ποιοτικής εκπαίδευσης και καλλιέργειας του σεβασμού προς τη διαφορετικότητα. Η μετανάστευση έχει συνδεθεί με το φαινόμενο της παιδικής εργασίας, το οποίο ενισχύεται από τις προκαταλήψεις και το ρατσισμό. Επιπλέον, οι οικονομικές δυσκολίες που κάθε οικογένεια καλείται να αντιμετωπίσει οδηγεί αρκετά συχνά στη σταδιακή εγκατάλειψη του σχολείου από το παιδί, το οποίο αναζητά θέση εργασίας για να στηρίζει οικονομικά τους γονείς του. Σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες εργάζεται νόμιμα ή παράνομα μεγάλος αριθμός ανήλικων παιδιών. Στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ο αριθμός των ανήλικων εργαζόμενων παιδιών ανέρχεται σε 100.000-150.000 εκ. των οποίων μόνο ένα μικρό ποσοστό αφορά σε νόμιμη εργασία (Artemi 2014, Egan 2015, UNICEF & ILO 2020, Τριανταφυλλίδου 2011). Σύμφωνα με τα Δικαιώματα του Παιδιού, οποιαδήποτε εργασία καθίσταται επικίνδυνη για την υγεία του παιδιού θεωρείται παράνομη (UNHCR).

Δεδομένου της διαρκώς αυξανόμενης εγκατάστασης μεταναστών στην Ελλάδα καθίσταται απαραίτητη η τροποποίηση του τρόπου λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων. Μείζονος σημασίας ρόλο σε αυτό έχει η κατανόηση των κριτηρίων που χαρακτηρίζουν ένα πολυπολιτισμικό, πολύγλωσσο και ποιοτικό σχολείο, το οποίο σέβεται τις ιδιαιτερότητες όλων των παιδιών και φροντίζει για την βέλτιστη απόδοσή τους (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

2.2.1. Μορφωτικό και Κοινωνικό κεφάλαιο μεταναστών

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι γονείς του όταν μεταναστεύουν πηγάζουν από αρκετούς παράγοντες. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και τα οικονομικά προβλήματα είναι σημαντικά αίτια της δυσκολίας ενσωμάτωσής τους τόσο στον εκπαιδευτικό τομέα όσο και στο κοινωνικό σύνολο.

Η εκπαίδευση οφείλει να λειτουργεί ως μέσο για την ένταξη των παιδιών των μεταναστών ενισχύοντας το μορφωτικό τους επίπεδο και εκμηδενίζοντας το χάσμα επίδοσης που υπάρχει μεταξύ αυτών και των γηγενών. Ωστόσο, είναι σύνηθες το

φαινόμενο να εγκαταλείπουν τα παιδιά των μεταναστών πρόωρα το σχολείο, προκειμένου να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα. Επιπλέον, ο ψυχολογικός παράγοντας διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στη ζωή των μεταναστών, αφού το άγχος και η αγωνία για το μέλλον κυριαρχούν. Το αίσθημα της ανασφάλειας και της απομόνωσης είναι συνήθη για τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν το ρατσισμό και τα στερεότυπα για την προέλευση, την ενδυμασία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους από τα υπόλοιπα παιδιά (Τσιγαρίδης 2016, Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014). Επιπλέον, τα παιδιά των μεταναστών αντιμετωπίζονται με καχυποψία και τονίζονται διαρκώς οι πολιτιστικές διαφορές τους στο σχολείο (Πρίντζη & Παυλόπουλος 2010).

Το κοινωνικό κεφάλαιο των μεταναστών αφορά τις σχέσεις που αναπτύσσουν οι άνθρωποι μεταξύ τους μέσα σε μία κοινωνία. Τα άτομα μεταναστευτικής προέλευσης συνηθίζεται, λόγω διαφορετικών παραδόσεων, πεποιθήσεων και αντιλήψεων, να περιθωριοποιούνται από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο ανέφικτη τη δημιουργία εμπιστοσύνης και αλληλοσεβασμού. Επίσης, η μηδενική ή μειωμένη συμμετοχή στα πολιτικά ζητήματα και στις πολιτιστικές εκδηλώσεις της χώρας υποδοχής αποτρέπουν την κοινωνική πρόοδο και την δημιουργία μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Αξίες, όπως η αλληλεγγύη, ο σεβασμός, η αμοιβαιότητα, η ευγένεια και η εμπιστοσύνη δε χτίζονται μεταξύ των γηγενών και των μεταναστών, με αποτέλεσμα τον κοινωνικό τους αποκλεισμό και τη διαιώνιση της αδυναμίας ενσωμάτωσής τους. Συνεπώς, οι διακρίσεις λειτουργούν ως τροχοπέδη για την αναβάθμιση της κοινωνίας (Γουγουλάκης, 2012).

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών είναι άλλοτε χαμηλό και άλλοτε υψηλό επηρεάζοντας την σχολική πορεία των παιδιών, καθώς και την εξέλιξή τους. Οι γονείς με υψηλό μορφωτικό επίπεδο προσδοκούν μία καλύτερη ζωή για τα παιδιά τους, έχουν γνώση της σημαντικότητας των εκπαιδευτικών προσόντων στην επαγγελματική τους πορεία και ενδιαφέρονται για την πρόοδό τους. Έτσι, προσπαθούν συνεχώς να τα ενθαρρύνουν, τα βοηθούν στα μαθήματα και έχουν τη θέληση να συνεργαστούν με τους υπεύθυνους των εκπαιδευτικών μονάδων, αλλά αντιμετωπίζουν γλωσσικά προβλήματα. Η αντιμετώπιση αυτή από τους γονείς έχει ως αποτέλεσμα την καλή επίδοση των μεταναστών παιδιών και την επίτευξη υψηλών βαθμολογιών. Αντιθέτως, οι γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο εγκλωβίζονται στην κουλτούρα τους και δεν αντιλαμβάνονται σε όλο το εύρος τη συνεισφορά της

εκπαίδευσης στην ζωή των παιδιών τους. Σε κάθε περίπτωση, η έλλειψη συγκρούσεων και διαμαχών στο οικογενειακό περιβάλλον δίνει το αίσθημα της σταθερότητας, της αγάπης και της εμπιστοσύνης. Συνεπώς, οι καλύτερες σχολικές επιδόσεις συνδέονται και με την οικογενειακή κατάσταση των οικογενειών μεταναστευτικής προέλευσης (Jacobsen 2010, Γούλας 2015).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί η άποψη του Bourdieu (όπως αναφέρεται στο Δασκαλάκης), ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο προηγείται του κοινωνικού και ο ίδιος, αναγνωρίζει τρεις μορφές πολιτιστικού κεφαλαίου: 1) Η μορφή που βρίσκεται εσωτερικά στο κάθε άτομο και βγαίνει προς τα έξω χωρίς προσπάθεια, κατά τα διάρκεια κοινωνικοποίησης του παιδιού από την οικογένεια. Πιο αναλυτικά, η οικογένεια πρέπει να βρει τον χρόνο, την άνεση και την όρεξη να ασχοληθεί με το παιδί, να διευρύνει τις εμπειρίες του και να το φέρει σε επαφή με διάφορα πολιτιστικά αγαθά. 2) Η μορφή που βρίσκεται εξωτερικά και αφορά τη πρόσβαση στα οικονομικά και πολιτιστικά αγαθά. Δεν είναι, ωστόσο, απαραίτητο πως όσα από αυτά κτώνται εξαιτίας μεγάλου οικονομικού κεφαλαίου κατανοούνται. Προϋπόθεση για όλα αυτά είναι το εσωτερικό πολιτιστικό κεφάλαιο. 3) Οι τίτλοι σπουδών, οι πιστοποιήσεις που κατακτά το άτομο από την εκπαίδευση και το βοηθούν στην κοινωνική, μελλοντική του πορεία. Αυτό, συνδέεται με τις δύο προηγούμενες αναφορές, αφού το εκπαιδευτικό σύστημα επιβραβεύει μέσα από τίτλους σπουδών τις έξιεις (εσωτερικευμένη μορφή) που εμφανίζει ο μαθητής ως ιδιότητες στις δραστηριότητές του (εξωτερικευμένη μορφή) (Δασκαλάκης, 2014, σ. 114-115).

Κάθε σχολείο οφείλει να αξιοποιεί τον διαπολιτισμικό του χαρακτήρα και να επιδιώκει την ενίσχυση του μορφωτικού επιπέδου όλων των μαθητών. Επίσης, η εκπαίδευση διευρύνει τους ορίζοντες των μαθητών και αυξάνει τις μελλοντικές επαγγελματικές ευκαιρίες στην αγορά εργασίας (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

2.2.2. Σχολική πορεία παιδιών των μεταναστών

Η σχολική πορεία των παιδιών των μεταναστών μπορεί να διαφοροποιηθεί και να βελτιωθεί με τη βοήθεια τόσο του σχολείου όσο και των γονέων. Από τη μία πλευρά, ένα πολυπολιτισμικό και πολύγλωσσο σχολείο οφείλει να είναι διορατικό, να εξελίσσεται συνεχώς, να είναι ενθαρρυντικό και υποστηρικτικό προς όλους τους

μαθητές χωρίς διακρίσεις. Το κοινωνικό, το οικονομικό και το θρησκευτικό υπόβαθρο δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να καθορίζει την πορεία ενός ατόμου εάν υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης. Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικοί της κάθε σχολικής μονάδας έχουν χρέος να βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία με την οικογένεια του κάθε παιδιού, ώστε να υπάρχει κλίμα συνεργασίας και ουσιαστικής επικοινωνίας. Απώτερος σκοπός όλων είναι η ενσωμάτωση του παιδιού στο σχολείο, η απόκτηση γνώσεων, η διαμόρφωση ενός σωστού χαρακτήρα, καθώς και η σχολική και επαγγελματική του εξέλιξη.

Ένα αποτελεσματικό σχολείο έχει αρκετά χαρακτηριστικά, τα οποία συμβάλλουν στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη των μαθητών του. Αρχικά, ο κάθε εκπαιδευτικός είναι σκόπιμο να ενθαρρύνει και να υποστηρίζει όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτου κοινωνικού στρώματος προέλευσης. Πρέπει να επιδιώκει τη βελτίωσή τους και να προσδοκά την συνεχόμενη επιμόρφωση και εξέλιξή τους, ώστε τα ίδια τα παιδιά να έχουν κίνητρο και θέληση για μάθηση. Εκτός από τις γνώσεις, το σχολείο οφείλει να εξοπλίζει τους μαθητές με τις βασικές δεξιότητες και αρχές, ώστε να σέβονται τον συνάνθρωπό τους, να συνεργάζονται μαζί τους, να επικοινωνούν και να συμβιώνουν αρμονικά όσες διαφορές κι αν έχουν. Επιπλέον, είναι σημαντικό το κλίμα στη σχολική μονάδα να είναι ευχάριστο, προσιτό και υποστηρικτικό προς όλα τα παιδιά. Ο υπεύθυνος διευθυντής είναι εκείνος που ορίζει τις υποχρεώσεις, τις ευθύνες και τις αρμοδιότητες κάθε ατόμου στο σχολείο και οφείλει να διατηρεί τις ισορροπίες και την ηρεμία. Οι εκπαιδευτικοί από τη μεριά τους είναι μείζονος σημασίας να επιμορφώνονται συνεχώς και να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, μαθαίνοντας να διαχειρίζονται κάθε δύσκολη κατάσταση. Παράλληλα, η συμμετοχή των γονέων κρίνεται απαραίτητη, ώστε να έχουν επίγνωση για την σχολική επίδοση και πορεία των παιδιών τους, αλλά και για να συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

Εκτός από το σχολικό περιβάλλον και το κλίμα που επικρατεί σε αυτό, η σχολική επίδοση και κατ' επέκταση επιτυχία των μεταναστών μαθητών, έγκειται και σε άλλους παράγοντες. Η οικογένεια και η στήριξή της στο παιδί είναι ιδιαίτερα σημαντική. Όταν οι γονείς ενθαρρύνουν τα παιδιά, κατανοούν τις δυνατότητες και τις ιδιαιτερότητές τους και επικοινωνούν ουσιαστικά σε καθημερινή βάση, δημιουργείται ένα πολύ καλό και ενθαρρυντικό περιβάλλον για το παιδί. Επιπλέον, μαζί με τους

εκπαιδευτικούς, είναι χρήσιμο και οι γονείς να προσδοκούν την καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση των παιδιών τους. Έτσι, τα κίνητρα αυξάνονται και τα αποτελέσματα που επιτυγχάνονται βελτιώνονται συνεχώς. Τέλος, το παιδί είναι σε θέση να κατανοεί τη στάση του γονέα και να τη μιμείται. Με αυτόν τον τρόπο, η άποψη των γονέων και η συμπεριφορά τους προς το σχολείο έχει αντίκτυπο στην άποψη των παιδιών τους.

Συνεπώς, η σχολική επιτυχία των μαθητών συνδέεται άμεσα με την θετική διάθεση των γονέων να εμπλακούν στην εκπαιδευτική διαδικασία και επηρεάζεται θετικά, καθώς η θέληση για μάθηση και απόκτηση περισσότερων γνώσεων γίνεται όλο και πιο εμφανής. (Μιχελακάκη & Φονιά 2015).

2.2.3. Σχολική επίδοση μεταναστών

Η σχολική επίδοση έχει απασχολήσει αρκετά τον επιστημονικό κλάδο. Αρκετές είναι οι θεωρίες που ορίζουν την ανισότητα ως «το αποτέλεσμα της διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης». Σύμφωνα με τον Δασκαλάκη, οι υποστηρικτές των θεωριών αυτών χωρίζουν τους μαθητές σε κατηγορίες των καλών, μέτριων και κακών μαθητών, όπου οι κακοί είναι παιδιά αγροτών και εργατών, οι μέτριοι είναι παιδιά των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων και καλοί είναι τα παιδιά των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων (Δασκαλάκης, 2014).

Με τον όρο σχολική επίδοση νοείται το κατά πόσο οι μαθητές αποδίδουν στο σκοπό της μάθησης, όπως αυτός έχει ορισθεί από τους αρμόδιους. Επιπλέον, διαπλάθονται συμπεριφορές, χαρακτήρες, και στάσεις. Επίσης, η σχολική επίδοση συνδέεται στενά με τις σχέσεις των παιδιών στο σχολείο, με τους συμμαθητές και τους δασκάλους, με την εξοικείωση του στο χώρο. Τέλος, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η σπουδαιότητα και η σημασία της σχολικής επίδοσης. Σύμφωνα με αυτή, το παιδί μπορεί να σχηματίσει μια γνώμη για τον ίδιο του τον εαυτό, το περιβάλλον του, το σχολείο, τους εκπαιδευτικούς (Δασκαλάκης, 2014).

Το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο των παιδιών, η κοινωνική τους προέλευση, επηρεάζουν άμεσα την σχολική επίδοσή τους. Είναι σύνηθες φαινόμενο τα παιδιά από χαμηλές κοινωνικοοικονομικές τάξεις να αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στη μαθησιακή διδασκαλία. Αυτό πηγάζει από τις αδυναμίες των οικογενειών να επενδύσουν στην εκπαίδευση και στη γνώση των παιδιών. Έτσι, οι

χαμηλές σχολικές επιδόσεις συνδέονται συχνά με τους μετανάστες μαθητές (Γούλας, 2015). Σοβαρός παράγοντας που επηρεάζει την επίδοση αποτελεί η γλώσσα, αφού είναι το πρώτο εργαλείο μάθησης και εκμάθησης για το σχολείο και το μέσο επικοινωνίας ανάμεσα σε παιδί-εκπαιδευτικό και μεταξύ των ίδιων των μαθητών. Όμως, το πιο σημαντικό, σύμφωνα με τη Φραγκουδάκη, είναι ότι «το σχολείο αντιμετωπίζει ως ίσους στη γλώσσα όλους τους μαθητές, ξεχνώντας τις οποιεσδήποτε ιδιαιτερότητές τους, με αποτέλεσμα να καθυστερεί το ίδιο το σχολείο τα παιδιά στην γλωσσική τους εξέλιξη» (Φραγκουδάκη, 2003).

Σύμφωνα με τον Bernstein, όπως αναφέρεται στον Δασκαλάκη, ο κώδικας επικοινωνίας διακρίνεται στον επεξεργασμένο κώδικα και τον περιορισμένο κώδικα. Ο πρώτος κώδικας διαμορφώνεται σε καταστάσεις, στις οποίες οι σχέσεις όσων συμμετέχουν είναι ελαστικές και διακατέχονται από αρχές σεβασμού, οργάνωσης, συζήτησης. Σε αυτόν τον κώδικα συμπεριλαμβάνονται σύνθετες έννοιες, μεταφορές, σύνθετο συντακτικό και εύρος λεξιλογίου. Ο δεύτερος κώδικας, αναφέρεται σε σχέσεις οικογενειών, όπου οι ρόλοι είναι εξ αρχής προκαθορισμένοι. Σε αυτό το είδος επικοινωνίας δεν ευνοείται η προφορική έκφραση, κάτι που επηρεάζει τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Το περιεχόμενο του λόγου είναι απλό, προστακτικό, κοφτό και προβλέψιμο. Οι κώδικες αυτοί είναι η αιτία για την άνιση κατηγοριοποίηση των μαθητών μέσα στη σχολική τάξη και την επικοινωνία. Αυτό γίνεται γιατί το σχολείο και η εκπαίδευση έχει ως βάση επικοινωνίας τον επεξεργασμένο κώδικα. Απόρροια αυτού, είναι το παιδί που προέρχεται από ένα περιβάλλον με περιορισμένο κώδικα, να αναγκάζεται να υπερπροσπαθεί για να αποδώσει και έτσι δεν μπορεί να απαντήσει αυθόρμητα. Έχει συνηθίσει τον αυθόρμητο και απλό λόγο, κάτι που στο σχολείο δημιουργεί πρόβλημα με το δάσκαλο και έχει ως αποτέλεσμα τιμωρίες, παράβαση κανονισμών, έλλειψη σεβασμού (Δασκαλάκης, 2014 σ.107-111).

Τα παιδιά των μεταναστών φαίνεται, σύμφωνα με έρευνες, ότι έχουν χαμηλή επίδοση στο σχολείο, καθιστώντας εμφανές το χάσμα μεταξύ αυτών και των γηγενών συμμαθητών τους. Οι ριζικές αλλαγές στη ζωή τους μέσω της μετανάστευσης επηρεάζουν τη διάθεσή τους, την σχολική τους επίδοση και τον χαρακτήρα τους. Τα οικονομικά προβλήματα που συνήθως αντιμετωπίζουν οι οικογένειες των μεταναστών, εφόσον δε διαθέτουν περιουσία και δεν είναι σπάνιο οι γονείς είτε να εργάζονται σε ανθυγιεινές περιβάλλον κερδίζοντας μικρό χρηματικό ποσό ή να μην εργάζονται καθόλου, επηρεάζουν τη σχολική επίδοση των παιδιών τους. Δεν έχουν τη

δυνατότητα να έχουν ίσες ευκαιρίες με τα παιδιά των γηγενών, καθώς η συμμετοχή τους σε πολιτιστικές εκδηλώσεις δεν είναι πολλές φορές δυνατή. Επιπλέον, οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις και οι πολιτικές αντιλήψεις, καθώς και ο τρόπος ζωής που είχαν μάθει στον τόπο καταγωγής τους δημιουργούν αντιπαλότητες μεταξύ των παιδιών και καλλιεργείται ένα κλίμα ανασφάλειας, ξενοφοβίας και ρατσισμού. Η περιθωριοποίηση που βιώνουν τα παιδιά των μεταναστών στο σχολείο έχει αντίκτυπο στην ψυχολογική τους κατάσταση, χάνοντας τη διάθεση για μάθηση και κάνοντας έντονες τις διαφορές τους. Οι γλωσσικές διαφορές των μεταναστών και των γηγενών μαθητών λειτουργούν ως τροχοπέδη στην καλή επίδοση των πρώτων. Δεν είναι σε θέση να επικοινωνήσουν λεκτικά, να εκφράσουν την άποψή τους, να συζητήσουν επί κάποιου θέματος στην τάξη και έχουν άγνοια για όλες τις ιδιαιτερότητες της νέας γλώσσας. Επιπλέον, η διαφορετική κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα, οι παραδόσεις και οι συνήθειες σε καθημερινή βάση οδηγούν στην απομόνωση των μεταναστών μαθητών. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να αντιμετωπίζουν με εχθρική διάθεση, ανασφάλεια και ξενοφοβία τόσο από τα υπόλοιπα παιδιά όσο και από τους γονείς τους. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τους γονείς μετανάστες, στους οποίους επιρρίπτονται ευθύνη για τη σχολική αποτυχία και την υποβάθμιση του επιπέδου της τάξης. Αυτή η αντιμετώπιση από τους συμμαθητές και συμπολίτες τους οδηγεί στο να μην έχουν καλή επίδοση στα μαθήματα τα παιδιά των μεταναστών και να έχουν ελλιπή κίνητρα για βελτίωση (Γεράρης χ.χ. Δασκαλάκης, 2014).

Ακόμα, δεν είναι λίγες οι οικογένειες μεταναστών που δείχνουν τη διάθεση να ακούσουν, να ρωτήσουν και να ενδιαφερθούν για τη δουλειά του σχολείου, ακόμα και αν δεν μπορούν πλήρως να κατανοήσουν την δουλειά του (Torres-Guzman, 1995). Σύμφωνα με τον Νικολάου, τέτοιες κουβέντες της καθημερινότητας του παιδιού, ακόμα και ένα μέλος της οικογένειας, δείχνει πως εκείνο δεν είναι μόνο του σε κάτι τόσο καινούριο, διαφορετικό και δύσκολο. Επιπλέον, και ο ίδιος ο γονέας μπορεί να ζητήσει βοήθεια από το παιδί του, ζητώντας του να του διαβάσει οτιδήποτε χρειαστεί και εκείνος δυσκολεύεται ή ακόμα να ζητηθεί από το «μεγαλύτερο» παιδί της οικογένειας να βοηθήσει τα υπόλοιπα αδέρφια του, αν υπάρχουν, με τα μαθήματα. Παρ' όλο που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να δίνεται υπερβολική σημασία σε αυτούς που γνωρίζουν γράμματα, όμως «όταν στερούμαστε κάθε δυνατότητα άμεσης βοήθειας, οι συγκεκριμένες διαδικασίες αναγνώρισης από την οικογένεια, παίζουν

καθοριστικό ρόλο, σε ό, τι έχει σχέση με μια καλή σχολική επίδοση του παιδιού (Νικολάου, 2002).

Κεφάλαιο 3^ο: Διγλωσσία

Είναι γνωστό και από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω ότι στη εκπαιδευτική πραγματικότητα που βιώνουμε, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να υποδεχτούν και να αξιοποιήσουν μια νέα πρόκληση, την ετερογένεια και την διγλωσσία των μαθητών με μοναδικό στόχο την βελτίωση της επίδοσης αυτών (Φραγκουδάκη, 2001).

Ωστόσο η Ελλάδα φαίνεται ότι στηρίζεται πάνω σε μύθους σχετικά με την έννοια της διγλωσσίας. Το σχολεία αναμασά τις κοινωνικές ανισότητες και έτσι στην ουσία δεν βοηθάει τους δίγλωσσους μαθητές. Η διγλωσσία αντιμετωπίζεται σαν πρόβλημα, υποβιβάζεται ο μαθητής, κάτι που γίνεται ακόμα πιο έντονο, όταν η γλώσσα του θεωρείται χαμηλότερου κοινωνικού κύρους (Cummins, 2005). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα περισσότερα δίγλωσσα παιδιά να έχουν χαμηλή επίδοση.

Για να είναι εφικτό να κατανοηθεί η διγλωσσία, πρέπει να γίνει προσπάθεια ορισμού της μητρικής γλώσσας. Η μητρική γλώσσα είναι η πρώτη γλώσσα με την οποία έρχεται σε επαφή το παιδί, εξαιτίας του γλωσσικού περιβάλλοντος στο οποίο εκτίθεται, και την οποία την μαθαίνει με φυσικό τρόπο, χωρίς προσπάθεια. Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιεί το οικογενειακό περιβάλλον, για να επικοινωνήσει και κατακτείται από το παιδί στα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του. Η μητρική γλώσσα φανερώνει για το κάθε άτομο, την καταγωγή του, την ιστορία του και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητάς του (Τριάρχη-Herrmann, 2000).

Η μητρική γλώσσα να για γίνει πιο εύκολα κατανοητή βασίζεται στην προέλευση, την ικανότητα, την λειτουργία και τη στάση. Η προέλευση αφορά ποια γλώσσα μαθαίνει πρώτο το παιδί, δηλαδή τη χρονική ακολουθία. Η ικανότητα αναφέρεται στον τρόπο που μπορεί να χρησιμοποιήσει το παιδί τη γλώσσα και συνήθως έχει να κάνει με εκείνη που γνωρίζει να χειρίζεται καλύτερα. Η λειτουργία έχει να κάνει με τη γλώσσα που χειρίζεται πιο συχνά και οι στάσεις στη μητρική γλώσσα έχουν να κάνουν με την εσωτερική στάση, δηλαδή τη γλώσσα που ταυτίζεται το ίδιο το άτομο και την εξωτερική στάση, δηλαδή με ποια γλώσσα το ταυτίζουν οι γύρω του. Δεν είναι απαραίτητο οι απόψεις για την εσωτερική και εξωτερική στάση να συμπίπτουν (Τσοκαλίδου, 2012).

3.1. Ορισμοί για τη διγλωσσία

Ως διγλωσσία ορίζεται η τομή δύο διαφορετικών γλωσσών. Είναι αναμφισβήτητο ότι με την παγκοσμιοποίηση, το άνοιγμα των συνόρων και την μετανάστευση πολλές διαφορετικές γλώσσες έχουν συναντηθεί δημιουργώντας έτσι μια ετερογένεια της γλώσσας.(Τσοκαλίδου, 2012). Όπως αναφέρεται στο Σελλά-Μάζη, ο Mackey υποστηρίζει ότι το ποσοστό διγλωσσίας που υπάρχει στον κόσμο είναι πολύ μεγάλο. Πλέον η μονογλωσσία μπορεί να θεωρηθεί και ως απομόνωση (Σελλά-Μάζη, 2001). Στη συνέχεια, σύμφωνα με τον Brutt-Griffer και Varghese όπως αναφέρεται στην Τσοκαλίδου, η διγλωσσία μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο γλωσσικός χώρος που βρίσκεται ενδιάμεσα σε δύο διαφορετικές διακριτές οντότητες και αποτελείται από δύο ξεχωριστές γλώσσες. Τα δίγλωσσα άτομα μας θυμίζουν ότι οι γλώσσες συγκατοικούν και περιέχουν διάφορες και διαφορετικές κουλτούρες και οπτικές γωνίες (Τσοκαλίδου, 2012).

Άλλος ορισμός, τον οποίο αναφέρει η Τριάρχη-Herrmann, είναι πως η διγλωσσία αποτελεί ένα φυσιολογικό φαινόμενο, που κάνει την εμφάνισή του όταν δυο γλώσσες έρθουν σε επαφή. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν ένα άτομο έρχεται σε επαφή με ένα άτομο που μιλά διαφορετική γλώσσα (Τριάρχη-Herrmann, 2000, σ.41).

Όπως εκτείνεται στο Τσοκαλίδου, ο Weinreich ορίζει τη διγλωσσία ως την εναλλάξ χρήση δυο ή πιο πολλών γλωσσών. Παρόμοια, ο Mackey μιλά για εναλλακτική χρήση των γλωσσών και τονίζει ότι η διγλωσσία δεν είναι ένα φαινόμενο, αλλά χαρακτηριστικό της χρήσης της γλώσσας, ένα φαινόμενο με άλλα λόγια καθ' όλα ατομικό (Τσοκαλίδου, 2012).

Ο Bloomfield (όπως αναγράφεται στο Σκούρτου), μιλά για τον «τέλειο δίγλωσσο», που ξέρει να χειρίζεται να μιλά τόσο καλά δυο ή πιο πολλές γλώσσες, ώστε να μη μπορεί να γίνει κατανοητό από τον συνομιλητή του ότι είναι δίγλωσσος. Αντίθετη παρουσιάζεται η άποψη του Haugen, που υπογραμμίζει ότι για να είναι κάποιος δίγλωσσος, αρκεί να μπορεί να παράγει στοιχειώδη, ολοκληρωμένο νόημα σε μια άλλη γλώσσα (Σκούρτου, 2001).

3.2. Κατηγορίες δίγλωσσων παιδιών

Εξαιτίας της δυσκολίας που δείχνει η διερεύνηση του φαινομένου αυτού, οι ειδικοί επισημαίνουν και ορίζουν κάποιους τύπους διγλωσσίας βασισμένους σε κάποια κριτήρια. Τα κριτήρια αυτά είναι, η ηλικία κατά την οποία κατακτούνται οι σου

γλώσσες, η οργάνωση της νόησης, η ανάπτυξη του λόγου, το κοινωνικό - πολιτισμικό περιβάλλον και το γλωσσικό. Οι μέθοδοι εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας, η αποδοχή ή μη των πολιτισμικών ταυτοτήτων και το κύρος των δύο γλωσσών (Σελλά-Μάζη, 2001). Οι τύποι της διγλωσσίας αφορούν γλωσσικούς, κοινωνικούς και ιδεολογικούς παράγοντες. Βασικός παράγοντας είναι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γίνεται η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας, ο τρόπος που συνδέονται τα σύμβολα καθώς και ο βαθμός κατάκτησης των γλωσσικών συστημάτων και οι επιπτώσεις που μπορεί να προκληθούν εξαιτίας του φαινομένου αυτού στον γνωστικό, κοινωνικό, συναισθηματικό και γλωσσικό τομέα.

Αρχικά, με κύριο παράγοντα την ηλικία που μαθαίνει ένα παιδί τη γλώσσα, υπάρχει η διαφοροποίηση της πρώιμης διγλωσσίας και της όψιμης διγλωσσίας. Τα παιδιά που κατακτούν τη γλώσσα σε μικρή ηλικία, κατηγοριοποιούνται στη πρώτη ομάδα, ενώ τα παιδιά που μαθαίνουν τη γλώσσα σε μεγαλύτερη ηλικία (εφηβική για παράδειγμα) ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία. Όταν ένα παιδί βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο της ζωής του και μεγαλώνει σε ένα περιβάλλον με δυο γλώσσες ταυτόχρονα, τις οποίες κατακτά διαδοχικά, κατατάσσεται στη κατηγορία της ταυτόχρονης διγλωσσίας (Baker, 2001).

Όσον αφορά τον τρόπο κατάκτησης της γλώσσας, διακρίνονται: η φυσική διγλωσσία, δηλαδή όταν το άτομο μπορεί να κατακτήσει με φυσικότητα μια γλώσσα, χωρίς να τη διδαχθεί με φυσικό τρόπο, αλλά από την καθημερινή επικοινωνία που έχει στο περιβάλλον του. Έπειτα, υπάρχει και η σχολική διγλωσσία, η οποία αναφέρεται στη δεύτερη γλώσσα, την οποία μαθαίνει το παιδί μέσω της διδασκαλίας. Όμως, όταν αυτό αφορά ενήλικους ανθρώπους που διδάσκονται μια γλώσσα για επαγγελματικούς λόγους, μιλάμε για πολιτισμική διγλωσσία (Γεωργογιάννης & Κουνέλη, 2012).

Σχετικά με τους κοινωνικούς παράγοντες, έχουν παρατηρηθεί οι κατηγοριοποιήσεις της διγλωσσίας της ελίτ και της λαϊκής διγλωσσίας. Πιο συγκεκριμένα, Η πρώτη κατηγορία μιλά για άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, με ηθελημένη επιλογή εκμάθησης μιας άλλης γλώσσας, προκειμένου να έχουν ένα επιπλέον εφόδιο στη μετέπειτα επαγγελματική τους ζωή. Η λαϊκή διγλωσσία μιλά για τα άτομα που μαθαίνουν μια γλώσσα ακούσια και αναγκαστικά, για να μπορέσουν να επικοινωνήσουν και να ανταπεξέλθουν στις καθημερινές ανάγκες (Τσοκαλίδου, 2012). Η ικανότητα των ατόμων για την πρόσληψη και την κατανόηση μιας άλλης γλώσσας, μπορεί να δημιουργήσει τους τύπους της παθητικής και ενεργητικής

διγλωσσίας. Η παθητική αναφέρεται σε όσους μπορούν να καταλάβουν σε προφορικό ή γραπτό λόγο μια άλλη γλώσσα, όμως δεν μπορούν να αποδώσουν γραπτά ή προφορικά οι ίδιοι. Η ενεργητική διγλωσσία αφορά άτομα που μπορούν τόσο να κατανοήσουν, όσο και να αποδώσουν σε μια άλλη γλώσσα (Τσοκαλίδου, 2012).

Τέλος, υπάρχει η διαφοροποίηση συντονισμένης, σύνθετης και εξαρτημένης διγλωσσίας, η οποία αφορά τα σύμβολα και τις σημασιολογικές έννοιες. Στη συντονισμένη διγλωσσία, οι δυο γλώσσες συνυπάρχουν, αλλά αναπτύσσονται ξεχωριστά για κάθε γλώσσα τόσο το λεξιλόγιο, όσο και η σημασία του. Στη σύνθετη διγλωσσία, το άτομο αναπτύσσει ένα σύστημα εννοιών και τα γλωσσικά σύμβολα κατακτώνται ξεχωριστά για κάθε γλώσσα. Έτσι, ανάλογα τη περίπτωση, το άτομο επιλέγει ποια γλώσσα θα χρησιμοποιήσει. Τέλος, η σύνθετη διγλωσσία αφορά τη δεύτερη κυρίως γλώσσα, η οποία μαθαίνεται πιο γρήγορα, μέσα από την πρώτη γλώσσα. Το άτομο για να καταλάβει κάτι, ανακαλεί στη μνήμη του στοιχεία από τη πρώτη γλώσσα, σαν ένα είδος μετάφρασης (Σκούρτου, 2011).

Αξίζει, συμπερασματικά, να αναφερθεί ότι οι κατηγοριοποιήσεις και το υπόβαθρο των γλωσσών διαμορφώνεται από τις εμπειρίες του ατόμου. Η μάθηση των δυο γλωσσών πετυχαίνει μέσα από της γλωσσική αλληλεξάρτηση. Όταν ένα άτομο προσπαθεί να μάθει και να εξοικειωθεί με μια γλώσσα, ανακαλεί γνώσεις, σημασίες, λεξιλόγιο, σύμβολα, από της πρώτη γλώσσα, για να μπορέσει να κατανοήσει καλύτερα τις έννοιες που μπορεί να το δυσκολεύουν. Στην ουσία, καλείται να χειριστεί έννοιες γνωστές και οικείες σε αυτόν, απλά με διαφορετικό κώδικα (Cummins, 2005).

3.3. Πλεονεκτήματα & μειονεκτήματα διγλωσσίας

Η βιβλιογραφία αλλά και οι έρευνες έχουν δείξει κυρίως θετική στάση απέναντι στην διγλωσσία, ωστόσο υπάρχουν και αρνητικά αποτελέσματα γι' αυτό το φαινόμενο. Έχει θεωρηθεί ότι η διάνοηση που χρειάζεται για την εναλλαγή από την μια γλώσσα στην άλλη, είναι μια γνωστική εξάσκηση για τα παιδιά. Κατά συνέπεια βοηθά στην ενδυνάμωση της νοημοσύνης. Σε έρευνα στο Μόντρεαλ, αποδείχθηκε ότι τα δίγλωσσα παιδιά λόγω της συνεχούς εναλλαγής γλωσσών και πολιτισμών έχουν την ευχέρεια να ακονίζουν το μυαλό τους συνεχώς σε σχέση με τα παιδιά που μιλούν μια γλώσσα με αποτέλεσμα να έχουν καλύτερους βαθμούς και να ανταποκρίνονται στην

κοινωνικοποίηση εξίσου καλύτερα. Άλλες έρευνες στις οποίες εξετάστηκαν μονόγλωσσοι και δίγλωσσοι μαθητές έχουν αποδείξει την θετική επίδραση της διγλωσσία. Τα παιδιά αυτά έχουν μεγαλύτερη επίγνωση της επεξεργασίας της γλώσσας, είναι πιο ευαίσθητα σε γλωσσικές μορφές και έχουν μεγαλύτερη επικοινωνιακή ικανότητα σε διαφορετικά περιβάλλοντα. (Γρίβα και Στάμου 2004).

Από την άλλη πλευρά όμως οι έρευνες όπως αναφέρονται στον Cummins, οι οποίες έγιναν σε προφορικό επίπεδο έδειξαν μεγαλύτερο ποσοστό αποτυχίας των δίγλωσσων, μιλώντας για επιβάρυνση εγκεφάλου και στασιμότητα της ανάπτυξης της μητρικής γλώσσας, καθώς και συγκρούσεις συναισθημάτων των παιδιών αυτών. Επίσης τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν φτωχότερο λεξιλόγιο, κακή άρθρωση, περισσότερα ορθογραφικά λάθη και χαμηλές επιδόσεις στο γραπτό λόγο. Από τη πλευρά των εκπαιδευτικών αποδίδονται κάποιες δυσκολίες στα δίγλωσσα παιδιά κάτι που έχει ως αποτέλεσμα συνήθως την εγκατάλειψη της μητρικής γλώσσας, άρα την απουσία της διγλωσσίας. Αυτό προέκυπτε αφού πολλές φορές η μητρική γλώσσα στο σχολείο μπορεί να είχε ακόμα και σωματική τιμωρία (Cummins, 2005).

Εν κατακλείδι, φαίνεται η επιρροή που ασκεί η διγλωσσία στο σχολικό περιβάλλον, αλλά και στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Λαμβάνοντας υπόψη και τις γεωπολιτικές αναταράξεις, την παγκοσμιοποίηση, το άνοιγμα συνόρων και την αύξηση των μεταναστευτικών ροών, προκύπτει το αποτέλεσμα μιας περιόδου μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος.

Κεφάλαιο 4ο: Διαπολιτισμική εκπαίδευση

4.1. Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση

Σε μία σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία είναι επόμενο να υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς τις παραδόσεις, τη γλώσσα, τις θρησκευτικές αντιλήψεις, τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες του κάθε ατόμου. Οι αξίες και οι αρχές που διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητα ενός ανθρώπου πηγάζουν από το σχολικό και το οικογενειακό περιβάλλον. Πρωταρχικό μέλημα του σχολείου και κατ' επέκταση των ανθρώπων που το απαρτίζουν είναι η διαμόρφωση ολοκληρωμένων και σωστών προσωπικοτήτων. Σε δεύτερο ρόλο έρχονται τα εκπαιδευτικά προσόντα και

οι γνώσεις. Έτσι, ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση των διαφορών μεταξύ των παιδιών είναι καίριος. Σκοπός όλων οφείλει να είναι η εξάλειψη ρατσιστικών αντιλήψεων, φανατικού πνεύματος και προκαταλήψεων, σε συνδυασμό με την προώθηση του σεβασμού, της συνεργασίας, της ομαδικότητας και της ετερότητας (Μπαμπάλης, 2012).

Διαπολιτισμική εκπαίδευση σημαίνει η συνύπαρξη ανθρώπων, που πριν είχαν θέματα επικοινωνίας μεταξύ τους και σκοπός της είναι να πετύχει την κατανόηση, την ήρεμη και ειρηνική συνύπαρξη ατόμων με διαφορετική κουλτούρα, θρησκεία, γλώσσα κ.α.. Όταν γίνεται αναφορά σε διαπολιτισμική εκπαίδευση, γίνεται αντιληπτή η διδασκαλία για άλλους πολιτισμούς και η καλλιέργεια του αισθήματος του σεβασμού προς αυτούς (Ζάχος & Χαντζής, 2005). Μια εκπαιδευτική διαδικασία αποκτά διαπολιτισμικές διαστάσεις όταν δίνει έμφαση στα εξής: α) όταν διαμορφώνει θετικές αντιλήψεις και ψάχνει τη θετική πλευρά στις διαφορές των πολιτισμών, β) όταν επικεντρώνεται στην αλληλεγγύη και τον σεβασμό προς τους άλλους πολιτισμούς, αντιμετωπίζοντας τους ως ισότιμους, γ) όταν η ειρηνική διάθεση είναι μονόδρομος (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 2009).

Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του σχολείου και της οικογένειας είναι καθοριστική για την επίδοση των μεταναστών παιδιών. Συνήθως, οι οικογένειες χαμηλού μορφωτικού και κοινωνικού επιπέδου δεν εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό στην εκπαίδευση ούτε στις δραστηριότητες του σχολείου. Επίσης, δε γνωρίζουν τον τρόπο που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη σχέση οικογένειας-σχολείου είναι ο τύπος της οικογένειας (μονογονεϊκή, πολύτεκνη), η ηλικία του παιδιού, καθώς και πρακτικά ζητήματα. Όσο περισσότερα παιδιά έχει μία οικογένεια, τόσο πιο δύσκολη καθίσταται η εμπλοκή των γονέων στην σχολική τους ζωή. Η ευκολία μετακίνησης, η εργασία των γονέων, η έλλειψη χρόνου και η άγνοια ως προς την πολιτική του σχολείου παρεμποδίζουν την ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να επιδιώκουν την προσωπική επαφή με την οικογένεια και να προσπαθούν να διατηρήσουν το κλίμα σεβασμού και ευγένειας (Schnell et al., 2015).

Στην Ελλάδα έχει παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια μεγάλη εισροή παιδιών μεταναστευτικής προέλευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η νόμιμη εγκατάσταση δεν αποτελεί, όμως, προϋπόθεση για την ένταξή τους και αυτό εμποδίζει τη συμμετοχή

των γονέων στις δραστηριότητες του σχολείου. Επιπλέον, παρά την πολυπολιτισμικότητα στη χώρα, το ελληνικό σχολείο συνεχίζει να είναι μονόγλωσσο και οι μητρικές γλώσσες των παιδιών δε διδάσκονται. Η παράλληλη διδακτική στήριξη των μαθητών είναι σπάνιο φαινόμενο, το οποίο εντείνει την απειλή της περιθωριοποίησής τους (Schnell et al. 2015, Ζαχαριάδου 2012).

Σε ένα διαπολιτισμικό και ποιοτικό σχολείο, η ηγεσία είναι το πιο κρίσιμο στοιχείο και ο ρόλος της είναι καταλυτικός, καθώς ο υπεύθυνος κάθε εκπαιδευτικής μονάδας καλείται να διατηρήσει τον δημοκρατικό χαρακτήρα του σχολείου και τις ισορροπίες μεταξύ μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να κινητοποιούν όλα τα παιδιά και να βοηθούν σε ό,τι χρειάζεται τα παιδιά των μεταναστών, ώστε να μην περιθωριοποιούνται. Οι μαθητές, από τη δική τους πλευρά, είναι χρήσιμο να συμμετέχουν στις πολιτιστικές εκδηλώσεις και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τέλος, οι γονείς πρέπει να ξεπερνούν τις δυσκολίες τους και να έρχονται σε επαφή με όλους τους υπεύθυνους της σχολικής μονάδας, καθώς και με τα παιδιά τους, με σκοπό την ουσιαστική συνεργασία και την βελτίωση της σχολικής και επαγγελματικής πορείας των παιδιών των μειονοτικών πληθυσμιακών ομάδων (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

Σε κάθε περίπτωση η εκπαίδευση αποτελεί μέσο μετάδοσης αρχών και αξιών παράλληλα με τις γνώσεις. Η ισότητα, η ελευθερία λόγου και έκφρασης, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η συνεργασία και η αλληλεγγύη μεταξύ ατόμων με διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις, θρησκευτικές αντιλήψεις και πολιτικές πεποιθήσεις οφείλουν να είναι οι βασικοί στόχοι του σχολείου. Τα παιδιά κάθε ηλικίας χρειάζονται βοήθεια και στήριξη, ώστε να αποδεχτούν και να προσαρμοστούν στο νέο σχολικό περιβάλλον. Συνεπώς, η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση των παιδιών μεταναστευτικής προέλευσης κρίνεται μείζονος σημασίας για την επίτευξη των κοινών στόχων και την εξέλιξη των μαθητών (Γερμένη & Παληογιάννη 2016).

4.2. Γονείς μετανάστες στην εκπαίδευση

Η μετανάστευση σε μία χώρα συνδέεται με την προσαρμογή των οικογενειών σε όλους τους τομείς στη χώρα υποδοχής. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνεται η εκπαίδευση,

η οποία διαδραματίζει κύριο ρόλο στην ανατροφή και στην εξέλιξη των παιδιών των μεταναστών (Κεσίδου et al. 2010).

Σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά που μεταναστεύουν στην Ελλάδα αυξάνονται συνεχώς με την πάροδο του χρόνου. Είναι δύσκολη η ακριβής καταγραφή του αριθμού τους, καθώς η παράνομη μετανάστευση είναι ανεξέλεγκτη. Στα τέλη του 2016 καταγράφηκε ότι στην Ελλάδα ήταν εγκατεστημένα σχεδόν 19.000 παιδιά. Τις τελευταίες δεκαετίες το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει επιφέρει ριζικές αλλαγές σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου της εκπαίδευσης. Έτσι, έχει διαμορφωθεί μία πολυπολιτισμική κοινωνία, η οποία απαρτίζεται από οικογένειες με διαφορετικές κουλτούρες, διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό. Το εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να διαμορφώσει ένα σχολικό περιβάλλον, το οποίο θα υποδέχεται όλα τα παιδιά ανεξαρτήτου προελεύσεως, και θα εξασφαλίζει τη δίκαιη και ισότιμη μεταχείρισή τους (Σγούρα, Μάνεσης & Μητροπούλου 2018).

Η γονεϊκή εμπλοκή θεωρείται κρίσιμη παράμετρος στην επιτυχία των παιδιών των μεταναστών στην εκπαίδευση και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Τα θετικά αποτελέσματα της συμμετοχής των γονέων μεταναστών στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην πρόοδο των παιδιών τους γίνονται εμφανή μέσα από τη στάση των μαθητών στο νέο σχολικό περιβάλλον, καθώς αποκτούν κίνητρα για μάθηση και ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η αυτοεκτίμησή τους (Jacobsen 2010, Öztürk 2013).

Είναι ιδιαίτερα σημαντική η επικοινωνιακή συζήτηση των εκπαιδευτικών με τους γονείς, καθώς η αμφίπλευρη θετική διάθεση έχει αντίκτυπο στη διάθεση των παιδιών. Η εμπλοκή τους στην παιδαγωγική διαδικασία συμβάλει στην ταχύτερη εναρμόνισή τους με το νέο σχολικό περιβάλλον και τους υπόλοιπους γονείς, καθώς και την καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας και της πολιτικής του κάθε σχολείου. Η γλώσσα, η οποία πολλές φορές λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας στην επικοινωνία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πρώτο στάδιο ως μέσο προσωπικής επαφής με τους γονείς, κάνοντάς τους να νιώθουν οικειότητα και κατανόηση εκ μέρους των εκπαιδευτικών. Τα έθιμα, οι παραδόσεις και οι συνήθειες της κάθε κουλτούρας είναι καλό να μοιράζονται μεταξύ των παιδιών, ώστε να αναπτύσσεται ένα κλίμα σεβασμού και αλληλεγγύης (Κεσίδου et al. 2010).

Η σχέση του σχολείου με την οικογένεια του κάθε παιδιού, πόσο μάλλον των μεταναστών, οφείλει να είναι συνεργατική. Κύριος σκοπός πρέπει να είναι η βελτίωση της προόδου του μαθητή και η ποιοτική αναβάθμιση του σχολείου. Και οι δύο πλευρές φέρουν ευθύνη για τη μόρφωση του παιδιού, καθώς και η ίδια η κοινωνία. Αυτό αφορά τόσο την επίτευξη υψηλών ακαδημαϊκών αποτελεσμάτων όσο και την διάπλαση σωστής προσωπικότητας και συμπεριφοράς (Ζαχαριάδου 2012).

4.2.1. Γονεϊκή εμπλοκή στην εκπαίδευση/Τύποι γονεϊκής εμπλοκής

Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του σχολείου και της οικογένειας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ποιότητα της εκπαίδευσης και την επιτυχία των μαθητών. Τα τελευταία χρόνια η γονεϊκή εμπλοκή στις μαθησιακές εμπειρίες των παιδιών μεταβάλλεται διαρκώς λόγω των νέων αξιών και αντιλήψεων που υιοθετούνται σε κάθε κοινωνία. Στην Ελλάδα είναι εμφανής η ανάγκη για τη συνεργασία των γονέων μεταναστών, και όχι μόνο, και του σχολείου προκειμένου να ενισχυθεί η δυναμικότητα και η αποτελεσματικότητα του μαθητή (Πεντέρη & Πετρογιάννης 2013).

Η γονεϊκή εμπλοκή στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους έχει παρατηρηθεί πως βελτιώνει σε μεγάλο βαθμό την επίδοσή τους και συμβάλει στην ψυχολογική τους στήριξη. Η σημαντικότητα της συμμετοχής των γονέων μεταναστών στη σχολική ζωή των παιδιών τους είναι εμφανής σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, μόλις από την προσχολική ηλικία και λαμβάνεται ως από τους πιο σημαντικούς παράγοντες επιτυχίας των παιδιών στο σχολείο (Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014, Χατζηδάκη, 2006).

Η γονεϊκή εμπλοκή ορίζεται ως η συμμετοχή του γονέα στην εκπαιδευτική διαδικασία του παιδιού του (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009). Η στάση και η συμπεριφορά του γονέα έχουν αντίκτυπο στην ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του παιδιού, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επαγγελματική του πορεία (Öztürk 2013). Οι γονείς έχουν ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών και για την υποστήριξή τους σε δύσκολες καταστάσεις. Η ενεργή συμμετοχή τους στο σχολείο περιλαμβάνει αρκετές δραστηριότητες, όπως η επίσκεψη τους στο σχολείο, η συμμετοχή τους σε εκδηλώσεις και εκδρομές, καθώς και η βοήθεια που προσφέρουν για τις εργασίες του μαθητή στο σπίτι (Georgiou 1997, Ζαχαριάδου 2012, Καλλή 2017).

Η συμμετοχή των γονέων στα σχολικά ζητήματα των παιδιών τους λειτουργεί ενθαρρυντικά τόσο για εκείνους όσο για τα παιδιά και το σχολείο. Οι γονείς αποτελούν ένα μέσο έκφρασης των πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών, καθώς ενημερώνουν το σχολείο και όλους τους αρμόδιους εντός της σχολικής μονάδας για τις συνήθειες, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τις αντιλήψεις, τη θρησκεία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους γενικότερα. Με αυτόν τον τρόπο το ίδιο το σχολείο αναβαθμίζεται, εμπλουτίζεται και βελτιώνεται με στόχο την κοινωνική συνοχή και τη διαμόρφωση ενός πολυπολιτισμικού σχολείου. Η ουσιαστική επικοινωνία των γονέων μεταναστών με τους εκπαιδευτικούς γεφυρώνει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσά τους, συμπληρώνει τα κενά που δημιουργούνται λόγω άγνοιας της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών και ενισχύει την προσαρμογή των μεταναστών μαθητών στη σχολική τάξη. Οι γνώσεις που αποκτά ο εκπαιδευτικός για τις συνήθειες και τις ιδιαιτερότητες των μεταναστών, συμβάλλει στη βελτίωση του τρόπου μεταχείρισής τους και στην ευαισθητοποίηση τόσο του ίδιου όσο και των συμμαθητών τους (Epstein 2001, Georgiou 1997, Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014).

Εδώ και αρκετά χρόνια διακρίνονται έξι τύποι γονεϊκής εμπλοκής, δηλαδή συμμετοχής των γονέων μεταναστών στην σχολική ζωή των παιδιών τους. Αρχικά, οι γονείς ευθύνονται για την υγεία, την ασφάλεια, τη διατροφή και την ανατροφή του παιδιού. Τα υλικά αγαθά και η καλλιέργεια σωστών τρόπων συμπεριφοράς συμπεριλαμβάνονται στην ανατροφή. Η ενημέρωσή τους για την σχολική πρόοδο και η συμμετοχή τους σε εκδηλώσεις και δραστηριότητες του σχολείου αποτελούν δύο ακόμη τύπους γονεϊκής εμπλοκής. Η επικοινωνία γονέων-εκπαιδευτικών με οποιοδήποτε μέσο (τηλέφωνο, ηλεκτρονική αλληλογραφία, προσωπική επαφή, ανακοινώσεις) καθίσταται αναγκαία. Επιπλέον, οι γονείς οφείλουν να επιβλέπουν και να βοηθούν όσο μπορούν τα παιδιά στο σπίτι σχετικά με τις εργασίες που τους αναθέτουν οι εκπαιδευτικοί. Κάθε σχολική τάξη έχει τις δικές της απαιτήσεις και δυσκολίες, για τις οποίες ο γονέας πρέπει να ενημερωθεί από τον δάσκαλο, καθώς και για τον τρόπο που θα μπορούσε να επιλύσει τις απορίες του παιδιού. Τέλος, είναι χρήσιμο να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική του σχολείου και να επικοινωνούν με την ευρύτερη κοινότητα για θέματα που αφορούν το σχολείο. Η δράση τους μέσω των συλλογικών οργάνων και η παρότρυνση των μαθητών να συμμετάσχουν σε εξωσχολικές δραστηριότητες της κοινότητας αποτελούν εξίσου σημαντικούς τύπους

της γονεϊκής εμπλοκής (Antony-Newman 2019, Epstein, 2001, Georgiou 1997, Konstantia 2014, Ζαχαριάδου 2012, Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014).

Ωστόσο, η γονεϊκή εμπλοκή, ιδιαίτερα όσον αφορά στους μετανάστες κατοίκους, είναι ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζεται άμεσα ή έμμεσα από αρκετούς παράγοντες. Η συμμετοχή των γονέων μεταναστών στις δράσεις του σχολείου είναι πολλές φορές ανέφικτη σε πρακτικό επίπεδο, διότι συνήθως εργάζονται πολλές ώρες και σε όχι τόσο ευνοϊκές συνθήκες εργασίας. Για αυτό το λόγο, παρά την επιθυμία τους, δεν διαθέτουν τον απαραίτητο χρόνο, ώστε να επισκεφθούν το σχολείο και να συνομιλήσουν με τους δασκάλους σχετικά με την πρόοδο και τα προβλήματα του παιδιού τους. Έτσι οδηγούνται σταδιακά στην απομόνωσή τους από το σχολικό περιβάλλον (Öztürk 2013, Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014, Χατζηδάκη 2006). Επίσης, οι χρηματικές απολαβές των μεταναστών από την εργασία τους είναι σημαντικά λιγότερες από των γηγενών, με αποτέλεσμα να μην έχουν την πολυτέλεια να πάρουν άδεια για να παρευρεθούν στο σχολείο του παιδιού τους, αφού έχουν ανάγκη τη μισθοδοσία κάθε ημέρας (Ebner & Helbling 2016). Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης, το οποίο συμβάλει στην περιθωριοποίηση των γονέων μεταναστών. Σε όλα τα μέλη της οικογένειας καλλιεργείται το αίσθημα της ανασφάλειας και του φόβου, λειτουργώντας ως «εμπόδιο» για τη δόμηση επικοινωνιακών σχέσεων με τους υπεύθυνους των σχολικών μονάδων. Επιπλέον, η έλλειψη νόμιμων πιστοποιητικών αποτρέπει τους γονείς από το να έρθουν σε επαφή με τους εκπαιδευτικούς και το σχολικό περιβάλλον και κατ' επέκταση να αποτελέσουν ενεργά μέλη της σχολικής κοινότητας.

Ένας ακόμη καθοριστικός παράγοντας της συνεργασίας γονέων-εκπαιδευτικών αποτελεί η λεκτική επικοινωνία. Το γεγονός πως αρκετοί μετανάστες γνωρίζουν ελάχιστα ή καθόλου τη γλώσσα και τη χρήση της, δυσχεραίνει την επικοινωνία τους με τους εκπαιδευτικούς. Δεν έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν με τον τρόπο που επιθυμούν, δημιουργώντας μία απωθητική στάση εκ μέρους των αρμόδιων της σχολικής μονάδας. Είναι πιθανό να μην αντιλαμβάνονται πάντα τα λόγια του εκπαιδευτικού, εξαιτίας της ιδιαίτερης χρήσης της ελληνικής γλώσσας, καθιστώντας αδύνατη την ανταλλαγή απόψεων. Όσον αφορά στη βοήθεια στα παιδιά τους σχετικά με τις εργασίες που έχουν να ολοκληρώσουν στο σπίτι, είναι αρκετές φορές ανέφικτη για τον ίδιο λόγο. Το κλίμα αυτό λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας στην

ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας (Öztürk 2013, Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014, Χατζηδάκη 2006).

Το γεγονός ότι η πολιτική του εκπαιδευτικού συστήματος κάθε χώρας διαφοροποιείται συνεπάγει την παρανόηση των εννοιών σχετικά με την εκπαίδευση εκ μέρους των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Δεν είναι λίγοι οι μετανάστες που δεν έχουν γνώση για τον τρόπο λειτουργίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν με ποιο τρόπο μπορούν να συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σε αρκετές χώρες το επάγγελμα του δασκάλου λειτουργεί ως αυθεντία, στην οποία οι γονείς δεν έχουν δικαίωμα να αντιτάσσονται. Έτσι, οι γονείς μετανάστες ίσως θεωρούν –λανθασμένα- πως το ίδιο συμβαίνει στη χώρα υποδοχής και οι εκπαιδευτικοί θεωρούν –επίσης λανθασμένα- πως οι γονείς δεν ενδιαφέρονται για την πρόοδο του παιδιού τους. Συνεπώς, οι πολιτιστικές διαφορές και η διαφορετική κουλτούρα των λαών απωθούν τους γονείς να εμπλακούν στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών. Για αυτό το λόγο, κρίνεται αναγκαία η ενημέρωση των μεταναστών για τα ζητήματα του εκπαιδευτικού συστήματος και η προσπάθεια επικοινωνίας με στόχο την επιτυχία των παιδιών (Konstantia 2014, Χατζηδάκη 2006). Ωστόσο, ο εκδημοκρατισμός της λειτουργίας των σχολικών μονάδων λειτούργησε θετικά και ώθησε τους γονείς να συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στη σχολική ζωή των παιδιών τους (Πεντέρη & Πετρογιάννης 2013).

Από την μεριά των υπευθύνων των σχολικών μονάδων, γίνεται αντιληπτό πως οι αντιλήψεις και η στάση ορισμένων εκπαιδευτικών δε δημιουργεί κλίμα οικειότητας και συνεργασίας μεταξύ εκείνων και των γονέων μεταναστών, με αποτέλεσμα να τους αποθαρρύνουν στο να εμπλακούν στα ζητήματα του σχολείου (Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014). Επιπλέον, η άγνοια και η έλλειψη ενημέρωσης των εκπαιδευτικών για την κουλτούρα των μεταναστών και τις αξίες τους λειτουργεί ως εμπόδιο για την επικοινωνία και την ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης (Öztürk 2013). Παρά την επιθυμία τους να βοηθήσουν τόσο τα παιδιά όσο και τους γονείς μετανάστες, είναι συχνό φαινόμενο η αδυναμία αντιμετώπισης των αναδυόμενων επικοινωνιακών τους προβλημάτων (Πολύζος, 2012). Το οικονομικό και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στο βαθμό γονεϊκής εμπλοκής. Όσο υψηλότερο είναι το εισόδημα και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τόσο υψηλότερος είναι ο βαθμός εμπλοκής τους στη σχολική ζωή του

παιδιού. Συνήθως, οι γονείς που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα δεν συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά παθητικά, αποδεχόμενοι όλες τις απόψεις των εκπαιδευτικών, χωρίς να αντιδρούν (Κοντογιάννη & Οικονομίδης 2014).

Η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων στο σχολείο μπορεί να βελτιώσει την επίδοση και την αποτελεσματικότητα των παιδιών των μεταναστών, ασχέτως του κοινωνικού και του οικονομικού τους υπόβαθρου. Η ανάπτυξη κλίματος σεβασμού, αλληλεγγύης και συνεργασίας μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά. Τα παιδιά πρέπει να νιώθουν ότι ανήκουν στην ομάδα της τάξης, να μην υπάρχουν ρατσιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα, καθώς επίσης να γνωρίζουν πως μπορούν να εκφράσουν την άποψή τους χωρίς φόβο. Η εμπλοκή των γονέων τους στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα βελτίωσης της επίδοσης των μαθητών, καθώς έχουν την ευκαιρία να αντλούν βοήθεια από εκείνους και από τους εκπαιδευτικούς. Επιπρόσθετα, η υιοθέτηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εξωσχολικών μαθημάτων με σκοπό την περαιτέρω στήριξη των μεταναστών μαθητών είναι πιθανό, να προωθήσει την συμμετοχή τους στο σχολείο. Συνεπώς, η ενθάρρυνση, τα κίνητρα, η ουσιαστική επικοινωνία όλων των εμπλεκόμενων φορέων και το αίσθημα του «ανήκειν», αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τη βελτίωση της επίδοσης των παιδιών μεταναστευτικής προέλευσης (Erstein 2001, Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος 2014).

Κεφάλαιο 5ο: Μεθοδολογία της έρευνας

5.1. Είδος της έρευνας

Οι ποσοτικές έρευνες συνήθως χρησιμοποιούνται προκειμένου να συλλεχθούν πληροφορίες, μέσα από δομημένα, τυποποιημένα ερωτηματολόγια, για τις στάσεις, αντιλήψεις, απόψεις, γνώσεις, γνώμες και συμπεριφορές. Συνήθως, χρησιμοποιούνται από ανθρώπους των φυσικών επιστημών και σκοπός τους είναι η εξήγηση των φαινομένων Μπορούν να χαρακτηριστούν τυπικές και αντικειμενικές. Το δείγμα που καλείται να απαντήσει σε αυτά τα ερωτηματολόγια πρέπει να δώσει σαφείς και ξεκάθαρες απαντήσεις. Το συγκεκριμένο είδος έρευνας, δεν θεωρείται το κατάλληλο για εις βάθος αναλύσεις (Ισαρη & Πούρκος, 2015). Αυτός είναι και ο λόγος, για τον

οποίο στη συγκεκριμένη εργασία επιλέχθηκε η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας, αφού δεν είναι πρωταρχικός της στόχος το να διαψεύσει ή να επιβεβαιώσει συγκεκριμένες υποθέσεις.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την ποιοτική έρευνα ο ερευνητής μπορεί να εμβαθύνει στο θέμα που έχει επιλέξει να μελετήσει. Με τη μέθοδο αυτή, είναι δυνατόν να προκύψουν νέα αποτελέσματα, σε αντίθεση με την ποσοτική, από την οποία εξάγονται γενικεύσεις και επαληθεύσεις υποθέσεων. Μέσω της ποιοτικής έρευνας, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα «ελιγμού» κατά την ερευνητική διαδικασία. Με τη συγκεκριμένη μέθοδο, γίνεται εφικτό να διερευνηθούν εμπειρίες από τις ζωές των συμμετεχόντων. Τα βασικότερα χαρακτηριστικά της είναι ο μικρός αριθμός συμμετεχόντων (Baddie, 2011), καθώς και η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας καθεμιάς περίπτωσης ξεχωριστά και η εύρεση των κοινών σημείων (Κυριαζή, 2000, σ. 52). Εκείνος που επιλέγει τη συγκεκριμένη μέθοδο, έχει τη δυνατότητα να είναι πάντοτε εν ενεργεία, ώστε να μπορέσει να επεξεργαστεί, να συνδέσει και να συνδυάσει με μια λογική σειρά δεδομένα, εμπειρίες και καταστάσεις ανθρώπων, ως τελικό σκοπό του την διεξαγωγή συμπερασμάτων για το εκάστοτε θέμα, με το οποίο ασχολείται. Ακόμα, κάτι πολύ σπουδαίο είναι η δυνατότητα που έχει ο ερευνητής να «αναλύσει» και να προσπαθήσει να «αποτυπώσει» μέσα από τον δικό του, γραπτό λόγο τις εκφράσεις, το ύφος και τον τόνο της φωνής του υποκειμένου (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

5.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προέκυψαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Οι κοινωνικές ανισότητες που παρατηρούνται ανάμεσα σε μετανάστες και γηγενείς επεκτείνονται και επηρεάζουν τη σχολική πορεία και επίδοση των μεταναστών μαθητών;
- Οι εκπαιδευτικοί βοηθούν τους μετανάστες γονείς στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους;
- Οι μετανάστες γονείς βοηθούν τα παιδιά τους στις σχολικές τους εργασίες και παρακολουθούν τη σχολική τους πορεία μέσω επισκέψεων και συναντήσεων με τους εκπαιδευτικούς;

5.3. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι να εξετασθεί η γονεϊκή εμπλοκή των μεταναστών γονέων στην ελληνική εκπαιδευτική διαδικασία, όπως επίσης και η επιρροή που ασκούν οι κοινωνικές ανισότητες που βιώνουν οι μετανάστες, στην εκπαίδευση και την επίδοση των παιδιών τους.

5.4. Μέθοδος/εργαλείο συνέντευξης

Το εργαλείο που επιλέχθηκε γι' αυτή την εργασία είναι η δομημένη συνέντευξη. Αναλυτικότερα, ο ερευνητής κάνει στον συνεντευξιαζόμενο μια σειρά από συγκριμένες ερωτήσεις και προκαθορισμένη σειρά (Robson, σ. 321, 2007). Στόχος του ερευνητή είναι να μπορέσει να εκμαιεύσει από τον ερωτώμενο αυτά που τον ενδιαφέρουν, σχετικά με κάποιο θέμα, το οποίο καλείται να ερευνήσει (Λαγουμιντζής, Βλαχόπουλος, & Κουτσογιάννης, 2015). Σύμφωνα με τον Robson Colin, υπάρχουν τρία είδη συνέντευξης: α) Δομημένη συνέντευξη, β) Ημι-δομημένη συνέντευξη, γ) Μη δομημένη συνέντευξη (Robson, σ. 329-333, 2007).

Σε αυτό το σημείο, καλό είναι να αναφερθεί πως το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων είναι η ατομική δομημένη συνέντευξη, ώστε τα άτομα που συμμετείχαν να νιώσουν απόλυτα άνετοι, ασφαλείς και οικεία με τον ερευνητή. Επίσης, ο τρόπος που δημιουργήθηκε η συνέντευξη ήταν τέτοιος, ώστε να μπορούν οι μετανάστες γονείς να συμμετέχουν, να είναι όσο το δυνατόν πιο απλός και κατανοητός. Στόχος ήταν να μπορέσουν οι συνεντευξιαζόμενοι να μιλήσουν με άνεση και με ελεύθερη έκφραση για ένα ευαίσθητο θέμα, που είναι τα παιδιά τους και η διαδικασία εκπαίδευσης αυτών.

Στη συνέχεια, αναφέρονται αναλυτικά οι άξονες και οι ερωτήσεις της συνέντευξης:

1^{ος} άξονας: Δημογραφικά στοιχεία: Ηλικία, Φύλο, Μορφωτικό επίπεδο, Χώρα προέλευσης, Οικογενειακή κατάσταση, Αριθμός τέκνων, Εργασία στη χώρα προέλευσης, Εργασία στη χώρα παραμονής.

2^{ος} άξονας: Μετανάστευση: Στον δεύτερο άξονα, γίνεται προσπάθεια μέσα από τις ερωτήσεις, να γίνουν γνωστοί οι λόγοι, για τους οποίους οι άνθρωποι επιλέγουν να αφήσουν τη χώρα από την οποία κατάγονται. Πιο συγκεκριμένα, θέλουμε να καταγραφεί αν η απόφαση αυτών των ανθρώπων που συμμετέχουν σε αυτή την έρευνα πηγάζει από την επιθυμία μιας καλύτερης ζωής, σε τι επίπεδο, από ποιους παράγοντες επηρεάζεται, αν οι λόγοι είναι οικονομικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί.

3^{ος} άξονας: Ενσωμάτωση & σχολική ένταξη παιδιών μεταναστών: Ο τρίτος άξονας αφορά την ενσωμάτωση των μεταναστών στο κοινωνικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής. Πιο συγκεκριμένα, στόχος είναι να δούμε τις σχέσεις που έχουν αναπτύξει τόσο οι γονείς, όσο και τα παιδιά, με τους Έλληνες, αν οι ίδιοι μέσα από τις εμπειρίες τους στην Ελλάδα νιώθουν αποδεκτοί, αν οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην αρχή της προσέλευσής τους ξεπεράστηκαν.

4^{ος} άξονας: Διγλωσσία και σχολική επίδοση: Ο συγκεκριμένος άξονας καλείται να αναδείξει αν υπάρχει –και σε τι βαθμό- το πρόβλημα της διγλωσσίας των παιδιών των μεταναστών. Πιο αναλυτικά, αν η γλώσσα των γονέων (γλώσσα σπιτιού) με την ελληνική γλώσσα (γλώσσα σχολείου), ο συνδυασμός αυτών, επηρεάζει τα παιδιά στη σχολική τους πορεία και επίδοση, στη καθημερινότητα του σχολικού περιβάλλοντος, γενικότερα.

5^{ος} άξονας: Σχέσεις σχολείου και οικογένειας - γονεϊκή εμπλοκή μεταναστών γονέων: Στον τελευταίο άξονα, στόχος είναι να αναδειχθούν οι σχέσεις και η ποιότητα αυτών, ανάμεσα στους μετανάστες γονείς και το ελληνικό σχολείο. Επίσης, κατά πόσο επιθυμούν οι ίδιοι οι γονείς να εμπλακούν, να μιλούν και να συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς των παιδιών τους, αλλά και αν αυτό που παίζει ρόλο είναι η συμπεριφορά, η θέληση, η ενασχόληση, η παρότρυνση του ίδιου του εκπαιδευτικού. Ακόμη, υπάρχουν σχέσεις επικοινωνιακές και ουσιαστικές μεταξύ των γονέων των μεταναστών και του σχολείου; Μπορούν και θέλουν να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον;

Στον πρώτο άξονα, που αφορά τα δημογραφικά στοιχεία των γονέων μεταναστών, έγιναν προκαθορισμένες ερωτήσεις, ώστε οι απαντήσεις που θα δοθούν να χαρακτηρίζονται από μια σχετική ομοιομορφία (Cohen & Manion, 1994).

Οι υπόλοιποι άξονες αποτελούνταν από ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, δίνοντας τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να μπορεί να απαντήσει ελεύθερα. Επίσης, οι ερωτήσεις τέτοιου τύπου διευκολύνουν τον ερευνητή σε περίπτωση που χρειαστεί να δώσει κάποια διευκρίνιση σε ό, τι δε μπορεί να κατανοήσει ο ερωτώμενος (Cohen & Manion, 1994).

Αξιίζει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη έρευνα η σειρά των ερωτήσεων τηρήθηκε επ' ακριβώς. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια να διατηρηθεί ουδέτερη στάση από τη πλευρά του ερευνητή, τόσο κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, όσο και κατά τη διάρκεια επεξεργασίας του διαθέσιμου υλικού. Τέλος, βασική έννοια αποτέλεσε οι ερωτήσεις να είναι ξεκάθαρες και να γίνουν οι απαραίτητες διευκρινίσεις, όπου παρατηρούταν δυσκολία στην κατανόηση κάποιων λέξεων.

5.5. Δειγματοληψία

Στη συγκεκριμένη εργασία επιλέχθηκε να γίνει δειγματοληψία με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας. Στη μέθοδο αυτή, οι άνθρωποι που έχουν ήδη συμφωνήσει με τη συμμετοχή τους, προτείνουν-συστήνουν στον ερευνητή και άλλους ανθρώπους που θα ήταν χρήσιμοι για το θέμα της έρευνας, μέσα από τις διασυνδέσεις, τον κύκλο τους, δηλαδή τις κοινωνικές τους επαφές. Επίσης, η δειγματοληψία χιονοστιβάδας προσφέρει τη δυνατότητα να μπορούν να συμμετάσχουν άτομα, που ίσως επώνυμα να μην μπορούσαν (π.χ. μετανάστες χωρίς άδεια παραμονής) και να θιχτούν θέματα, τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα ήταν ικανά να στιγματίσουν τον συμμετέχοντα (Γαλάνης, 2017).

Για τη παρούσα εργασία επιλέχθηκαν μετανάστες που είναι γονείς και έχουν επιλέξει τη χώρα μας ως τόπο παραμονής. Ο συνολικός αριθμός είναι οκτώ (8), εκ των οποίων οι πέντε (5) είναι γυναίκες και οι τρεις(3) άνδρες. Είναι άξιο λόγου η άμεση ανταπόκριση που έδειξαν οι γονείς για τη συμμετοχή τους στη παρούσα έρευνα, κάτι που έγινε πιο έντονο όταν διασφαλίστηκε η ανωνυμία και η εχεμύθεια. Αρκετό ρόλο σε αυτό έπαιξε η γνωριμία της ερευνήτριας με ορισμένους γονείς, λόγω επαγγελματικής συνεργασίας.

5.6. Τόπος-χρόνος διεξαγωγής συνέντευξης

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στην Κορινθία, έπειτα από συνεννόηση ερευνητή και ερωτώμενου. Ως επί το πλείστον, έγιναν πρωινές ώρες, ώστε τα παιδιά να βρίσκονται στο σχολείο, αφού το θέμα αφορούσε αυτά και σε καμία περίπτωση δεν ήταν θεμιτό να καταλάβουν κάτι, που μπορεί να τα πλήγωνε. Η διαδικασία των συνεντεύξεων διήρκησε ένα μήνα, από τέλος Μαρτίου 2021 ως τέλος Μαΐου 2021. Για τη μαγνητοφώνηση χρησιμοποιήθηκε κινητό τηλέφωνο, για τη διευκόλυνση της ερευνήτριας και για πιο γρήγορα αποτελέσματα.

5.7. Μέθοδος επεξεργασίας δεδομένων

Οι οκτώ συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν, χωρίς να αλλάξει καθόλου το νόημα όσων έχουν ειπωθεί από τους συμμετέχοντες. Η μοναδική αλλαγή που έγινε ήταν στη σύνταξη, όπου υπήρχε λάθος και στις επαναλήψεις λέξεων. Στη συνέχεια, η επεξεργασία έγινε με βάση τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου. Η μέθοδος αυτή θεωρείται εύχρηστη, καθώς βοηθά τον ερευνητή να εντοπίσει, να περιγράψει και να ομαδοποιήσει σε θεματικές ενότητες λεγόμενα, τα οποία επαναλαμβάνονται. Με άλλα λόγια, δηλαδή, θέματα που έρχονται στο φως μέσα από τα ερευνητικά δεδομένα που έχει συλλέξει ο ερευνητής (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από τα περιεχόμενα των συνεντεύξεων, οδηγούν σε πορίσματα, που έγινε προσπάθεια να ερμηνευθούν με ποιοτικούς όρους. Μέσα από τη μέθοδο αυτή, τα ερωτήματα ομαδοποιήθηκαν ως εξής:

- Οι λόγοι μετανάστευσης
- Η ενσωμάτωση των μεταναστών στο κοινωνικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής
- Ο ρόλος των γλωσσικών δυσκολιών των παιδιών μεταναστών στις σχολικές επιδόσεις
- Η σχέση του σχολείου και της οικογένειας μαθητών μεταναστών
- Η γονεϊκή εμπλοκή των μεταναστών γονέων στην εκπαίδευση

5.8. Περιορισμοί και δυσκολίες έρευνας

Ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής αυτής της εργασίας γενικότερα, αλλά και των συνεντεύξεων ειδικότερα, ήταν η πανδημία που έχει κατακλείσει την Ελλάδα. Αυτό, μας εμπόδισε από μια πιο γρήγορη και άμεση συνεννόηση. Επιπλέον, για την ασφάλεια και των δύο πλευρών έπρεπε να πραγματοποιηθούν self-test, τα οποία η ερευνήτρια θεώρησε σωστό να αναλάβει η ίδια να προσφέρει στους συμμετέχοντες, λίγες μέρες πριν την καθορισμένη συνάντηση. Επιπρόσθετα, ας σημειωθεί ότι η εύρεση μεταναστών γονέων, που να είναι σίγουροι ότι βάσει των γνώσεών τους, σε συνδυασμό με κάποιες διευκρινήσεις, θα μπορούν να απαντούν με σιγουριά, ήταν δύσκολη. Υπήρχαν πολλές συζητήσεις με γονείς που αρνήθηκαν, λόγω της ανασφάλειάς τους με το θέμα της γλώσσας. Επίσης, ο αριθμός των συμμετεχόντων (8 συνολικά), δεν θεωρείται επαρκής, ώστε να προκύψουν έγκυρα αποτελέσματα. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων προέρχεται από την Αλβανία, καθώς δεν ήταν εύκολη η επικοινωνία με πολλούς ανθρώπους διαφορετικής προέλευσης. Τέλος, όσοι συμμετείχαν στην έρευνα, δεν μιλούσαν πολύ κατά τη διάρκεια της συνέντευξης και κάποιες απαντήσεις ήταν λιτές, ακόμα και μονολεκτικές. Είναι πιθανό, αρκετοί από αυτούς να αγχώθηκαν, όπως ακόμη και να ήταν κουρασμένοι από τις εργασίες τους, αφού οι συνεντεύξεις έγιναν αφού είχαν σχολάσει από τις δουλειές τους.

Κεφάλαιο 6^ο: Ανάλυση συνεντεύξεων

6.1. Δημογραφικά στοιχεία

Αρχικά, παρουσιάζονται τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων μέσα από παρακάτω πίνακα. Αυτό συμβαίνει προκειμένου να υπάρχει μια γνώση της προσωπικής τους ζωής και για να αισθανθούν πιο άνετα και με λιγότερο άγχος. Για λόγους ανωνυμίας και απορρήτου τα ονόματα θα κωδικοποιηθούν με γράμματα του ελληνικού αλφάβητου, από το Α ως το Η. Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, επειδή σε αρκετές χώρες οι βαθμίδες είναι διαφορετικές, ύστερα από συζήτηση μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων, στον παρακάτω πίνακα αναγράφεται το μορφωτικό επίπεδο, με βάση το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Δημοτικό-Γυμνάσιο-Λύκειο-Π.Ε./Τ.Ε.Ι.).

Πίνακας 2. Δημογραφικά Στοιχεία

<u>Κωδικοποίηση Συμμετεγόντων</u>	<u>Ηλικία & Φύλο</u>	<u>Χώρα Προέλευσης</u>	<u>Μορφωτικό επίπεδο</u>	<u>Οικογενειακή κατάσταση</u>	<u>Αριθμός τέκνων στο σχολείο</u>	<u>Εργασία στη χώρα προέλευσης</u>	<u>Εργασία στη χώρα παραμονής</u>
A	42, Γ	Αλβανία	Λύκειο	Έγγαμη	2	Υπάλληλος του Δήμου	Καθαρίστρια σε ξενοδοχείο, φύλαξη παιδιών
B	38, Γ	Αλβανία	Λύκειο	Χωρισμένη	1	Βιοτεχνία υποδημάτων	Καθαρίστρια σε σπίτια, εργάτρια σε κτήματα, εργοστάσιο
Γ	30, Γ	Ρωσία	Γυμνάσιο	Έγγαμη	2	Καθαρίστρια, Φύλαξη παιδιών	Καθαρίστρια, εργοστάσιο εποχιακά
Δ	52, Α	Αλβανία	Τ.Ε.Ι.	Έγγαμος	2	Αγρότης, εποχιακά ηλεκτρ/γος	Ελαιοχρωματιστής, ηλεκτρολόγος
Ε	47, Α	Πολωνία	Λύκειο	Έγγαμος	1	Φάμπρικα	Γεωργικές, οικοδομικές, ξυλουργικές εργ
ΣΤ	35, Α	Αλβανία	Τ.Ε.Ι.	Έγγαμος	1	Οικοδόμος, Γεωργός	Οικοδόμος, γεωργικές εργασίες
Η	35, Γ	Αλβανία	Λύκειο	Χωρισμένη	1	Δαχτυλογράφος	Καθαρίστρια, εργοστάσιο εποχιακά
Θ	40, Γ	Αλβανία	Λύκειο	Έγγαμη	2	Ιδιωτικός Υπ.	Οικιακά

6.2. Οι λόγοι που οδηγούν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν

Όπως έχει αναφερθεί και στο πρώτο κεφάλαιο, μετανάστευση είναι η μετακίνηση ανθρώπων από ένα μέρος σε κάποιο άλλο. Ο κάθε άνθρωπος επιλέγει τον δρόμο της μετανάστευσης για διαφορετικούς λόγους, είτε με τη θέλησή του είτε όχι. Από τους πιο βασικούς λόγους θεωρούνται: η έλλειψη εργασίας, η πείνα, ο φόβος, η εγκληματικότητα, οι φυσικές καταστροφές, οι πολιτικές ή οι θρησκευτικές απόψεις

(Τζωρτζοπούλου, 2002). Το γεγονός ότι δυσκολεύονται να βρουν δουλειά στη πατρίδα τους, η πιθανώς ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη χώρα προέλευσης, αποτελούν βασικά κίνητρα μετανάστευσης. Κύριος παράγοντας όλων αυτών, αλλά και της απόφασης, είναι η παγκόσμια οικονομική κρίση. Ωστόσο, η εξέλιξη της τεχνολογίας είναι σαφώς μια διευκόλυνση στην απόφαση αυτή. Στη συγκεκριμένη εργασία, γίνεται προσπάθεια να αναφερθούν οι λόγοι που οδήγησαν τους συμμετέχοντες να αφήσουν την χώρα τους. Οι πιο πολλοί γονείς που συμμετέχουν στην έρευνα απαντούν σε γενικές γραμμές με το ίδιο νόημα. Η απόφασή τους να φύγουν από τη χώρα τους έχει να κάνει με οικονομικούς λόγους. Μιλούν για φτώχεια, πείνα, άλλοι για χαμηλούς μισθούς, για μια ζωή χωρίς μέλλον.

Σ. ΣΤ.: «...Γιατί; Όπως οι πιο πολλοί. Τότε που ήμουν εγώ στην Αλβανία, πριν 5,6 χρόνια, τα πράγματα ήτα πολύ άσχημα. Δεν υπήρχε δουλειά, αν είχες θα δούλευες όλη μέρα και δεν ήταν σίγουρο αν θα είχες να φας. Ήρθα εδώ γιατί έπρεπε να μπορέσω να ζήσω, όμως έπρεπε να κάνω κάτι για να μπορούν να έχουν τα παιδιά μου καλύτερη ζωή. Ευτυχώς είχα και το θείο μου και ήταν πιο εύκολο να έρθω εδώ, επειδή μου τα είχε κανονίσει όλα. Ήταν και Δήμαρχος τότε στη Κεφαλόβρυση Ιωαννίνων. Πιστεύαμε και ελπίζαμε στην αρχή μιας καλύτερης ζωής».

Σ. Α.: «Αποφάσισα να έρθω στην Ελλάδα με τον άντρα μου για οικονομικούς λόγους πιο πολύ. Ο άνδρας μου ήταν δυο χρόνια χωρίς δουλειά και μόνο με τα δικά μου χρήματα δε μπορούσαμε να κάνουμε ούτε τα βασικά, δε σου λέω για βόλτες ή για τέτοια... Ευτυχώς τα παιδιά μου ήταν μικρά τότε και δεν είχαν καταλάβει... τριών το ένα και τεσσάρων το άλλο».

Ένας γονέας λέει πως η απόφασή του κρίθηκε από ένα πρόβλημα υγείας του άντρα της.

Σ. Γ.: «Ο λόγος που ήρθαμε εδώ ήταν επειδή ο άντρας μου δούλευε σε μεταλλουργία. Ήταν πολύ δύσκολη δουλειά και ακόμα είναι. Έτσι όπως δούλευαν εκεί, από τις ώρες, εξαιτίας των συνθηκών, έπαθε πρόβλημα στη μέση του και χρειαζόταν χειρουργείο. Δε μπορούσε να συνεχίσει αυτή τη δουλειά και έτσι ήρθαμε εδώ για κάτι καλύτερο. Ήταν εδώ και ο αδερφός του άντρα μου, στην Αθήνα...»

Εν κατακλείδι, οι περισσότεροι, αν όχι όλοι φαίνεται πως έχουν ως στόχο μια καλύτερη ζωή τόσο στον οικονομικό τομέα, όσο και στον τομέα μιας καλής κι

ποιοτικής ζωής. Όπως επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η Ελλάδα είναι από τις πρώτες επιλογές των μεταναστών, για την γεωγραφική της θέση, αλλά και για το μέγεθος της παραοικονομίας της, δηλαδή της «μαύρης εργασίας», κάτι που μπορεί να εξασφαλίσει στους ανθρώπους αυτούς εύκολη και άμεση εργασία, ως επί το πλείστον παράνομη (Ευθυμιάδου, 2009). Δεν είναι σίγουρη η ηθελημένη, μόνιμη παραμονή στην Ελλάδα, αλλά η εύρεση δουλειάς αποτελεί, μετά από όσα καταγράφονται, μείζονος σημασίας παράγοντα, ιδίως όταν οι θέσεις εργασίας που παίρνουν οι μετανάστες ενδιαφερόμενοι, έχουν απορριφθεί από τους γηγενείς και είναι χαμηλών μορφωτικών προδιαγραφών, όπως θέσεις στην παραγωγική διαδικασία ή στην καθαριότητα, (Γερμένη & Παληογιάννη 2016, Κοντογιαννάκης, 2017), κάτι που καταγράφεται και στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στη παρούσα εργασία. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι από την απογραφή του 2001, όπως αναγράφεται στη Πλαστουργού, οι μεταναστευτικές κινήσεις των Αλβανών προ της Ελλάδας, είναι για οικονομικούς και εργασιακούς λόγους (Πλαστουργού, 2016). Αυτό, επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα έρευνα.

6.3. Η ενσωμάτωση και η ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής

Όσον αφορά το συγκεκριμένο θεματικό άξονα που προέκυψε μέσα από τις συνεντεύξεις, φαίνεται ότι όλοι οι ερωτηθέντες είναι αρκετά ικανοποιημένοι με τη συμπεριφορά των ανθρώπων στην Ελλάδα. Όλοι στην απάντησή τους ανέφεραν την έκφραση «αρκετά καλά». Η ένταξη σημαίνει την αποδοχή του μετανάστη και των χαρακτηριστικών του από την κοινωνία της χώρας υποδοχής (Penninx, 2003). Από τις απαντήσεις, γίνεται αντιληπτό πως οι άνθρωποι που επέλεξαν την Ελλάδα, νιώθουν οικεία και ζεστά. Ακόμα, αναφέρεται σε μια απάντηση ως προτέρημα στη πιο εύκολη προσαρμογή και ένταξη στη κοινωνία της Ελλάδας, η θρησκεία.

Σ. Ε.: *«Οι σχέσεις με τους γύρω μου στην Ελλάδα είναι πολύ καλές. Από την αρχή ήτα. Εγώ όταν ήρθα πήγα ορεινά, ήξερα από τη χώρα μου ότι οι άνθρωποι στα χωριά είναι ζεστοί. Αγαπούν τη φύση και τη γη. Με βοήθησαν πολύ, μου έδωσαν στέγη, φαγητό και εγώ δούλευα γι αυτούς. Ένιωθα ότι με θεωρούσαν μέλος της οικογένειάς τους».*

Σ. Γ.: *«Οι σχέσεις εδώ ήταν καλές. Δεν είχα πρόβλημα. Πιο πολύ είχα λίγο με τις μαμάδες. Ο άντρας μου γνώριζε λίγο ελληνικά λόγω το ότι είμαστε χριστιανοί και του*

άρεσαν. Είχε και έναν Έλληνα φίλο στη Ρωσία, που μετά είχε έρθει κι αυτός εδώ επειδή ερωτεύτηκε τη γυναίκα του. Άρα ήταν λίγο πιο εύκολο για μας γιατί η Ελλάδα είναι ένα κράτος με ίδιο θρήσκευμα».

Παρ' όλο, όμως, που υπήρχε στις απαντήσεις μια ικανοποίηση, κάποιοι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν σε ρατσισμό και σε υποτίμηση.

Συγκεκριμένα ο Σ.Δ.: *«Τώρα είναι καλά, αρκετά καλά. Έχουμε δουλειά, έχουμε κάνει γνωστούς. Στην αρχή όμως ήταν αλλιώς... καινούρια χώρα, καινούρια γλώσσα. Υπήρχε λίγο ρατσισμός, μας κοιτούσαν περίεργα, πιο πολύ γινόταν όταν μας άκουγαν να μιλάμε λόγω της προφοράς».*

Σ.Η.: *«Ε, καλές είναι οι σχέσεις, πάω δουλειά, με ξέρει η γειτονιά μου. Έχω και παρέα δυο φίλες από την πατρίδα μου...».*

Από τις απαντήσεις γίνεται γνωστό ότι τώρα οι σχέσεις των μεταναστών εδώ στην Ελλάδα είναι πλέον καλές. Όμως, παρατηρείται ότι όλοι μιλούν για το τώρα, δίνοντας την εντύπωση ότι υπήρχαν δυσκολίες στην αρχή. Είναι σαφές ότι όταν κάποιος εγκαθίσταται στον τόπο που έχει επιλέξει ως προορισμό, βιώνει μια έντονη πολιτισμική αλλαγή στην επικοινωνία, την εργασία, στη γλώσσα, αλλά και στον τρόπο ζωής και διαβίωσης (Χατζηπουλίδης, 2009).

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την Ελλάδα, κρίσιμα θεωρούνται τα δυο πρώτα χρόνια παραμονής, κατά τη διάρκεια των οποίων –κυρίως στους οικονομικούς μετανάστες- εμφανίζονται συμπτώματα κατάθλιψης και ψυχολογικής αδιαθεσίας (Χατζηπουλίδης, 2009).

Στηριζόμενοι στις απαντήσεις των συμμετεχόντων, οι οποίοι διαμένουν στην Ελλάδα αρκετά χρόνια, φαίνεται ότι με το πέρασμα του χρόνου, οι δυσκολίες αρχίζουν και εξασθενούν, αρχίζουν να ενσωματώνονται στην ελληνική κοινωνία, έχουν συναναστροφές και επαφές με Έλληνες πολίτες, έχουν την εργασία τους και ζουν αρμονικά με τις οικογένειές τους, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που συμμετείχε στις αναδιαμορφώσεις (οικονομικές και γεωπολιτικές) που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη και από μια χώρα αποστολής μεταναστών, έγινε χώρα υποδοχής. Σύμφωνα με Ευρωπαϊκή έρευνα, που πραγματοποιήθηκε το 2003, οι Έλληνες για να

ενσωματώσουν και να αποδεχτούν τους μετανάστες, πρέπει να καταλάβουν ότι οι μετανάστες έχουν αποδεχτεί, καταλάβει και υιοθετήσει τον ελληνικό τρόπο ζωής, αλλά και την ελληνική γλώσσα (Βαλασσά, Γιαννέλη, Κουβέλη & Λάσδα, 2010).

Ωστόσο, κανένας συμμετέχων δεν αναφέρθηκε στη κοινωνική ζωή, σε βόλτες, εξορμήσεις... Αυτό μπορεί να μεταφραστεί ως μια συνεχόμενη, μειωμένη οικονομική δραστηριότητα, λόγω της οικονομικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Έτσι, επηρεάζεται και το επίπεδο διαβίωσης των μεταναστών.

6.4. Ο ρόλος των γλωσσικών δυσκολιών των παιδιών μεταναστών στις σχολικές επιδόσεις

Όλες ανεξαιρέτως οι απαντήσεις, οι πιο πολλές μάλιστα σε έντονο βαθμό, αναφέρονται στο θέμα της γλώσσας, τόσο ως προς τα παιδιά των μεταναστών στη πορεία τους στο σχολείο, στις σχέσεις με τους γύρω τους, όσο και ως προς τους γονείς, οι οποίοι αναφέρουν ότι είναι το βασικό εμπόδιο που καλούνται να προσπεράσουν, για να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά τους και να έχουν καλύτερες επιδόσεις. Η αδυναμία των γονέων παρατηρείται πιο έντονα στο γραπτό λόγο και στη σύνταξη.

Σ., Δ.: *«Η κοινωνία σε τέτοια θέματα είναι πολύ κλειστή. Ειδικά πιο παλιά. Τώρα έχουν βελτιωθεί τα πράγματα. Τα παιδιά αν και γεννήθηκαν εδώ και δεν ήταν σχεδόν καθόλου εμφανές το θέμα της γλώσσας, επειδή κι εμείς από το σπίτι να μιλάμε ελληνικά όσο ξέραμε [...] Όμως, στο σχολείο δυσκολεύτηκαν στις παρέες, μας έλεγαν ότι ήταν διαφορετικά από τους άλλους.»*

Σ. Β.: *«Εγώ με τον άντρα μου ήταν περίεργα στην αρχή. Νομίζω ότι υπάρχουν κάποια εμπόδια για το σχολείο. Το δικό μου παιδί αναγκαστικά μιλούσε αλβανικά για να μπορούμε να συνεννοηθούμε στο σπίτι. Ακούγαμε όμως τηλεόραση στα ελληνικά. Όταν πήγε σχολείο ήταν πολύ μπερδεμένο στις πρώτες τάξεις, γιατί διάβασε άλλη γλώσσα για το σχολείο και μίλαγε άλλη γλώσσα [...] Τώρα όμως, που πάει Ε' Δημοτικού, είναι μια χαρά. Χαίρομαι γιατί με όλες τις δυσκολίες τα κατάφερε».*

Σ. Θ.: *«Τα παιδιά δεν είχαν κάποιο πρόβλημα με τη γλώσσα. Εγώ με τον άντρα μου έμεινα εδώ έγκυος. Επειδή ήξερα ότι δεν μιλάω καλά ελληνικά και πιο πολύ με τόνους είχα το πρόβλημα, όταν έμεινα έγκυος, προσπάθησα από το internet να μάθω ελληνικά.»*

Όταν τα παιδιά πήγαν σχολείο, κάτι είχα καταφέρει. Τώρα είμαι πολύ χαρούμενη που μπορώ να μάθω καλύτερα μέσα από τα μαθήματα των παιδιών και να μου τα εξηγούν αυτά».

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί η έρευνα των Lambert και Peal (1962), η οποία απέδωσε θετικά αποτελέσματα και συμπεράσματα για τη διγλωσσία. Αποτέλεσε σημαντικό βήμα στα ερευνητικές διαδικασίες, προκειμένου να συγκριθούν δίγλωσσα και μονόγλωσσα παιδιά. Τα αποτελέσματα ήταν ότι τα δίγλωσσα παιδιά παρουσιάζονται ανώτερα διανοητικά, χωρίς όμως η έρευνα να διευκρινίζει αν αυτό οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στη διγλωσσία.

Άλλες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε Ευρώπη και Αμερική, για τα αποτελέσματα της διγλωσσίας στη νοημοσύνη των παιδιών, θέτονταν υπό αμφισβήτηση και συνήθως απευθύνονταν σε παιδιά που είτε εγκατέλειπαν τη μητρική τους γλώσσα, είτε δεν ασχολούνταν εξ αρχής με αυτήν. Μετά από αυτές τις έρευνες, φάνηκε ότι οι δυσκολίες και τα εμπόδια που βρίσκουν τα παιδιά των μεταναστών στα σχολεία οφείλονται στην επίδραση που ασκεί πάνω τους το ίδιο το σχολείο και όχι η διγλωσσία (Cummins, 2005).

Όπως αναφέρει η Ζαχαριάδου (2012), σχετικά με τους γονείς των δίγλωσσων παιδιών, αντιμετωπίζουν πιο πολλά προβλήματα απ' ό,τι τα παιδιά, ειδικά όταν η γλώσσα τους είναι διαφορετική από αυτή που επικρατεί. Αυτό συμβαίνει, επειδή οι γονείς προσπαθούν να βοηθήσουν και να υποστηρίξουν την πολυγλωσσική ανάπτυξη των παιδιών τους, προκειμένου να μη χαθούν οι ρίζες τους, ενώ το σχολικό περιβάλλον είναι κατά κύριο λόγο μιας γλώσσας.

Αξιοσημείωτο είναι να γραφθεί η ερευνητική άποψη του Baker, ότι δηλαδή όταν σε ένα σπίτι υπάρχουν δυο γλώσσες, του σπιτιού και του σχολείου και το παιδί έχει ήδη μάθει σε ικανοποιητικό βαθμό τη γλώσσα που μιλούν στο σπίτι, είναι σχετικά εύκολη διαδικασία να μάθουν και τη δεύτερη γλώσσα, τη γλώσσα του σχολείου. Αντίθετα, όταν το παιδί δεν ξέρει καμία από τις δύο γλώσσες, σημαίνει ότι δεν έχει ανεπτυγμένα τα κατάλληλα νοητικά εργαλεία, για να το καταφέρει ή να μπορέσει να καταλάβει τη διαδικασία εκμάθησης στο σχολείο (Baker, 2001).

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σε αυτή την έρευνα ταιριάζουν και επιβεβαιώνουν όσα αναγράφονται παραπάνω. Οι γονείς αναφέρουν ότι η γλώσσα αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα και φέρνουν ως παράδειγμα τον εαυτό τους. Επίσης, οι πιο

πολλοί λένε ότι τα παιδιά τους ξεκίνησαν το σχολείο εδώ, πράγμα που σημαίνει ότι η γνώσεις στην άλλη γλώσσα (του σπιτιού) ήταν σε πρώιμο στάδιο εκμάθησης, κυρίως σε προφορικό λόγο.

Σχετικά με τις απόψεις που έχουν οι μετανάστες γονείς για τους παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική ένταξη των παιδιών τους και τη σχολική τους επίδοση, παρατηρούνται διαφορετικές απόψεις. Κάποιοι από τους συμμετέχοντες πιστεύουν ότι οι βασικοί παράγοντες που βάζουν εμπόδια είναι τα ίδια τα παιδιά μεταξύ τους, άλλοι θεωρούν πως είναι οι εκπαιδευτικοί. Αναφέρεται ακόμα ως παράγοντας η γλώσσα ή ακόμα και η ίδια η κοινωνία. Παρατίθενται στη συνέχεια, απαντήσεις.

Σ. Α.: *«Η ένταξη του παιδιού εξαρτάται από το σχολείο. Για να μπορεί το παιδί να κάνει παρέες, φίλους και να μπορεί να βγει στη κοινωνία πάει πρώτα στο σχολείο. Αν είναι χαρούμενο στο σχολείο και τα πάει καλά, αν νιώθει ωραία εκεί, θα προσπαθεί και πιο πολύ να είναι καλό και στα μαθήματα».*

Αξιοσημείωτη κρίνεται η επόμενη απάντηση (Σ.Ε.). Μεταξύ άλλων αναφέρει: *«Το παιδί μου λυπόταν πολύ όταν άλλαζε δάσκαλο. Κάθε χρόνο λέει ότι αυτός ο δάσκαλος τον έμαθε και ξέρει που είναι καλός ή που δεν είναι καλός. Όταν αλλάζουν δάσκαλο δε μπορεί καθόλου. Ειδικά τα τελευταία χρόνια αλλάζουν και μέσα στη μέση της χρονιάς».*

Επιπλέον, ο Σ.ΣΤ. αναφέρει: *«Πιστεύω ότι κάτι που κάνει τα παιδιά να δυσκολεύονται στην ομαλή ένταξη είναι οι συμπεριφορές άλλων παιδιών, που πολλές φορές είναι πάρα πολύ άσχημες και μπορούν να γίνουν ακόμα και επικίνδυνες. Κάποια παιδιά βρίζουν, χτυπάνε. Αυτά νομίζω πρέπει να τα δει ο δάσκαλος και να τα σταματήσει...».*

Σ.Γ.: *«Η επίδοση των παιδιών μου πρώτα κρίνεται από τη γλώσσα και μετά από την κοινωνία. Νομίζω, ότι όταν ένα παιδί δε ξέρει γιατί κάποιος άνθρωπος αναγκάζεται να αφήσει τη πατρίδα του και φεύγει, δε φταίει αυτό, αλλά εκείνοι που δε τους έχουν μάθει. Είναι δύσκολο για ένα παιδί να μπορέσει να κάνει φίλους έτσι. Και όταν δεν έχει φίλους στο σχολείο δε θέλει να πάει, δε θέλει να διαβάσει, δε θέλει να κάνει τίποτα».*

Με παρόμοιο τρόπο απαντά και η Σ.Α.: *«Πιστεύω ότι πάντα υπάρχει ρατσισμός, ακόμα κι αν κάποιος δε το δείχνουν, όπως έγινε στη περίπτωση μας όταν ήρθαμε εδώ. Τα πιο πολλά παιδιά από τις οικογένειές τους και αυτά που τους δείχνει η κοινωνία εδώ στην Ελλάδα που μεγαλώνουν, δε τα έχει μάθει να μπορούν να δεχτούν και να καταλάβουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι το ίδιο, όλοι έχουν τις ίδιες ανάγκες, όλοι μπορούν να αγαπούν... Για εμένα είναι το πιο σημαντικό. Δηλαδή, να μπορέσω να*

μάθω τα παιδιά μου να καταλάβουν ότι όλοι είναι ίδιοι άνθρωποι. Γι' αυτό μιλάω και συχνά με τους δασκάλους των παιδιών στις τάξεις τους, για να τα βοηθήσει να αγαπήσουν και τη χώρα από την οποία είναι και τη χώρα στην οποία μένουν».

6.5. Η σχέση του σχολείου και της οικογένειας μαθητών μεταναστών

Δε μπορεί να αμφισβητηθεί η ανάγκη που υπάρχει για τη συνεργασία του σχολείου και της οικογένειας. Μέσα από έρευνες που έχουν γίνει (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009, σ.343-344), η σχολική επίδοση δεν εξαρτάται από την κοινωνική τάξη της οικογένειας ή από το οικονομικό υπόβαθρο, αλλά συνδέεται άμεσα με τρεις παραμέτρους: α) Τη δημιουργία στο σπίτι ενός κλίματος θετικού, ενθαρρυντικού και υποστηρικτικού ως προς τη διαδικασία μάθησης, β) τη δυνατότητα της οικογένειας να δημιουργήσει προσδοκίες που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και θα είναι χρήσιμες καθ' όλη τη πορεία της ζωής του παιδιού και γ) τη επιθυμία, όπως επίσης και τη δυνατότητα της οικογένειας, ώστε να μπορεί να εμπλακεί με ενεργό και με αποτελεσματικό τρόπο, σε όσα θέματα έχουν σχέση με την εκπαίδευση των παιδιών, αλλά και με όσα έχουν σχέση με το σχολείο γενικότερα.

Συμπληρωματικά, (Δαμανάκης, 1997, σ 186-188) από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 540 εκπαιδευτικών, βρέθηκε ότι οι δάσκαλοι θεωρούν τους μετανάστες γονείς αδιάφορους, με χαμηλές ή περιορισμένες προσδοκίες για τα παιδιά τους. Επιπλέον, σχεδόν το 50% του δείγματος, πίστευε ότι οι χαμηλές σχολικές αποδόσεις των μεταναστών παιδιών, είναι απόρροια της ατομικής και οικογενειακή κατάστασης του μαθητή, εξίσου.

Παρόμοια, σε έρευνα της Κασίμη, διαπιστώθηκε ότι οι δάσκαλοι πιστεύουν πως οι μετανάστες γονείς ενδιαφέρονται επιφανειακά για της εκπαίδευση και ην απόδοση των παιδιών τους (Κασίμη, 2005).

Στη παρούσα έρευνα, από τις περισσότερες απαντήσεις όσων γονέων ερωτήθηκαν, γίνεται κατανοητό ότι οι σχέσεις εκπαιδευτικών και γονέων είναι καλές. Οι εκπαιδευτικοί βοηθούν τα παιδιά των μεταναστών, αλλά και τους γονείς σε όποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν. Δημιουργούν ένα θετικό κλίμα συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ τους και είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν στα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι γονείς, καθώς και στη ροή της καθημερινότητάς τους.

Σ. Α.: «Οι δασκάλες των παιδιών μου είναι καλές, συνεργάζονται, αγαπάνε όλα τα παιδιά σαν δικά τους. Όταν πηγαίνω εκεί, προσπαθούν να μου εξηγήσουν ακριβώς, να μου δίνουν λύσεις όταν δε ξέρω τι πρέπει να κάνω. Εκείνες για παράδειγμα, μου είπαν τι σημαίνει το τμήμα ενισχυτικής διδασκαλίας και μου εξήγησαν ότι δεν είναι κακό. Εγώ ή ο άντρας μου που δεν γνωρίζουμε να βοηθήσουμε τα παιδιά, λόγω της γλώσσας, χαρήκαμε και ευχαριστήσαμε πολύ τις δασκάλες». «Νομίζω ότι συνεργάζομαι εντάξει με τους δασκάλους, για να μπορούν τα παιδιά μου να μην έχουν πρόβλημα. Θα ήμουν πιο ικανοποιημένη αν είχα πιο πολύ χρόνο ή μπορούσα να ασχολούμαι μόνο με αυτό και να μην χρειάζεται να δουλεύω».

Σ. Θ.: «Στην αρχή πιο πολύ πήγαινε ο άντρας μου στο σχολείο για να μιλήσει με τους δασκάλους, γιατί έμαθε πιο γρήγορα να συνεννοείται. Έχουμε καλές σχέσεις. Αλλά και οι δάσκαλοι από την αρχή ήθελαν να μας βοηθήσουν...». «Αν ο δάσκαλος θέλει έχει με όλους τους γονείς επικοινωνία. Θα σου πω τι εννοώ.. Πριν αλλάζω το παιδί σχολείο, η προηγούμενη δασκάλα, όταν πήγαινα να ρωτήσω το μόνο που έλεγε όταν με έβλεπε (επειδή άκουγε την προφορά μου;!), το μόνο που μου έλεγε ήταν 'μια χαρά είμαστε, εντάξει δε πειράζει, θα δούμε τι θα γίνει...' χωρίς να μου εξηγήσει τι ήθελε να πει ή σε τι ήταν πίσω το παιδί, καταλαβαίνεις; Ε, με το που άλλαξα σχολείο, οι δασκάλες φαίνεται ότι αγαπούν τα παιδιά μου σαν δικά τους και δεν ξεχωρίζουν κανένα».

Στο σύνολο των απαντήσεων στο συγκεκριμένο θεματικό άξονα, υπάρχουν και αρκετοί ερωτηθέντες, τω οποίων οι απαντήσεις είναι μονολεκτικές ή μικρές φράσεις, δείχνοντας ότι επιθυμούν να προσπεράσουν. Ενδεικτικά, Σ. Δ.: «Δεν πηγαίνω, ασχολείται η γυναίκα μου με αυτά. Εγώ δουλεύω σχεδόν όλη μέρα».

Σ. Η.: «Καλά είναι. Βοηθάνε το παιδί σε ό, τι χρειάζεται και εμένα, για να μπορώ να καταλάβω αυτά που μου λένε».

Παρατηρείται ότι οι γονείς, των οποίων οι απαντήσεις είναι απόλυτες και χωρίς ανάλυση, κάνουν δυο –τουλάχιστον- δουλειές. Αυτό μπορεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Με άλλα λόγια, ο χρόνος τους δεν του επιτρέπει να ασχοληθούν όσο θα ήθελαν με το κομμάτι της επικοινωνίας και της ενημέρωσης από τους εκπαιδευτικούς. Η στάση των εκπαιδευτικών, σχετικά με την επικοινωνία τους με τους μετανάστες γονείς, έτσι όπως φαίνεται από τα λεγόμενα των δευτέρων, παρουσιάζεται θετική.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα τη παρούσας εργασίας δεν επιβεβαιώνουν απόλυτα τη βιβλιογραφία, καθώς από άλλες, παρόμοιες έρευνες οι εκπαιδευτικοί φαίνονται αρνητικοί απέναντι σε μετανάστες γονείς, υποστηρίζοντας πως έχουν χαμηλές προσδοκίες ή ότι δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για τη σχολική πορεία των παιδιών τους. Αντίθετα, στις απαντήσεις αυτής τη έρευνας, γίνεται γνωστό ότι παρ' όλες τις δυσκολίες (γλωσσικές, οικονομικές, έλλειψη χρόνου) οι γονείς ενδιαφέρονται, ασχολούνται και προσπαθούν να έχουν επικοινωνία με τους δασκάλους, τους οποίους χαρακτηρίζουν με όμορφα λόγια.

6.6. Η γονεϊκή εμπλοκή των μεταναστών γονέων στην εκπαίδευση

Η γονεϊκή εμπλοκή είναι η ενεργή συμμετοχή του γονέα στη διαδικασία εκπαίδευσης των παιδιών του (Μιχελακάκη & Φονιά, 2015). Η διαδικασία αυτή έχει ενθαρρυντικά αποτελέσματα, τόσο ως προς το ίδιο το παιδί, ως προς και το ίδιο το σχολείο, αφού το βοηθά να βελτιώνεται, να αναβαθμίζεται και να εμπλουτίζει τις γνώσεις του, ιδίως όταν μιλάμε για μετανάστες μαθητές, αλλά και γονείς, που δίνουν τη δυνατότητα γνωριμίας με νέες, θρησκείες, γλώσσες, κουλτούρες, πολιτισμούς, παραδόσεις, αντιλήψεις, ήθη και έθιμα. Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς, έχουν σαφώς τον πρώτο λόγο στον γνωστικό τομέα, όμως στον συναισθηματικό τομέα, ο πρώτος λόγος ανήκει στους γονείς. Αυτός είναι και ο λόγος που οι γονείς χρειάζονται τη βοήθεια των γονέων, αλλά και οι γονείς την υποστήριξη των εκπαιδευτικών (Μπαμπάλης, 2012, σ. 53-55).

Παρόμοια, στην έρευνα της Χατζηκοτιανούδη (2018), μέσα από την οποία διερευνούνταν το θέμα της γονεϊκής εμπλοκής σε νήπια και παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας, οι γονείς μιλούν για τη σπουδαιότητα της την τακτικής επαφής με τον εκπαιδευτικό, ειδικά όταν παρατηρούνται προβλήματα με τους μαθητές. Επιθυμούν να είναι παρόντες στις πιο πολλές δραστηριότητες του σχολείου και ενεργοί στο σύλλογο γονέων και κηδεμόνων. Επίσης, η εμπλοκή τους στο σπίτι σημαίνει την καθημερινή ενασχόληση με το παιδί σε όλες τις δραστηριότητές του (διάβασμα, ψυχαγωγία, νέα που αφορούν το σχολείο κ.α.).

Στη παρούσα έρευνα αποδεικνύεται ότι οι πιο πολλοί μετανάστες γονείς δεν γνωρίζουν με απόλυτη σιγουριά την έννοια της γονεϊκής εμπλοκής και με εξαίρεση δυο συμμετεχόντων, δόθηκαν οι πιο πολλές διευκρινίσεις για τις λέξεις. Παρ' όλα

αυτά, από τα συμφραζόμενα τους, φαίνεται ότι θεωρούν την εμπλοκή τους σημαντική, κάτι που συμφωνεί με τα ευρήματα της ποσοτικής έρευνας που πραγματοποίησε Χατζηδάκη (2006), στη Θεσσαλονίκη και στο νομό Ρεθύμνης, με δείγμα 138 Αλβανών γονέων.

Σ. Γ.: *«Όσο μου επιτρέπει και όσο δε μου επιτρέπει το σχολείο. Αν υπάρξει ένα πρόβλημα και δε ξέρω τι να κάνω θα μιλήσω στο διευθυντή, στο δάσκαλο, στο σύλλογο. Πιο πολύ από όλους εγώ ξέρω τι απασχολεί το παιδί μου, αν έχει κάποιο πρόβλημα. Άρα πρέπει να ασχολείσαι και να παίρνεις μέρος στην εκπαίδευση».*

Σ. Α.: *«Καταλαβαίνω ότι ο γονιός πρέπει να ασχολείται και αυτός με την εκπαίδευση των παιδιών, να μιλάει με το δάσκαλο, με τον διευθυντή, να κάνουν ομάδες οι γονείς για να μιλούν μεταξύ τους και να συζητούν τα προβλήματα που έχουν».*

Σ.Θ.: *«Είναι όταν διαβάζεις με το παιδί σου. Βοηθάει και το γονέα. Μαθαίνει καλύτερα τη γλώσσα».*

Σ.Ε.: *«Είναι απαραίτητη. Πρέπει να ξέρουμε για το πώς πάνε και πώς εκπαιδεύονται τα παιδιά μας. Όλοι οι γονείς αγαπάνε το ίδιο τα παιδιά τους. Πρέπει να ακούνε οι δάσκαλοι τα προβλήματά μας....».*

Σ.Β.: *«Να πω την αλήθεια δε μπορώ να καταλάβω και πολύ καλά τι σημαίνει, όμως νομίζω ότι είναι πόσο μπορώ να ασχοληθώ με το παιδί μου και το σχολείο του».*

Παρ' όλες τις αμφιβολίες τους, από τις επόμενες απαντήσεις τους φαίνεται ότι όλοι προσπαθούν να εμπλέκονται στα θέματα που αφορούν το σχολείο, αφηφώντας τις δυσκολίες τους με τη γλώσσα ή με τον περιορισμένο χρόνο τους. Θέλουν να γνωρίζουν τι έχει το παιδί για την επόμενη μέρα, ενημερώνονται καθημερινά για το τι έγινε στο σχολείο, συμβουλεύουν τα παιδιά τους, θέλουν να ακούν καλά λόγια από τους δασκάλους και αναφέρουν ότι και να μη γνωρίζουν κάτι, προσπαθούν να βρουν μια λύση, είτε από το internet, είτε από κάποιον γείτονα, είτε από άλλους γονείς, που γνωρίζουν.

Σ.Η.: *«Όσο μπορώ και όσα ξέρω βοηθάω, αυτά που δε μπορώ προσπαθεί μόνο του ή μπαίνουμε στο internet. Αν είναι κάτι τόσο δύσκολο το αφήνουμε και το βλέπει η δασκάλα την άλλη μέρα».*

Σ. Δ.: *«Ασχολούμαι, ναι. Εντάξει, η γυναίκα μου πιο πολύ, είναι και πιο πολύ σπίτι. Κι εγώ όμως, Σαββατοκύριακα, ρωτάω τι έχουν, διαβάζουμε ό, τι θέλουν μαζί... Τα κάνει*

πολύ χαρούμενα να βλέπουν ότι ασχολούμαι, ότι έχουν βοήθεια και στήριξη. Ασχολούμαστε και οι δυο, γιατί θέλουμε μια ζωή καλή, ευτυχισμένη για τα παιδιά μας και τα γράμματα έχουν πολλή σημασία γι' αυτό».

Σ.Γ.: «Ασχολούμαι πολύ και με τις εργασίες και με τα παιδιά στο σπίτι. Βέβαια δεν είμαι σε όλα τα μαθήματα καλή. Γι' αυτό καμιά φορά ζητάω βοήθεια από άλλες, Ελληνίδες μαμάδες, που έχουμε καλή σχέση. Στην αρχή ήταν πολύ δύσκολα, αλλά τώρα τα έχω καταφέρει λίγο. Πηγαίνω στο σχολείο να μου λένε οι δάσκαλοι για τα παιδιά, αν είναι ευγενικά, αν έχουν καλή συμπεριφορά, όχι μόνο αν είναι καλοί στα μαθήματα. Προσπαθούμε να διαβάζουμε και παραμύθια στα ελληνικά».

Σ.Ε.: «Προσπαθώ να ασχολούμαι. Θέλω να τα πηγαίνει καλά. Θέλω να διαβάζει, να είναι καλός. Να λένε καλά λόγια οι δάσκαλοί του. Όμως εγώ δε ξέρω καλά ελληνικά. Ξέρω να μιλάω, να συνεννοούμαι καλά, αλλά όχι γράμματα και ορθογραφία. Ευτυχώς, έρχεται κάποιες μέρες ένα κοριτσάκι που μένει δίπλα μας και όταν μεγαλώσει λέει ότι θέλει να γίνει δασκάλα... ε, και τον βοηθάει. Ευτυχώς, γιατί η γυναίκα μου αγχώνεται πολύ, επειδή εμείς δε ξέρουμε, ειδικά στην ορθογραφία... μαθηματικά, εντάξει, είναι πρώτος... Η γυναίκα μου στην πατρίδα έκανε μαθηματικά σε παιδιά, πήγαινε σε σπίτια...».

Κλείνοντας, η πλειοψηφία των μεταναστών γονέων δηλώνουν ότι είναι πολύ σημαντικό οι γονείς όλων των παιδιών να συμμετέχουν σε δράσεις του σχολείου. Υποστηρίζουν ότι μέσα από δράσεις όπως ο σύλλογος γονέων, οι σχολικές εκδηλώσεις, οι δάσκαλοι μαθαίνουν καλύτερα τόσο την ίδια την οικογένεια, αλλά μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες του παιδιού και να ασχοληθούν εις βάθος με αυτό. Επίσης, και οι ίδιοι οι γονείς των μεταναστών έχουν θετικό αντίκτυπο, αφού επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν με καινούρια άτομα, νέες ιδέες, έχουν την ευκαιρία να εξασκηθούν στη γλώσσα και εισπράττουν νέες πληροφορίες. Τα ευρήματα αυτά, έρχονται να διαφωνήσουν με τις προαναφερθείσες έρευνες (Δαμανάκης, 1997, Κασίμη, 2005).

Συμπεράσματα

Οι κοινωνικές ανισότητες που παρατηρούνται ανάμεσα σε μετανάστες και ημεδαπούς προκαλούν αλλαγές στην ζωή, τόσο των ίδιων των μεταναστών, όσο και των παιδιών τους. Από τις συνεντεύξεις γίνεται γνωστό, ότι η αδυναμία της γλώσσας και η πολύωρη εργασία των γονέων μεταναστών στη χώρα υποδοχής, αποτελούν βασικό εμπόδιο στην ομαλή σχολική και κοινωνική ένταξη των παιδιών. Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση της παρούσας εργασίας, το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο της οικογένειας από την οποία προέρχεται ο κάθε μαθητής επηρεάζει άμεσα την πορεία του. Η αδυναμία ουσιαστικής επικοινωνίας εξαιτίας της γλωσσικής ανεπάρκειας, ειδικά στο αρχικό στάδιο εγκατάστασης των οικογενειών μεταναστών, επιβαρύνει την κατάσταση και επηρεάζει την σχολική τους πορεία. Σημαντικός παράγοντας αποδείχθηκε το κλίμα του σχολικού περιβάλλοντος, οι συμπεριφορές των συμμαθητών, καθώς και η διατήρηση των ισορροπιών από τους εκπαιδευτικούς, ώστε το παιδί να μην νιώθει αποξενωμένο και να έχει θέληση να πηγαίνει στο σχολείο.

Η εκπαίδευση οφείλει να λειτουργεί ως μέσο για την ένταξη, ενισχύοντας το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών των μεταναστών και εκμηδενίζοντας την διαφορά επίδοσης μεταξύ αυτών και των γηγενών. Μια επικοδομητική συζήτηση των εκπαιδευτικών με τους γονείς μπορεί να γίνει καθοριστική για την διαμόρφωση της πορείας των παιδιών. Από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι το κριτήριο της γλώσσας στην πορεία συνεργασίας εκπαιδευτικού με γονέα δεν είναι τόσο δυνατό για να παρεμποδίσει την διαδικασία. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι ως επί το πλείστον διάθεση, γνώσεις και ενασχόληση με την διαπολιτισμική εκπαίδευση εμφανίζουν οι νέοι ηλικιακά εκπαιδευτικοί.

Έχει αποδειχθεί ότι η γονεϊκή εμπλοκή βελτιώνει σε σημαντικό βαθμό τόσο την συναισθηματική όσο και την σχολική πορεία των παιδιών. Η συμμετοχή τους στα σχολικά ζητήματα λειτουργεί θετικά ακόμα και στους ίδιους τους γονείς. Ο κάθε μετανάστης εκφράζει με το δικό του τρόπο την κουλτούρα, τον πολιτισμό και την παράδοση του τόπου του και μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για το σχολείο. Στην έρευνα καταγράφηκε ότι οι μετανάστες γονείς, παρά την πολύωρη εργασία τους, βρίσκουν τη δύναμη και το χρόνο να συμμετέχουν ενεργά τόσο στην προετοιμασία της επόμενης μέρας όσο και στις δραστηριότητες του σχολείου, τις συναντήσεις με

τους εκπαιδευτικούς και να ενημερώνονται για την πρόοδο του παιδιού τους. Ωστόσο καλό είναι να σημειωθεί ότι οι μαμάδες είναι πιο ενεργές σε αυτό το κομμάτι, παρ' όλη την αδυναμία γλώσσας βλέπουμε την προσπάθεια τους να ενημερώνονται μέσω internet και να ασχολούνται αρκετές ώρες παραπάνω για να προσφέρουν την βοήθεια τους.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας ότι η γονεϊκή εμπλοκή των γονέων στην ελληνική εκπαιδευτική διαδικασία συνδέεται άρρηκτα με την ανοδική σχολική πορεία και την επίδοση τους. Αυτό συμβαίνει επειδή η παγκοσμιοποίηση έχει βοηθήσει με τον δικό της τρόπο να κατευναστούν οι κοινωνικές ανισότητες. Το άνοιγμα των συνόρων, οι νέες τεχνολογίες έχουν φέρει την κοινωνία σε ένα σημείο το οποίο διακατέχεται από συλλογικότητα, γιατί οι διαφορετικές κουλτούρες δεν είναι τόσο άγνωστες ή απλησίαστες όσο παλαιότερα. Επομένως τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την περάτωση της εργασίας επαληθεύουν την βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Βιβλιογραφία

- Anon, (2010). *Education and the Global Economic Crisis : Summary of Results of the Follow-up Survey*.
- Antony-Newman, M. (2019). *Parental Involvement of Immigrant Parents: A Meta-Synthesis*. *Educational Review*, Vol 71 (3):362–81.
- Artemi, Eirini, (2014). *Child Labour in Greece Today*. *Pemptousia* (June) : 1–4.
- Baddie, E., (2011). *Εισαγωγή στη κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Baker, C. (2001) *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Διγλωσση Εκπαίδευση*. Μτφρ. Α. Αλεξανδροπούλου. Αθήνα: Gutenberg
- Binelli, C., Loveless M. & Whitefield, S., (2015). *What Is Social Inequality and Why Does It Matter? Evidence from Central and Eastern Europe*. *World Development* 239–48. doi: 10.1016/j.worlddev.2015.02.007
- Cohen, L., Manion, L., (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cummins, J. (2005). A Proposal for Action: Strategies for Recognizing Heritage Language Competence as a Learning Resource within the Mainstream Classroom. *The modern language*. 89 (5): 585-592.
- Ebner, C., Helbling, M., (2016). *Social Distance and Wage Inequalities for Immigrants in Switzerland*. *Work, Employment and Society* Vol 30 (3):1–19. doi: 10.1177/0950017015594096
- Egan, S., (2015). *Tackling the Rise of Child Labour in Europe: Homework for the European Court of Human Rights*. *International and Comparative Law Quarterly* Vol 64 (3):601–30. doi: 10.1017/S0020589315000172
- Epstein, J. L. (2001) *Building Bridges of Home, School, and Community: The Importance of Design*. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*, 6, 1, 161-168. Doi: 10.1207/S15327671ESPR0601-2_10.
- Eurostat, (2021). Ανακτήθηκε 5/2/2021 από: [Eurostat 2021](#)
- Eurostat, (2020). Ανακτήθηκε 5/2/2021 από: [Eurostat 2020](#)
- Georgiou, S., (1997). *Parental Involvement: Definition and Outcomes*. *Social*

- Green, N.L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης: Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*. (Παρσάνογλου, Δ. μετάφραση). Αθήνα. Σαββάλας.
- Giousmpasoglou, C., Marinakou, E., & Paliktzoglou, V., (2016). *Economic Crisis and Higher Education in Greece*. (6): 20–48. doi: 10.4018/978-1-4666-9455-2.ch006
- Gropas, R. & Triandafyllidou, A., (2005). *Migration in Greece at a Glance*. Ανακτήθηκε 15/4/2021 από: [ΕΛΙΑΜΕΠ](#)
- Hart, CS., (2019). *Education, Inequality and Social Justice: A Critical Analysis Applying the Sen-Bourdieu Analytical Framework. Policy Futures in Education*. Vol 17 (5): 582–98. doi: 10.1177/1478210318809758
- Jacobsen, WC., (2010). *Parental Involvement and Academic Achievement among Children of Immigrants*. Brigham Young University.
- Kakana, D., Roussi, C., Garagouni-Areou, F., Mavidou, A., Manoli, P., Theodosiou, S., Chatzopoulou, K., Androussou, A., Tsafos, V. & Avgitidou, S., (2017). *Mapping the Impact of Economic Crisis on Greek Education: Teachers' Views and Perspectives*. International Journal of Humanities and Social Science Vol 7 (3): 135–45.
- Kokkali, I., (2011). *Immigration To Greece. An Overview of Immigration Policies, Legislation and Sporadic Attempts at Social Inclusion of Immigrants*. New York.
- Keramida, K., (2014). *The Effect of Parental Involvement in Educational Process*. International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE) Vol 1 (7):138–47.
- Lambert, W., Peal, E. (1962) *The relation of bilingualism to intelligence*. In Lambert, W. (1972) *Language, psychology, and culture*. Stanford University Press, Stanford, California, 111-159.
- OECD., (2019). *Education at a Glance 2019*. Ανακτήθηκε 14/4/2021 από: <https://www.oecd-ilibrary.org>
- Öztürk, M., (2013). *Barriers to Parental Involvement for Diverse Families in Early Childhood Education*. Journal of Educational and Social Research. Vol 3 (7):13–

16. doi: 10.5901/jesr.2013.v3n7p13.

- Penninx, R., (2003). Policy Brief prepared for and presented at the Greek Presidency Conference στο «*Managing Migration for the Benefit of Europe*” May 15 & 16. 2003. Αθήνα.
- Robson, C. (2007). Συνεντεύξεις. Στο Καλύβα, Φ. (Επιμέλεια), Νταλάκου, Β. & Βασιλάκου, Κ. (μετάφραση). *Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και ερευνητές*. (319-346). Αθήνα. Gutenberg.
- Torres-Guzman, M. (1995). Recasting frames: Latino parent involvement in : O. Garcia & C. Baker (Eds), *Policy and practice in Bilingual Education*. Clevedon, Multilingual Matters.
- UNICEF, & ILO., (2020). *Covid-19 and Child Labour: A Time of Crisis, a Time To Act*.
- UNHCR (The UN Refugee Agency). *Προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 14/4/2021 από: Προστασία Προσφύγων στην Ελλάδα
- Βαλασσά, Φ., Γιαννέλη, Τ., Κουβέλη, Α., Λάσδα, Κ. (2010). Στάσεις και αντιλήψεις Ελλήνων για την Αλβανική μετανάστευση και τους Αλβανούς. Σειρά ερευνητικών εργασιών. 16(13): 293-310.
- Βεϊκού, Μ., & Λαλαγιάννη, Β., (2015). *Μετανάστευση: Κοινωνικές Και Πολιτισμικές Εκφάνσεις. Θεωρητικά Σχήματα, Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί Και Ορολογία*. Αθήνα. Σ. Ε. Α. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ.
- Γαλάνης. Π., (2017). *Βασικές αρχές της ποιοτικής έρευνας στις επιστήμες υγείας*. 36(6): 834-840.
- Γεράρης, Η., (χ.χ.). *Ένταξη Και Αποδοχή Των Αλλοδαπών Μαθητών Μέσω Της Διαπολιτισμικής Αγωγής*. ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ, 24–31.
- Γερμένη, Α., & Παληογιάννη, Κ. (2016). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ: Η ΟΜΑΛΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ*. Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. Πάτρα.
- Γεωργογιάννης, Π., & Κουνέλη, Β. (2012). Μορφές και μοντέλα διγλωσσίας. Στο : Π. Γεωργογιάννης, *Διγλωσσία και δίγλωσση εκπαίδευση*, 6, 13-34. Πάτρα

- Γκέμη, Έ., & Τριανταφυλλίδο, Α., (2015). *Αλφαβητάρι Της Μετανάστευσης*. ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανακτήθηκε 12/3/2021 από: <http://www.eliamep.gr/>
- Γουγουλάκης, Π., (2012). *Κοινωνικές Ικανότητες, Κοινωνικό Κεφάλαιο Και Εκπαίδευση*. *Επιστήμη Και Κοινωνία*, 44–46.
- Γούλας, Α., (2015). *Σύγκριση Της Επίδοσης Των Μεταναστών Μαθητών Με Τους Γηγενείς Συμμαθητές Τους*. Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.
- Δαμανάκης, Μ. (1997). *Η εκπαίδευση των Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg
- Δασκαλάκης, Δ. (2014). *Ζητήματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*. Αθήνα. Εκδόσεις Διάδραση.
- Ευθυμιάδου, Δ., (2009). *Ανεργία Και Οικονομικοί Μετανάστες Στην Ελλάδα*. Τ.Ε.Ι. Ηπείρου. Πρέβεζα.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020). Ανακτήθηκε 3/2/2021 από: <https://www.europarl.europa.eu>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020 β). Ανακτήθηκε 3/2 2021 από: <https://www.europarl.europa.eu>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020 γ). Ανακτήθηκε 3/2/2021 από: <https://www.europarl.europa.eu>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020 δ). Ανακτήθηκε 3/2/2021 από: <https://www.consilium.europa.eu>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020 ε). Ανακτήθηκε 3/2/2021 από: <https://www.europarl.europa.eu>
- Ζαχαριάδου, Ε., (2012). *Διγλωσσία Και Γονεϊκή Εμπλοκή: Στάσεις Και Πρακτικές Των Γονέων Δίγλωσσων Παιδιών*. Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης: ένα σχολείο για όλους. Ψυχοπαιδαγωγικές συνιστώσες της πολυπολιτισμικότητας.
- Ζάχος, Δ.Θ., Χαντζής, Γ., (2005). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση και νέα περιβάλλοντα μάθησης*. *Επιστημονικό Βήμα*. 4: 102-108.
- Ίσαρη, Φ. & Πούρκος Μ. (2015). Οργάνωση, ταξινόμηση, ανάλυση και αξιολόγηση ποιοτικών δεδομένων. Στο Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (Επιμ.). *Ποιοτική*

Μεθοδολογία Έρευνας: Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 19/5/20 από: [/repository.kallipos.gr](https://repository.kallipos.gr)

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). Εισαγωγή στη ποιοτική έρευνα. Στο Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (Επιμ.). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 25/4/2021 από: <https://repository.kallipos.gr/>

Καλλή, Κ., (2017). *Η Κοινωνική Ένταξη Των Παιδιών Των Μεταναστών Μέσω Της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας Και η Σημασία Της Συμετοχής Των Γονιών Στη Σχολική Ζωή: Η Περίπτωση Ενός Νηπιαγωγείου Και Ενός Δημοτικού Σχολείου Του Νομού Κορινθίας*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος.

Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β., (2009). *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.

Καραμητόπουλος, Θ., (2015). *Εκπαιδευτική πολιτική για την ετερότητα και τη διαφορετικότητα στην Ελλάδα: μια ανασκόπηση του θεσμικού πλαισίου*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 569-577. doi: <http://dx.doi.org/10.12681/educ.248>

Καρρά, Α., (2015). *Μετανάστευση Και Εγκληματικότητα. Μύθοι Και Πραγματικότητα*. Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. Πάτρα.

Καρύδης, Β., (1996). *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα: ζητήματα θεωρίας και αντιεγκληματικής πολιτικής*. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήσης.

Κασίμη, Χ. (2005). *Αλλοδαποί μαθητές, γλωσσικές δυσκολίες και κατάκτηση της ελληνικής γλώσσας στο σχολείο: αντιλήψεις και αναπαραστάσεις των δασκάλων*. *Επιστήμες Αγωγής*, θεματικό τεύχος 2005, 13-24.

Κεσίδου, Α., Ανδρούσου, Α., & Τσάφος, Β. (2010). *Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: Πολιτική-Έρευνα-Πράξη*. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου. 14-15 Μαΐου 2010 (σσ 11–15, 64–71, 117–25). Θεσσαλονίκη.

Κλάδη-Κοκκίνου, Μ., Τσικαλάκη, Ι., (2016). *Οικονομική Κρίση Και Κοινωνικές Ανισότητες Στην Εκπαίδευση: Οι Εκπαιδευτικές Επιλογές Των Υποψηφίων Για Την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*. *Academia* (7):49.

- Κόντης, Α. (2000). *Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής αλλοδαπών/μεταναστών: Η Ελλάδα τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κοντογιαννάκης, Ι., (2017). *Οι υγειονομικές συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών στην Ελλάδα. Το ερευνητικό παράδειγμα της ΜΚΟ PRAKSIS*. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Κυριαζή, Ν.(2000). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαγουμιντζής, Γ., Βλαχόπουλος, Γ. & Κουτσογιάννης, Κ. (2015). *Μέθοδοι Συλλογής Δεδομένων*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 19/5/2021 από: [/repository.kallipos.gr](http://repository.kallipos.gr)
- Μιχελακάκη, Θ., & Φονιά, Ε., (2015). *Η Εμπλοκή Αλλοδαπών Γονέων Στην Εκπαιδευτική Διαδικασία*. Επιστήμες Αγωγής. Θεματικό Τ:267–82.
- Μπαμπάλης, Θ. Κ., (2012). *Η ζωή στη σχολική τάξη*. Αθήνα. Εκδόσεις Διάδραση.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η., (2009). *Συνεργασία σχολείου, οικογένειας και κοινότητας. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές*. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Νικολάου, Γ., (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. Από την «ομογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Παΐζης, Ν., Καραθανάση, Γ., & Μαμούχα, Ι., (2008). *Φτώχεια, Εκπαίδευση Και Κοινωνικές Ανισότητες*. ΓΣΕΕ, 1–12.
- Παπαθεοδώρου, Θ., (2015). *Νομικό Καθεστώς Αλλοδαπών. Ελληνική Και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πεντέρη, Ε., & Πετρογιάννης, Κ.,. (2013). *Σύνδεση Σχολείου-Οικογένειας Και Το Ζήτημα Της Μεταξύ Τους Συνεργασίας: Κριτική Παρουσίαση Βασικών Θεωρητικών Μοντέλων*. Έρευνα Στην Εκπαίδευση. Hellenic Journal of Research in Education, 4–28.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε.Α. (2008). *Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις*. Open Education: The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology, 4(1), 72–81 (in Greek).
- Πλαστουργού, Σ. (2016). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα και*

ψυχική υγεία. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος.

- Πολύζος, Γ., (2012). *Σχέσεις Οικογένειας Και Σχολείου: Αντιλήψεις Των Μεταναστών Γονέων Για Την Εμπλοκή Τους Στην Υποστήριξη Της Βασικής Εκπαίδευσης Των Παιδιών Και Διαπολιτισμική Ετοιμότητα Των Εκπαιδευτικών Της Α/Θμιας Εκπαίδευσης*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος.
- Πουλοπούλου-Έμκε, Η., (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πρίντεζη, Α., & Παυλόπουλος, Β.,. (2010). *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις Για Μετανάστες Από Διαφορετικές Κουλτούρες, Μέσα Από Ιστορίες Παιδιών Δημοτικού Σχολείου*. 13ο Διεθνές Συνέδριο Αλεξανδρούπολη (σσ. 560–74). Πάτρα.
- Σγούρα, Α., Μάνεσης, Ν., & Μητροπούλου, Φ., (2018). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση Και Κοινωνική Ένταξη Των Παιδιών - Προσφύγων : Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών* (σσ 109–15). Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης.
- Σελλά – Μάζη, Ε. (2001). *Διγλωσσία και κοινωνία : η ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Προσκήνιο
- Σκούρτου, Ε. (2011). *Η Διγλωσσία στο σχολείο*. Αθήνα : Gutenberg
- Σταματοπούλου, Θ., (2007). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση Και Κοινωνική Ένταξη Των Παιδιών Των Μεταναστών. Διαπολιτισμικό Σχολείο Και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Μελέτη Περίπτωσης: Ο Δήμος Αθηναίων*. Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Τζωρτζοπούλου, Μ., (2002). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ)*. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- Τζωρτζοπούλου, Μ., & Κοτζαμάνη, Α., (2008). *Η Εκπαίδευση Των Αλλοδαπών Μαθητών. Διερεύνηση Των Προβλημάτων Και Της Προοπτικής Επίλυσής Τους*. Κείμενα εργασίας, Τεύχος 2008/19. Αθήνα.
- Τριανταφυλλίδου, Α., (2011). *Διαφορετικότητα Στα Ελληνικά Σχολεία : Θεωρία Και Πράξη*. Policy Brief. Accept Pluralism. European University Institute. Florence.
- Τριάρχη – Herrmann, Β. (2000). *Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία. Μια ψυχολογιστική*

προσέγγιση. Αθήνα : Gutenberg

- Τσιγαρίδης, Β., (2016). *Η Ένταξη Των Μεταναστών Στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου & ΕΚΠΑ.
- Τσοκαλίδου, Ρ. (2012). *Χώρος για δύο: Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη : Ζυγός
- ΥΜΕΠΟ (Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής), (2018). *Εθνική Στρατηγική Για Την Ένταξη*. Ανακτήθηκε 11/2/2021 από: [/www.opengov.gr](http://www.opengov.gr)
- Φερόνας, Α. (2019). *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ*. Αθήνα. Εκδόσεις ΔΙΟΝΙΚΟΣ.
- Φραγκουδάκη, Α. (2001). Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση. Στο: Θ. Δραγώνα, Ε. Σκούρτου & Α. Φραγκουδάκη *Εκπαίδευση: πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*, τόμος Α' (σ. 81-165). Πάτρα: ΕΑΠ
- Χατζηδάκη, Α., (2006). *Η Συμμετοχή Μεταναστών Γονέων Στην Εκπαίδευση Των Παιδιών Τους : Οι Αντιλήψεις Των Δασκάλων Και Οι Πρακτικές Των Γονέων*. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Η ελληνική ως δεύτερη/ξένη. Έρευνα, διδασκαλία και εκμάθησή της. Φλώρινα, 12-14 Μαΐου 2006 (σσ 732–45). Φλώρινα.
- Χατζηκουτιανούδη, Χ. (2018). *Διερεύνηση της γονεϊκής εμπλοκής στην εκπαίδευση των παιδιών τους στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη.
- Χατζηπουλίδης, Γ. (2009). Η ψυχική υγεία των μεταναστών στη πορεία της ένταξης τους στην ελληνική κοινωνία. *Επιθεώρηση Υγείας*, 20(120).
- Χατζησωτηρίου, Χ., & Ξενοφώντος, Κ., (2014). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Προκλήσεις, Παιδαγωγικές Θεωρήσεις Και Εισηγήσεις*. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.
- Χρήστος, Π., (2012). *Ο Διαπολιτισμικός Λόγος Σε Επίπεδο Εκπαιδευτικής Πολιτικής Στην Ελλάδα, Μεγάλη Βρετανία, Δανία. Συγκριτική Προσέγγιση*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος.
- Χωρίς Συγγραφέα (2021). *Αυτό είναι το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο της Ε.Ε*. Ανακτήθηκε 20/3/2021 από: [Νέο Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο της Ε.Ε](#).

Ψαράκη, Α., & Χατζηδάκη, Β., (2014). *Η Οικονομική Μετανάστευση Σε Ελλάδα Και Ευρώπη. Μια Ματιά Στο Τότε Και Στο Σήμερα*. Τ.Ε.Ι. Πειραιά. Αθήνα.